

Leena Rusi

OMA VIKA JA VALINTA

Asunnottomuuteen liitetyt mielikuvat iltapäivälehdistön ja asunnottomuutta
kokeneiden diskursseissa

Yhteiskuntatutkimus
Sosiaalipolitiikka
Pro gradu- tutkielma
ohjaaja: Ritva Nätkin
Joulukuu 2019

TIIVISTELMÄ

Leena Rusi

OMA VIKA JA VALINTA- Asunnottomuuteen liitetyt mielikuvat iltapäivälehdistön ja asunnottomuutta kokeneiden diskursseissa

Pro gradu- tutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimus/sosiaalipolitiikka

12/ 2019

Tutkielmassa tarkasteltiin asunnottomuutta kokeneisiin kohdistuvien mielikuvien rakentumista lehdistön sekä asunnottomuutta kokeneiden itse tuottaman puheen kautta. Aineisto koostui 11:sta asunnottomuutta käsittelevästä artikkelista sekä kuudesta asunnottomuutta kokeneesta henkilöistä tuotetusta YouTube- videotallenteesta. Metodologisen viitekehyksen muodosti kriittinen diskurssianalyysi, joka paikantui pääosin foucault´laiseen ajatteluun, jossa diskurssit liitetään vallan käsitteisiin. Tutkielman tavoitteena oli yhtäältä selittää, mitä mielikuvia asunnottomuutta kokeneisiin liitetään ja toisaalta, miten valtaa käytetään osana puhetta ja miten sen käyttö ilmenee aineistossa esiintyvien kohderyhmien puheissa ja teksteissä.

Aineistosta oli tulkittavissa seitsemän subjektipositiota, joihin asunnottomuutta kokeneet asetettiin molempien tutkimusjoukkojen diskursseissa: syrjäytyneet, epänormaalit, tottelemattomat, vähään tyytyväiset, uhrit ja vaikuttajat. Iltapäivälehtien artikkeleissa asunnottomuutta kokeneet positioitiin useimmiten epänormaalien ja syrjäytyneiden lokeroihin, kun vastaavasti asunnottomuutta kokeneet mielsivät itsensä pääsääntöisesti vaikuttajien ja lähes normaaliin luokkiin. Yleisesti ottaen asunnottomuutta kokeneiden itseensä kohdistunut puhe sisälsi enemmän myönteisiä positioita kuin lehdistön diskurssit. Toisaalta aineistosta oli nähtävissä myös, että mediateksteihin on viime vuosina sisällytetty kokemusasiantuntijalähtöistä puhetta asunnottomuuden teemoista.

Aineistosta nousi esiin stereotypia, jonka mukaan asunnottomuus on henkilön oma valinta tai tahallisesti aiheutettu tilanne. Erityisesti media-aineistossa näyttäytyi melko voimakkaasti se, miten asunnottomuutta kokeneiden sosiaalista todellisuutta luodaan ylläpitämällä tiettyjä stigmoja ja stereotypioita, jotka vaikuttavat yleiseen mielikuvaan asunnottomuutta kokeneista sekä pidemmällä tähtäimellä heidän tarvitsemiensa palvelujen järjestämiseen.

Tutkielman tulokset tukevat hyvin Michel Foucault´n määrittelemää ainoan oikean ihmiskuvan tavoittelun vaatimuksesta. Aineistosta oli tulkittavissa, että asunnottomuutta kokevat altistetaan yhteiskunnassa sellaisten vallankäytön muotojen varaan, joiden yhteydessä ainoa tavoiteltavissa oleva ihmiskuva on niin kutsuttu ”normikansalainen”. Tällöin jo asunnottomuus itsessään altistaa henkilön useiden (nimellisten) sanktioiden ja moraaliristiriitojen kohteeksi. Näin ollen länsimaisen yhteiskunnan valinnan ja vapauden tavoite ei asunnottomuutta kokeneiden kohdalla ole tämänkään tutkielman valossa kovin realistisesti tavoiteltavissa oleva.

Avainsanat: asunnottomuus, media, diskurssi, subjektipositio, hallinnan analyysi, Michel Foucault, kriittinen diskurssianalyysi.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check –ohjelmalla.

ABSTRACT

Leena Rusi

OWN FAULT AND A CHOICE- The images of homelessness; View of the people who have experienced homelessness and media perspective

Pro gradu- thesis

Tampere University

Social sciences/ Social policy

December 2019

This study is the construction of images of homeless people through the press and the speech produced by those experiencing homelessness. The material of the study consisted of 11 tabloid articles dealing with homelessness and six YouTube video recordings of those experiencing or living with the homelessness. The methodological framework of the thesis was constituted by a critical discourse analysis, locating in Foucaultian thinking, in which discourses are explicitly associated with the concepts of power. In line with the goal set of critical discourse analysis, the thesis aimed to explain, on the one hand, what images of homelessness are associated with those experiencing homelessness and, on the other, how power is used as part of speech and its use in speeches and texts.

Seven subject positions were interpreted from the data. Those experiencing homelessness were placed in the discourses of both research groups: marginalized, abnormal, disobedient, lowly satisfied, victims, and influencers. In tabloid articles, those experiencing homelessness were mostly positioned in the abnormal and marginalized compartments, while those experiencing homelessness generally perceived themselves as being in the influential and near-normal categories. In general, self-talk of homeless people contained more positive positions than press discourse. On the other hand, it has been gratifying to note that in recent years, media texts have also included more and more expert talk on homelessness. It was clear from the material that the message of the articles on homelessness was partially contradicted by the stories of people experiencing homelessness. Thus, it can be said that the press, on the one hand, disseminates information on homelessness and those living in it and, on the other hand, increases prejudice against those people. At various points, the material raised the stereotype that homelessness is a person's own choice or an intentionally caused situation. It appeared quite strongly in the media that the social reality of homeless people is largely created by maintaining certain stigmas and stereotypes.

The results of the study well support Michel Foucault's definition of the requirement of the only true human image. It clearly emerged from the data that those experiencing homelessness are exposed in society to forms of power in which the only available human image is the so-called 'norm citizen'. In this case, homelessness in itself exposes a person to multiple sanctions and moral conflicts. The study also shows that the Western ethos of choice and freedom for those experiencing homelessness is not realistically achievable within the limits of socially regulated moral standards.

Keywords: homelessness, media, discourse, subject position, analysis of control, Michel Foucault, critical discourse analysis.

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	6
2	TUTKIELMAN KANNALTA KESKEISET KÄSITTEET	9
2.1	Asunnoton vai asunnottomuutta kokenut?	9
2.2	Subjektipositio	10
2.3	Hallinnan analytiikka	12
3	ASUNNOTTOMUUSPUHE ERI AIKAKAUSINA	16
3.1	Poikkeavuus ja marginaalisuus	17
3.2	Pohjimmaisat asuntomarkkinat ja merkityksellistäminen	18
3.3	Sosiaalisesta ongelmasta ”viheliäiseksi” ongelmaksi	19
3.4	Asumispolut ja valinnanvapaus	21
3.5	Toimijuus ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen	23
4	SUOMALAISEN ASUNNOTTOMUUDEN PIIRTEITÄ	24
4.1	Asunnottomuus tilastoissa	25
4.2	Asunto ensin- periaate	26
4.3	Asunnottomuutta ennakoivia tekijöitä	28
5	TUTKIELMAN METODOLOGINEN VIITEKEHYS	30
5.1	Sosiaalinen konstruktionismi	30
5.2	Diskurssit todellisuuden rakentajina	31
5.3	Tutkimuskysymys ja -tehtävä	33
5.4	Diskurssianalyysi verkon ja median tutkimuksessa	36
5.5	Aineiston kuvaus ja kerääminen	38
5.5	Aineiston analyysi	41
6	SUBJEKTIPOSITIOT ASUNNOTTOMUUTTA MÄÄRITTÄVIEN ARTIKKELEIDEN JA YOUTUBE-VIDEOIDEN DISKURSSEISSA	43
6.1	Syrjässä olevat	43
6.2	Epänormaalit	46
6.3	Tottelemattomat	48
6.4	Vähään tyytyväiset	51
6.5	Uhrit	51
6.6	Vaikuttajat	53

7 HALLINNAN ILMENTYMINEN ASUNNOTTOMUUTTA KOKENEITA MÄÄRITTÄVISSÄ ARTIKKELEISSA JA YOUTUBE-VIDEOISSA.....	55
7.1 Vaihteleva asunnottomuuspolitiikka ja eriarvostava yhteiskunta	55
7.2 Yhteiskunnan huojuvat rakenteet	57
7.3 Poliittiset velvollisuudet	59
7.4 Asunnottomuuden juurisyyt	62
7.5 Asunnottomuuteen liitetyt leimat	64
7.6 Tukitoimien riittämättömyys.....	66
8 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	68
8.1 Subjektipositoiden määrittäminen.....	69
8.2 Vallan ja hallinnan näkökulmat	71
8.3 Tutkielman luotettavuus, eettisyys ja tutkijapositio	79
9 POHDINTAA.....	83
LÄHTEET.....	87
LIITTEET	96
Liite 1 Aineiston kuvaus	96

1 JOHDANTO

Aamulehti uutisoi asunnottomuudesta otsikolla: ”Tampereella on ainakin 20 täysin koditonta – asunnottomuus on oma valinta” (AL 13.11.) Uutinen lujittaa mielikuvaa, jonka mukaan asunnottomuus on henkilön oma syy tai seurausta tuhoisasta elämäntavasta. Tässä stereotyyppiassa asunnoton on päihdeongelmainen mies, joka ei osaa elää tai asua ihmisiksi, eikä edes halua (Lehtonen & Immonen AL 16.11.2018.)

Journalismin tehtävänä on ajankohtaisen, kiinnostavan, luotettavan ja puolueettoman tiedon välittäminen. Lähestymistapa uutiseen on aina toimittajan valinta, jonka hän joko laatii itse tai muokkaa valmiina olevasta materiaalista. Toimittajan valitessa artikkelinsa näkökulman, hän toimii aina tiedostamattaan tai tietoisesti jonkun toisen henkilön tai poliittisen agendan äänitorvena. Tämä saattaa aiheuttaa sen, että toimittaja ei kyseenalaista saamaansa aineistoa tai pyri etsimään siihen vaihtoehtoisia näkökulmia (Kunelius 2009, 229-230). Toimittajan työhön tulee kuulua jakamaton ihmisarvon kunnioittaminen, jota ei voida erilaisella vähemmistöryhmiä loukkaavalla uutisoinnilla rikkoa (Nordenstreng 2012, 97-100). Lehdistön tavoitteena on joka tapauksessa tiedon tuottamisen ohella julkaista artikkeleita, jotka maksimoivat julkaisujen myyntilevikin. Näin ollen informaatio saattaa joissain tapauksissa olla voimakkaasti väritynyttä ja virheellistäkin (Sipola 1988, 92-97).

Mari Niemen (2016) politiikan ja median välistä suhdetta *Yhteiskuntapolitiikka* lehdessä tarkastelevan artikkelin mukaan median rooli tiedonvälittäjänä ja neljännen valtiomahdin tehtävässä on monisyinen. Niemen mukaan tiedotusvälineet ovat päässeet politiikan rakentamisen osapuoleksi nimenomaisesti toimittajien kantaaottavien kirjoitusten myötä (Niemi 2016). Medialla on keskeinen rooli yhteiskunnallisen keskustelun ylläpitäjänä ja sen avulla muokataan pitkälti ne käsitykset ja mielikuvat, joita esimerkiksi asunnottomuuteen liitetään. Mielikuvat vaikuttavat yleisen suhtautumisen lisäksi asunnottomuuspoliittisiin ratkaisuihin sekä asunnottomuuden piirissä elävien henkilöiden palveluihin ja heidän yhteiskunnallisen asemansa määrittelyyn (Tiitinen 2018). Mikäli asunnottomuuden parissa elävien henkilöiden asemaa ja yhteiskunnallista statusta halutaan parantaa, on tärkeää päästä pureutumaan siihen, mitkä

taustaolettamukset ja historialliset kontekstit vaikuttavat toimittajien asenteisiin heidän kirjoittaessaan artikkeleita asunnottomuudesta ja sen piirissä elävistä. Yhtä lailla mielenkiintoista on tutkia asunnottomuutta kokeneiden itsensä sanoittamia tarinoita asunnottomuuden kokemuksista.

Asunnottomuutta kokeneisiin liittyvään tutkimusaiheeseen tarttuminen oli itselleni luonteva ja melko selvä valinta, sillä olen toteuttanut asunnottomuustyötä eri konteksteissa usean vuoden ajan ja seurannut aitiopaikalta Suomessa käytävää asunnottomuuskeskustelua. Erityisesti julkisessa mediassa keskustelu on ollut usein asunnottomuustyön kentällä työskentelevien näkökulmasta tulkinnanvaraista. Huoli vääränlaisten mielikuvien sekä harhaanjohtavan terminologian yleistymisestä poiki tilaisuuden päästä mukaan toteuttamaan opasta toimittajille. Oppaan tavoitteena oli tukea asunnottomuusteemasta kirjoittavia toimittajia ja muitakin aiheesta kiinnostuneita tuomaan oikealla ja faktoihin perustuvalla tavalla esiin asunnottomuuteen liitettyjä ilmiöitä. Käsillä oleva pro gradu työ syntyi oppaan jälkimaininkina, sillä halusin perehtyä aiheeseen syvällisemmin ja selvittää, miten mediassa todellisuudessa käsitteellistetään asunnottomuuden tematiikkaa ja miten kirjoitukset muokkaavat yleistä käsitystä kohderyhmästä. Toisaalta halusin myös selvittää, miten asunnottomuutta kokeneet määrittävät ja käsitteellistävät omaa todellisuuttaan ja miten puhe eroaa mediassa tuotetusta puheesta. Toivon, että toimittajille suunnattu opas ja kyseessä oleva pro gradu- tutkielma lisäävät yleistä ymmärrystä asunnottomuuden ilmiöihin ja tematiikkaan sekä vähentävät vääränlaista symbolista vallankäyttöä kohderyhmää kohtaan. Lisäksi koen tärkeäksi tukea asunnottomuutta kokevia ihmisiä tuomaan esiin omia mielipiteitään ja auttaa heitä pitämään kiinni demokraattisista oikeuksistaan suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä.

Avaan tutkielman kannalta keskeiset käsitteet, kuten *asunnottomuutta kokenut* ja *subjektipositio* heti tutkielman alussa luvussa kaksi. Samassa luvussa esitelen ranskalaisen filosofi ja historioitsija Michel Foucault'n valtaa ja tietoa käsittelevän *hallinnan analytiikan*. Teoria on tutkielman kannalta keskeinen, koska Foucault on kiinnostunut erityisesti valtasuhteista vuorovaikutuksen muotoina, jossa niiden mekanismit määrittävät eri osapuolia eri tavoin. Foucault'n mukaan erilaisten ryhmien yhteiskunnallisen aseman rakentumiseen vaikuttaa, miten heidät kulloinkin asemoidaan tiettyihin valtasuhteisiin (Tontti 1998). Kyseisen tutkielman kontekstissa tämä tarkoittaa sitä, että yksittäisen asunnottomuutta kokeneen henkilön esiintyminen mediassa

vaikuttaa yhteiskunnallisella tasolla ja luo mielikuvaa kaikista asunnottomuuden kokeneista. Tilanne on kaksijakoinen, sillä yhtäältä henkilön sanomaan vaikuttavat kulloinkin yhteiskunnassa vallalla olevat asenteet ja toisaalta ilmapiiri sekä yleiset käsitykset ilmiötä ja kohderyhmää kohtaan.

Tutkielman kirjallisuuskatsauksessa luvussa kolme taustoitan asunnottomuustutkimusta historiallisesta perspektiivistä sekä sosiaalisesti rakentuvana ilmiönä. Ainoastaan hahmottamalla asunnottomuus sosiaalisesti rakentuvana ja muotoaan muuttavana ilmiönä, on mahdollista käydä keskustelua siihen liittyvistä rakenteellisista ja institutionaalisista tekijöistä sekä tarvittavista muutoksista (Hepburn & Brown, 2001, 691, 708-712). Kirjallisuuskatsaus sisältää lisäksi suomalaisen asunnottomuuden erityspiirteiden tarkastelun, painottuen asunnottomuutta ilmentäviin tunnuslukuihin, *Asunto ensin*-periaatteeseen sekä asunnottomuutta ennustaviin tekijöihin.

Tutkielman metodologisen viitekehyksen paikannan Michel Foucault'n diskurssianalyttiseen traditioon, joka sisältää historian antaman selityksen eri aikakausina tuotetuille merkityksille kyseessä olevan ilmiön muotoutumisprosessissa. Traditio sisältää käsityksen todellisuuden muokkaantumisesta menneisyyden kautta (Remes 2014). Foucault'n lähestymistapa sopii näkemykseni mukaan hyvin mediatekstien tutkimiseen, koska mediassa esiintyvää asunnottomuuskeskustelua ei voi täysin ymmärtää tuntematta siihen liittyvää historiaa. Foucault'n yhteiskuntakriittinen lähestymistapa soveltuu tutkielman lähtökohtiin mielestäni hyvin senkin vuoksi, että tavoitteena on muodostaa valtasuhteita sekä yhteiskunnan rakenteita ja niitä määritteleviä puheilmajoukkoja perustellun kriittisesti analysoiva tutkimus.

Tutkielman keskeiset tulokset kuvaan luvuissa kuusi ja seitsemän. Analyysiosuudessa nimeän eri subjektipositioita, joita asunnottomuutta kokeneisiin liitetään. Osoitan lisäksi, mitä vallankäytön muotoja tutkimusjoukkojen asunnottomuusdiskursseihin sisältyy sekä mitä yhtäläisyyksiä ja eroja niistä on niistä löydettävissä. Tutkielman lopussa esitän yhteenvedon analyysin tuloksista, kuvailen tutkielman eettisyyttä ja luotettavuutta sekä reflektoin omaa suhdettani aiheeseen. Tutkielman päättävässä pohdintaosuudessa pohdin analyysistä nousevien tulosten suhdetta

asunnottomuuden tematiikkaan tänä päivänä sekä tuon esiin näkemykseni aiheeseen liittyvistä jatkotutkimusaiheista.

2 TUTKIELMAN KANNALTA KESKEISET KÄSITTEET

Tässä luvussa avataan pro gradu- tutkielman kannalta oleelliset käsitteet asunnottomuuden kokemus, hallinnan analytiikka ja subjektipositio. Lisäksi Foucault'n vallan määritelmään oleellisesti liittyvät biovalta, etiikka ja minätekniikat avataan heti tutkielman alussa, jotta tekstin kulkua olisi johdonmukaista ja loogista seurata. Erityisesti asunnottomuutta kokenut- termin käyttö vaatii perusteluja, koska sen tilalla olisin yhtä hyvin voinut käyttää esimerkiksi käsitteitä asunnoton tai koditon.

2.1 Asunnoton vai asunnottomuutta kokenut?

Tutkielman tavoitteena on ymmärtää ja analysoida asunnottomuuteen ja sen piirissä eläviin henkilöihin liittyvää terminologiaa sekä etsiä määritelmille vaihtoehtoisia merkityksiä. Tästä syystä myös tutkimusprosessin eri vaiheissa on tärkeä käyttää oikeita termejä kohderyhmästä puhuttaessa. Muun muassa köyhyystutkija Maria Ohisalon (2017) mukaan syrjäytymispolitiikkaan liittyvällä terminologialla on suuri merkitys sille, mihin joukkoon ihmiset kategorisesti kuuluvat. Sen vuoksi on parempi köyhien ja asunnottomien sijaan puhua ihmisistä, jotka ovat kokeneet köyhyyttä tai asunnottomuutta. Termejä on vaikea määrittää yksiselitteisesti, koska henkilöiden elämäntilanteet muuttuvat, joten köyhyys tai asunnottomuus ovat harvoin pysyvä osa ihmisen identiteettiä (Ohisalo 2017).

Myös edellä mainitussa toimittajille suunnatussa oppaassa *Näin viestit asunnottomuudesta* käsite asunnoton nähdään jossain määrin leimaavana terminä, joten sen yhteydessä suositellaan yleisesti asunnottomuutta kokenut- termin käyttöä. Asunnottomaan ihmiseen mediassa usein liitetty yksittäinen henkilötarina saattaa aiheuttaa tietynlaisen mielikuvan kadulla asuvasta "laitapuolen kulkijasta". Tarinan oletusarvona saattaa olla, että elämän olosuhteet ovat kiinni

joko henkilön omista valinnoista tai hänen luonteenpiirteistään. Näin ollen tietyn terminologian puitteissa ihmisten voi olla hankala ymmärtää asunnottomuuden taustalla vaikuttavia systeemisyyttä syitä, kuten korkeita asumiskustannuksia tai työttömyysasteen kasvua, jolloin asunnottomuuteen johtavat rakenteelliset syyt jäävät varjoon (Immonen ym. 2019, 12).

Päädyin edellä mainittuihin perusteisiin vedoten käyttämään johdonmukaisesti läpi tutkielman termiä *asunnottomuutta kokenut* yleisesti käytetyimmän *asunnoton* käsitteen sijaan. Näin ollen pyrin omalta osaltani ehkäisemään kohderyhmän leimaamista, joka ylläpitää stereotyyppistä ajattelua. Asunnottomuutta kokenut tarkoittaa tämän tutkielman viitekehyksessä henkilöä, joka on joko akuutisti vailla asuntoa tai kokenut asunnottomuuden jossain vaiheessa elämäänsä.

2.2 Subjektipositio

Subjektiposition ja identiteetin käsitteet ovat hyvin lähellä toisiaan. Subjektipositio on suosittu identiteettiä korvaava termi etenkin diskursiivisesti orientoituneiden tutkijoiden keskuudessa, koska määritelmän avulla tulee kenties selvemmäksi, ettei viitata johonkin pysyvään mielen rakenteeseen. Subjektipositio viittaa diskurssien sisäisiin ja kontekstisidonnaisiin rooleihin, joissa henkilöllä on oikeus tehdä ja sanoa asioita. Eri positiot määrittävät, mitä saa sanoa missäkin kontekstissa. Esimerkiksi poliisilla on oikeus sakottaa ja kansalaisella velvollisuus noudattaa lakia. Kun tietyt positiot otetaan vastaan, niitä samalla vahvistetaan ja ne jatkavat olemassaoloaan sosiaalisessa todellisuudessa. Tässä mielessä diskurssien voidaan katsoa tuottavan sosiaalisia rakenteita (Fairclough 1989, 38-39).

Subjektipositio soveltuu muun muassa Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1993) mukaan erityisen hyvin tilanteisiin, joissa analysoidaan eri toimintojen välisiä rajoituksia tai toimijan aseman vaihteluja (Jokinen ym. 1993). Tutkielmassa selvitetään, miten tutkimusaineistossa esiintyvät toimijat kiinnittyvät erilaisiin merkityssysteemeihin subjektipositioden avulla. Subjektiposition käsite sisältää näin ollen identiteettien lisäksi yhteiskunnallisten asemointien ja roolien määrittelyt. Subjektipositiot määrittelevät, mistä positioista käsin toimijat voivat itseään ilmaista ja miten. Näin ollen subjektipositiot yhtäältä antavat toimijoille toiminnan mahdollisuuksia, mutta samalla rajoittavat niitä (Räsänen 2003).

Vaikka käytänkin tutkielman analyysiosuudessa identiteettiä korvaavana käsitteenä subjektipositiota, on tutkielman kohderyhmän kannalta siitäkkin huolimatta oleellista avata myös identiteetin- määritelmää hieman, koska Michel Foucault liittää ihmisen identiteetin kasvuprosessin keskeisesti vallan käsitteeseen, jota tässäkin tutkielmassa lähestytään. Foucault'n ajatuksia hyödynnetään useilla eri yhteiskuntatieteiden ja humanistisen tutkimuksen aloilla (Tontti 1998, 1-10.) Pyrin hyödyntämään joitain Foucault'n valtaa ja tietoa käsittelevän ajattelun keskeisiä teemoja, erityisesti hänen myöhäistuotantonsa perspektiivistä. Teoksen *Seksuaalisuuden historia* ensimmäisessä osassa on pitkälti kyse vallan, yksilöitä kontrolloivien ja rajoittavien kulttuuristen voimien sekä niiden vastavoimien välisen vuorovaikutuksen kriittisestä analyysistä. Foucault puhuu kuitenkin vallasta myös tuottavana ja suhteellisena verkostona, jolloin se ei ole varsinaisesti kenenkään hallussa vaan pikemminkin näkymätön ja silti kaikkialla vaikuttava voima.

Teoksessaan *Tarkkailla ja rangaista* (2000) Michel Foucault esittää, että suurten instituutioiden, kuten vankiloiden tai mielisairaaloitten valtamekanismit ovat kytköksissä ja suurelta osin nojaavat juuri mikrotason valtamekanismeihin. Esimerkkinä hän mainitsee vankiloiden kehämäisesti rakennetut selliosastot, joita voidaan vartioida ja valvoa keskitetysti yhdestä pisteestä. Mielenkiintoisen tilanteesta tekee Foucault'n mukaan se, miten keskitetty valvonta vaikuttaa valvottuihin eli vankeihin. Toistavatko he valtakoneistossa toteutettua strategiaa alkamalla valvoa itse itseään ja toinen toisiaan? Kysymys ei näin ollen ole vallasta, joka olisi kokonaan yksittäisen ihmisen käsissä, vaan järjestelmästä, johon kaikki sen jäsenet ovat jollain tavoilla "jääneet kiinni". Foucault'n mukaan kyseessä on moderni yhteiskuntaan liittyvä panoptisuus, jossa jokaista valvotaan ilman, että kukaan valvoisi kaikkia (Tontti1998, 1-10, Tiisala 2010).

Käsillä olevassa tutkielmassa hyödynnetään Foucault'n ajattelua vallan sosiaalisesta ulottuvuudesta. Oleellista ei ole se, kuka valtaa käyttää, vaan miten se määrittyy ja vaikuttaa eri henkilöihin. Tarkastelun kohteena on, minkä terminologian kautta vallankäyttö näyttäytyy aineistoissa. Kyseessä on tiettyyn kohderyhmään liittyvä verkon- ja mediantutkimus, joten valtaa käsitellään symboliikan avulla foucault'laista ajatusmaailma hyödyntäen. Toisaalta on sanottava, että Foucault'n vallan määritelmien tulkitseminen ei ole millään muotoa yksiselitteistä eikä sen omintakeisuuden vuoksi kovin yksinkertaistakaan. Katson joka tapauksessa, että juuri kyseisen

lähestymistavan hyödyntäminen on mielenkiintoista ja palvelee tätä tutkielmaa nimenomaan käsitteiden uudelleensuuntaamisen ja vallankäyttöön liittyvien määritelmien näkökulmasta käsin.

2.3 Hallinnan analytiikka

Tutkielman taustateoria kytkeytyy pitkälti Michel Foucault'n luomaan ja häntä tulkitsevaan hallinnan analytiikan perinteeseen, jonka keskiössä ovat tieto, valta ja ihminen (Foucault 1998, 17-19). Foucault'n tuotantoa runsaasti tutkineiden Peter Millerin ja Nicholas Rosen mukaan hallinnan analyysin lähtökohtana on ajatus siitä, että poliittinen hallinta ja (subjektin) itsen hallinta kytkeytyvät toisiinsa erilaisten käytäntöjen kautta (Miller & Rose 2010, Saari 2010, 97-113). Hallintaa voivat harjoittaa erilaiset toimijat aina valtion- ja kunnanhallinnosta yksilöihin saakka ja sen harjoittaminen toteutuu erilaisten tekniikkojen avulla (Foucault 1998, 26-28).

Miller ja Rose jalostivat Foucault'n vallan analyysiin liittyviä ajatuksia ja purkivat 1970- ja 1980-luvuilla yleisesti vallinneita käsityksiä. Oleellista on, että hallinnan tutkimus ei tarkastele väärää tietoisuutta vaan huomio keskittyy totuuteen ja tapoihin, joilla sitä voidaan käsitellä osana hallintaan liitettyä puhetta. Hallinnan tutkimuksessa tarkastellaan myös käytäntöjä, jotka tekevät ihmisestä tunnistettavan kansalaisen, kuluttajan ja työntekijän. Hallinnan analyysissä myös valtiolla on keskeinen rooli. Ei niinkään hallitsijavallan osalta vaan sen monisäikeisyyden ja verkostomaisen luonteen vuoksi. Millerin ja Rosen tutkimusten mukaan foucault'laisessa ajattelussa on oleellista kiinnittää huomio konkreettisiin vallan käytäntöihin sekä niitä harjoittaviin instituutioihin. Myös muita peruskategorioita kuten yhteiskunnallinen, taloudellinen ja henkilökohtainen pyritään horjuttamaan ja tarkastelemaan, minkä tyyppisissä kehityskuluissa erilaiset jaot ovat muodostuneet ja miten niitä pidetään yllä (Saari 2010, 97-113).

Foucault'n vallan analyysia teoksessa *Hallintavalta* siteeranneen Miikka Pyykkösen (2010) mukaan hallinnan sektori yhdistää nykyisin yksityisen, taloudellisen ja yhteiskunnallisen piirteet. Hallinta tapahtuu kolmannen sektorin alueella, mutta sitä luonnehtii nykyään vahva talousajattelu. Kolmas sektori ei enää toimi yhteiskuntakritiikin ja vaihtoehtoisten arvojen

näyttämönä, vaan niiden sijaan sitä ohjailevat vahvasti markkinalogiikalla pyörivät New Public Management- ohjelmat (Saari 2010, Kaisto & Pyykkönen 2010).

Hallinnalla tarkoitetaan erilaisia pyrkimyksiä ohjailla ja muokata ihmisten käyttäytymistä kohti tiettyjä päämääriä. Mikäli valtasuhteet määrittyvät tällä tavoin, niiden määrittelyn yhteydessä edellytetään ainakin jonkin asteista valinnan vapautta. Kyse on hallinnan ja vapaan subjektin suhteesta, jossa subjekti on samanaikaisesti sekä alamainen, että itsenäinen toimija. Foucault'n hallinnan analytiikassa on näin ollen Mikko Jauhon (2007) mukaan kyse yksilöihin ja yhteisöihin kohdistuvien valtakäytänteiden sekä yksilön oman eettisen työn yhteen liittymisestä. Ydinkysymys on siinä, miten ihminen on ottanut tai johdatettu ottamaan itsensä tiedon ja vallan kohteeksi, eli kuinka yksilön toimijuus rakentuu suhteesta tietoon omasta itsestään ja suhteessa valtarakenteisiin. Tiedon, vallan ja subjektiuden yhteyttä voidaan kuvailla kamppailuina, joissa erilaiset tietämyksen muodot ja valtahierarkiat ovat jatkuvasti läsnä. Ihmismielen tieto toisaalta mahdollistaa erilaista hallintaa ja toisaalta hallinta synnyttää erilaisia tarpeita tiedon suhteen (Helén 2004, 208, Kaisto & Pyykkönen 2010, Alhanen 2007). Asunnottomuuttakin voidaan lähestyä sommitelmana, jossa erilaiset poliittiset, julkiset, ja itsehallinnan subjektit kohtaavat, kamppailevat ja tuottavat tietynlaisia pysyviä, vaihtuvia ja huojuvia valta-asetelmia suhteessa toisiinsa.

Biovalta

Foucault'n hallinta-ajattelun mukaisesti nyky- yhteiskunnassa vallitsee biovalta, joka on tuottavaa, yksilöivää ja normalisoivaa valtaa, eikä se kurivallan tavoin perustu voimankäyttöön tai juridisen vallan mukaiseen sanktiokeskeisyyteen. Biovalta pyrkii vaalimaan elämää ja perustuu näin ollen ihmistieteellisiin tosiasioihin ja asiantuntijuuteen (Foucault 1998). Biovallan kohteena ovat yksilön ja yhteiskunnan elinvoiman maksimointi ja optimointi eri tavoin. Ihmisiä pyritään muovaamaan, hyödyntämään, voimaannuttamaan ja ohjaamaan koko elämänkaaren ajan (Helén 2004, 207-209). Pyrin selvittämään, miten asunnottomuutta kokeneita ohjaillaan yhteiskunnan taholta ja miten hyvin asunnottomuutta kokeneet täyttävät yhteiskunnan normien mukaisen lainkuuliaisen ja elinvoimaisen kansalaisen kriteerit? Haluan selvittää myös, miten eri puolelta tuleva ohjaus ja valistus kohti "oikeanlaista" tapaa elää suhteutuu siihen realitodellisuuteen, jossa asunnottomuutta kokevat tällä hetkellä elävät.

Biovallan koetaan olevan yksilöystävällisempi vallan ilmentymä kuin valtion taholta toteutettava kurivalta tai yhteiskunnan käyttöön valjastettu juridinen valta (Helén 2004). Biovallan tavoitteena on varustaa yksilö toimimaan omaksi parhaakseen tarjoamalla esimerkiksi erilaista valistusta ja neuvontaa. Biovallan voidaan Foucault'n mukaan katsoa tuottavan vastuullisia toimijoita, joiden toimintaa ohjaa valinnan vapaus. Vapaus on näin ollen biovallan resurssi, joka tuottaa kaksoismerkityksiä ja jännitteitä subjektille; hallinta edellyttää vapautta samalla kun tuottaa sitä. Vapauden voidaan katsoa rakentuvan yhtäältä mahdollisuutena ja toisaalta velvollisuutena, joka on vallan tuottamaa. Biovallan tarkoituksena on ottaa ihmiselämä haltuun ja samalla mitata, arvioida ja laskea sitä sekä tuottaa ennakoitavuuksia ja todennäköisyyksiä. Biovallan keskiössä on normaalin käsite, jonka määrittelyn yhteydessä epänormaalia ei pyritä sanktiomaan, vaan normalisoimaan (Helén 2004, 223, Rose 1999,60-90, ks.myös Rautio & Saastamoinen 2006). Normaalilla arvotetaan asioita ja kuvaillaan niitä. Normaali on moraalinen asia, johon tulee pyrkiä ja koska kukaan ei ole täydellisen normaali, voidaan jokaista normalisoida. Täten biovalta on totalisoivaa ja kokonaisvaltaisesti ihmisten elämään kohdistuvaa (Jauho 2007).

Asunnottomuutta kokeneiden tilanteita voidaan monin eri tavoin arvioida epänormaaliin elämään kuuluviksi. Kysyn, voidaanko asunnottomuus ja siihen kuuluvat lieveilmiöt eliminoida ainoastaan valistusta lisäämällä. Entä miten valistuksen ja ohjauksen lisääminen voivat auttaa asunnottomuutta kokevaa huolehtimaan itsestään paremmin, mikäli ympäristö ei millään muotoa edesauta sen toteutumista?

Etiikka ja minätekniikat

Biovalta sisältää ajatuksen poliittisen hallinnan ja itsen hallinnan kytkeytymisestä toisiinsa. Itsen hallinnan edellytyksenä on vahva itsetuntemus ja "itsen" moraalinen suhteessa omaa elämäänsä ja tapaan elää. Niitä konkreettisia keinoja, joilla yksilö luo suhteen omaan itseensä, tulee oman elämänsä herraksi sekä vartioi omaa moraaliaan, Foucault (2000) kutsuu etiikaksi.

Foucault käsittelee länsimäisen subjektin historiaa sekä vapaaksi moraaliseksi toimijaksi tulemistakin *Seksuaalisen historian* toisessa osassa (1998). Teoksessa keskeisintä on suhde itsen sekä henkilökohtaisen elämän käytänteisiin ja haasteisiin. Moraali määrittyy näin ollen sääntöjen

ja niiden noudattamisen tai noudattamatta jättämisen konteksteissa ja niitä ohjaavissa diskursseissa, joilla yksilö muokkaa itsestään moraalista toimijaa ja luo suhdetta omaan itseensä. Suhde itseen on oleellista nimenomaan silloin, kun perinteisen vallan muodot eli kiellot ja säännöt eivät ole läsnä, vaan yksilö joutuu kantamaan täydellisen vastuun omasta elämästään (Helen 1998, 503-504).

Foucault kutsuu edellä mainittuja käytäntöjä minätekniikoiksi, joissa on neljä eri ulottuvuutta: 1) Eettisen substanssin määrittäminen (tunteet, halut, teot), jossa normaaliuden käsite näyttelee suurta osaa. 2) Alistuminen, jonka avulla viitataan tapoihin, joiden avulla muodostetaan suhde eettiseen ulottuvuuteen ja velvollisuus noudattaa tiettyjä normeja. Tämä kumpuaa usein perinteistä tai esimerkkinä olemisen tarpeellisuudesta. 3) Työn etiikka, jonka yhteydessä eettinen työ tai itsen eettinen työstäminen vaativat tietynlaista askeettista itsekuria. Tähän yhteyteen kuuluvat ne käytännöt, joiden avulla muokataan itsestä normaalisubjektia, kuten esimerkiksi oman käyttäytymisen jatkuva arviointi ja tarkkailu suhteessa muihin. 4) Moraalisubjektin teleologia; päämäärä, johon kaikki käyttäytyminen tähtää ja mihin laajempaan yhteyteen (esimerkiksi Jumala-käsitys) se kuuluu. (Foucault 1998, 130-134.)

Puhuttaessa asunnottomuutta kokeneista, heihin liitetään usein erityyppinen addiktoitunut käyttäytyminen. Foucault'n seksuaalisuuden minätekniikkaa voidaan näkemykseni mukaan soveltaa hyvin myös esimerkiksi alkoholi- tai huumeriippuvuudesta puhuttaessa. Keskeistä molemmissa on asian tunnistaminen ja tunnustaminen sekä salaamisyritykset. Haluan tutkielman avulla selvittää, mihin muihin asunnottomuuteen liittyviin ilmiöihin Foucault'n minätekniikoissa määritellyt toimijuuden mahdollisuudet sopivat. Oleellista on ymmärtää, että ei ole olemassa mitään alkuperäistä tai ainoa oikeaa minää, vaan erilaiset subjektit määrittyvät aina tilanteiden, mahdollisuuksien, valta-asetelmien ja toimijuuksien kautta suhteessa muihin. Voidaan näin ollen sanoa, että subjektius on enemmänkin monien eri asioiden välinen suhde tai summa kuin yksilön pysyvä ominaisuus. Yksilöllä on tunteva ruumis ja oma autonomiansa. Autonomia on kuitenkin jatkuvassa kytköksessä yhteiskunnassa vallitseviin tieto- ja valtasuhteisiin, jotka ovat jokseenkin pysyviä ja vakiintuneita (Jauho 2007).

Yhteenvedona voisi sanoa, että asunnottomuustutkimuksessa hallinnan analytiikka ilmenee pitkälti henkilöiden subjektipositioihin liittyvien määrittelyjen kautta. Asunnottomuutta

kokoneiden subjekteihin liittyvät oletukset ja niihin kohdistuvat mahdolliset muutostavoitteet ovat oleellinen kysymys, jossa erilaisilla asiantuntijatahoilla ja lehdistöllä on keskeinen valta. Kyseessä olevassa tutkielmassa on oleellista määrittellä, miten asunnottomuutta kokoneisiin liitetyt subjektit määrittellään yhtäältä voimakkaasti ulkopuolisen auktoriteetin sanelemana ja toisaalta, miten ulkopuolinen määrittely vaikuttaa asunnottomuutta kokevien subjektuuden muokkaantumisprosesseissa. Subjektuuden määrittymisen ohella hallinnan analytiikassa tärkeä käsite on poliittinen rationaalisuus, joka ymmärretään hallinnan harjoittamisen käytäntöjä eri aikakausina määrittävinä tapoina (Perttula 2015). Kytken tutkielmaani asunnottomuustutkimuksen historiallisen perspektiivin, koska erilainen asunnottomuuspuhe ja siihen liittyvät hallinnan tekniikat liittyvät asunnottomuutta kokoneiden yhteiskunnallisen aseman muodostumiseen eri aikakausina.

3 ASUNNOTTOMUUSPUHE ERI AIKAKAUSINA

Tässä luvussa esitän katsauksen asunnottomuustutkimuksen historiaan, koska katson, että asunnottomuuden ilmiöiden ja käsitteiden kannalta on tärkeää tuoda esiin kohderyhmää eri aikakausina liittyvät tutkimustraditiot ja niihin liittyvän puheen pääpiirteet. Ilman historiallista katsausta, on vaikea ymmärtää kohderyhmästä kirjoitetuttujen tekstien sisältävää terminologiaa.

Historiallisen perspektiivin merkitystä tuodaan esiin myös Foucault'n ajattelussa, jossa hän korostaa tiedon tuottamista subjektien historiallista rakentumista tiedon, vallan ja etiikan yhteenliittymissä. Foucault pyrki täten osoittamaan kokemuksen merkityksen nykyisyyttä jäsentävän ajattelun ja toiminnan konteksteissa (Tiisala 2014). Eri aikakausilta kerätyn asunnottomuustutkimuksen taustoittamisessa hyödynnän osittain Kristiina Alppivuoren toimittamaa (2018) koontiteosta asunnottomuutta käsittelevistä artikkeleista sekä toimenpideohjelmista. Alppivuoren koonti on osa *Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat- varhainen välittäminen, osallisuus ja asumisen tuki-* hanketta. Koonnissa esitetään otteita yli 60 asunnottomuutta käsittelevän julkaisun tai artikkelin sisällöistä (Alppivuori 2018, 2). Tutkielman kannalta on oleellista ymmärtää keiden määritelmät ovat olleet kulloinkin vallalla ja miten asunnottomuuskeskustelu on muuttunut vuosien saatossa kulkurihenkisestä marginalisaatiopuheesta ansaintalogiikan kautta ihmisoikeuskeskusteluksi.

Tutkielman kysymyksenasettelun näkökulmasta on lisäksi tärkeää selvittää, miten aiemmat asunnottomuuteen liittyvät keskustelut suhteutuvat tänä päivänä käytävään diskurssiin.

3.1 Poikkeavuus ja marginaalisuus

Asunnottomuus on ilmiönä monimuotoistunut ja muuttanut muotoaan aikojan saatossa. Asunnottomuustutkimuksen voidaan katsoa alkaneen Chicagossa osakulttuuritutkimuksen myötä, jossa tutkittiin poikkeavaksi katsottujen ryhmien tilanteiden realisoimista ja valtaväestöön suhteutettujen esteiden poistamista. Tyypillistä osakulttuuritutkimukselle oli sille ominainen kieli ja kulttuuri, jonka avulla osakulttuuri pidettiin marginaalissa valtakulttuuriin nähden. Yhdysvaltalaisen asunnottomuustutkimuksen uranuurtajana pidetään Nels Andersonia (1988), joka toteutti osallistavaa asunnottomuustutkimusta hobojen eli työn perässä paikkaa vaihtavien kulkureiden parissa 1920- luvun Yhdysvalloissa. Anderson löysi heille oman kulttuuriympäristön, joka nimettiin ”hobohemiaksi”. Hobohemia tarkoitti kodittomien kotiympäristöä ja siihen kuului lähinnä halpoja majoitusliikkeitä, ilmaisia ruokailumahdollisuuksia sekä vailla asuntoa olevien suosimia parturiliikkeitä. Anderson jakoi kodittomat miehet sillä perusteella, mikä oli heidän suhteensa työntekoon. Hobo määrittyi Andersonin mukaan enemmän kiertelevän työläisen roolista käsin kuin kulkurina tai pummina, joka sen ajan tutkimustiedon perusteella pyrki selviytymään elämästään ilman työvelvoitteita (Murto 1979).

Varhaisinta suomalaista asunnottomuustutkimusta edustavat Lasse Murron (1978) ja Rauno Mäkelän (1978) väitöskirjat. Niissä asunnottomuuden teemaa lähestytään sekä lääketieteellisenä että kulttuurisena ilmiönä, joissa molemmissa oleellista on asunnottomien itsensä antamat merkitykset elämäntilanteelleen. Erityisesti Lasse Murron (1978) väitöskirjassa *Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet* anti on runsaasti alkoholia käyttävien omien kokemusten esiin tuominen ja niiden suhteuttaminen sen ajan sosiaalipolitiisiin toimenpideohjelmiin asunnottomien elinolosuhteiden parantamiseksi (Murto & Mäkelä 1979, 90-93).

Murron ja Mäkelän lähestymistapa asunnottomuuskysymykseen sekä asunnottomuutta kokeneiden osallistaminen oman elämänsä asiantuntijoiksi oli vielä tuona aikana harvinaista, sillä

yleisesti ottaen asunnottomia kuvailtiin heidän ominaispiirteidensä mukaan ja puhuttiin irtolaisista, työnvieroksujista, pummeista ja alkoholisteista. Toisinaan käytettiin myös termiä koditon, mihin viittaa 1950-luvulla perustettujen asunnottomuustyötä edelleenkin toteuttavien järjestöjen nimet *Kodittomien Tuki* ja *Kovaosaisten Ystävät ry* (Kärkkäinen ym. 1998, 5).

3.2 Pohjimmaiset asuntomarkkinat ja merkityksellistäminen

1990-luvun alkupuolen yhteiskuntatutkimuksen metodologinen murros aiheutti uudenlaisten tutkimustraditioiden käyttöönoton asunnottomuustutkimuksessa. Enää merkityksellisiä eivät olleet asunnottomuuteen vaikuttavat syy- ja seuraussuhteet, vaan ne puhuvat ja diskurssit, joiden avulla asunnottomuus kategorisoitiin sosiaalisesti ongelmaksi. Asunnottomuusteemaan alettiin liittää yhä vahvemmin huono- osaisuuden terminologiaa vielä 1980-luvulla yleisesti käytetyn huonotapaisuuden käsitteen sijaan (Lehtonen & Salonen 2008, 14-23). Uuden tutkimussuunnan uranuurtajana voidaan pitää asunnottomuutta ansioituneesti tutkineiden Arja Jokisen ja Kirsi Juhilan tutkimusta *Pohjimmaiset asuntomarkkinat* vuodelta 1991, jossa selvitettiin, miksi pieni asunnottomuutta kokevien ihmisten joukko kiertää heikkotasaisen asumisen kehää asuntomarkkinoiden pohjalla. Jokisen ja Juhilan tutkimuksessa kritisoitiin niin kutsutun normaaliasukkaan mielikuvaa, jota siihen aikaan pidettiin edellytyksenä asunnon saamiselle (Saari 2015).

Jokisen ja Juhilan (1991, 8–11) määritelmien mukaisesti pohjimmallisilla asuntomarkkinoilla tarkoitetaan omistusasuntomarkkinoiden ja hyvätasoisten vuokra-asuntomarkkinoiden ulkopuolelle ajautuneita henkilöitä. Pohjimaisten asuntomarkkinoiden käsite sekä asumisen alisteisuus on esillä myös Juhilan ja Krögerin (2016 toim.) toteuttamassa tutkimuksessa, joka käsittelee valintoja ja siirtymiä asumisen poluilla. Tietyt asumispolut määrittyvät mm. Juhilan (2016) mukaan yhteiskunnassa vallitsevin yleisesti hyväksytyjen moraalikäsitteiden pohjalta niin poikkeaviksi, että niihin liittyy leimaamista ja ennakkoluuloista suhtautumista. Leimaantumisen liittyy usein valtaväestön näkökulmasta poikkeaviksi koettuihin paikkoihin, joissa ihmiset asuvat ja elävät esimerkiksi huonomaineisiin lähiöihin, puistoihin, metsiin, kellareihin ja asuntoloihin (huom. nykyisin väliaikaismajoitusyksiköt). Juhilan ym. mukaan on tärkeää jäsentää

asumiskokemuksiin liittyviä yhteiskunnallisia vaateita, jotta asunnottomuutta kokeneisiin liitettyjä stigmoja voidaan mahdollisuuksien mukaan välttää (Juhila & Kröger 2016, 17).

Asumiseen ja asunnottomuuden tutkimukseen liittyvät diskurssit merkityksellistävät henkilöiden asumiskokemuksia aina tietyllä tavalla. Esimerkiksi omistusasumisen ja vuokra-asumisen diskurssit mahdollistavat erilaista puhetta 'hyvästä asumisesta'. Asumiskokemuksiin liittyvät diskurssit näyttäytyvät Juhilan ym. (2016, 18) mukaan ristiriitaisina, eikä niistä löydy yhtä ainoaa totuutta, vaan merkityksiä tulkitaan erilaisista lähtökohdista käsin. Jostain puheesta tulee näin ollen todempaa kuin toisesta. Todeksi tuleminen riippuu kulloinkin vallalla olevasta asenneilmastosta ja poliittisesta valta-asetelmästä asunnottomuutta ja asunnottomuutta kokeneita kohtaan. Foucaultin valtakäsityksen mukaisesti valta määrittyy tässäkin tapauksessa siten, ettei oikeus tulkita ja puhua asioista jakaudu yhteiskunnassa tasaisesti, vaan esimerkiksi asiantuntijoilla ja lehdistöllä on enemmän valtaa määrittellä asioita kuin väestöllä keskimäärin. (Juhila & Kröger 2016, 17-19.)

3.3 Sosiaalisesta ongelmasta "viheliäiseksi" ongelmaksi

Asunnottomuustutkimus on perinteisesti kuulunut sosiaalisten ongelmien tutkimusorientaation piiriin. Viime aikoina asunnottomuustutkimusta on alettu kutsua sosiaalisten ongelmien tutkimuksen sijaan ilkeiden tai viheliäisten ongelmien tutkimukseksi (mm. Saari 2015). Viheliäiseksi ongelma muuttuu silloin, kun henkilöiden elämäntilanteessa ilmenevät haasteet ovat niin moniulotteiset, ettei niitä voi perinteisin keinoin ratkaista. Lasse Murto siteerasi (2006) ilkeän ongelman- käsitettä kuvaillaessaan päihdeongelmaa, joka ei selkeästi ala eikä lopu, vaan muuttaa muotoaan ja on näin ollen hankalasti hahmotettavissa oleva. Myös muun muassa asunnottomuuden muutosta pääkaupunkiseudulla lisensiaattityönään tutkineen Hannele Tainion (2009,31-32) mukaan viheliäisten ongelmien suhteen on oleellista, milloin jokin koettu asiantila tulkitaan ongelmalliseksi tai vähemmän ongelmalliseksi. Esimerkiksi toimeentulon haasteet voivat muuttua väliaikaisesta pysyväksi köyhyydeksi tai asunnon puute asumistaitojen puutteeksi. Näin ollen, mikäli yhteiskunnan tarjoamat asumispalvelut ovat puutteelliset, saattaa virallisena perusteena olla se, että asunnottomat ovat niin haasteellinen ihmisryhmä, ettei heille ole yhteiskunnan taholta mahdollisuutta järjestää tarpeenmukaista asumista (Tainio 2009).

Viimeisten vuosikymmenten ajan asunnottomuutta kokeneet on julkisessa keskustelussa mielletty huono-osaisten lisäksi syrjäytyneiden kategoriaan. Syrjäytymisen käsitteeseen liittyy kuitenkin problematiikkaa, jota on syytä avata. Otso Sandberg (2015) puhuu väitöskirjassaan syrjäytymisen hallinnasta, jolla hän tarkoittaa syrjäytyneiksi nimettyjen yksilöiden ja ryhmien ohjaamista erilaisten poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Sandbergin (2015) mukaan jo pelkkä syrjäytymisen käsite pitää sisällään useita hallinnan malleja, jotka määrittävät käsitteen sosiaalisesti ongelmaksi. Syrjäytymiskäsitettä tulee Sandbergin mukaan kritisoida sen vuoksi, että viime kädessä kyse on kuitenkin ainoastaan erilaisten puhetapojen ja teorioiden sekä politiikkaohjelmien prosesseista, joita kutsutaan sanoilla syrjäytyminen tai syrjäytymispolitiikka.

Juho Saaren (2015) huono-osaisuuden ilmentymisestä tekemän tutkimuksen perusteella viheliäisetkin ongelmat ovat ratkaistavissa, joten asunnottomuuden hoitoonkin tulisi hyvinvointivaltiossa löytyä perusteellisia instituutionaalisia ratkaisuja. Saari on tarkastellut asunnottomuutta ja sen ilmentymistä sekä kansalaisten että asiantuntijoiden näkemysten pohjalta. Asiantuntijoiden näkemykset pureutuvat Saaren (2015, 138-139) mukaan syvälle asunnottomuuden rakenteellisiin syihin ja sitä lisääviin mekanismeihin. Kansalaisten näkemykset asunnottomuudesta perustuvat sitä vastoin yksilöllisten syiden, kuten päihteidenkäytön ja työttömyyden pohtimiseen. Kansalaisten mielipiteillä on Saaren (2015) mukaan merkittävä vaikutus, koska juuri ne muokkaavat pitkälti julkista ja poliittista asunnottomuuteen liitettävää keskustelua. Huono-osaisuuden käsitteistöä on vaikea avata yksiselitteisesti, sillä saman yhteiskunnan sisälläkin on merkittäviä eroja siitä, miten huono-osaisuuden ja köyhyyden käsitteet omaksutaan, miten niitä painotetaan ja keihin määritelmät kulloinkin kohdistetaan (Sipilä 1984, Sen 2009, Saari 2015).

Huono-osainen ja syrjäytynyt termien lisäksi asunnottomuutta kokeneisiin liitetään usein uhrin käsite. Uhrius käsitetään yleensä asemaksi, johon joudutaan toisen henkilön toiminnan tai epäonnen seurauksena (Utas 2005). Uhrius saattaa olla myös pelkästään henkilön subjektiivinen kokemus. Uhriutumiseksi on tyypillistä hyvin voimakas sisäinen tunne omasta avuttomuudesta suhteessa koettuun kaltoinkohteluun. (Utas 2005.) Haavoittuvassa yhteiskunnallisessa asemassa oleville itsensä uhriksi mieltäminen on keino vapautua mahdollisten moraalittomien ja väriin

valintojen aiheuttamasta syyllisyydestä sekä luoda paremmat mahdollisuudet muiden hyväksynnälle (Utas 2005, 403). Ruotsalaisen teologin ja etiikan tutkija Ann Heberleinin (2009) mukaan ihmiset mieltävät itsensä uhreiksi suhteellisen herkästi. Heberleinin mukaan rooli saattaa olla joidenkin mielestä houkutteleva, koska se tekee uhrista voimattoman koneiston edessä. Henkilöiden kuvaaminen uhreina on kuitenkin kaikkien kannalta haitallista, sillä silloin henkilöt eivät saa mahdollisuutta kantaa vastuuta omasta toiminnastaan, joten ymmärrys omasta pystyvyydestä hämärtyy.

Asunnottomuustutkimuksissa on 2000-luvulla korostunut yksilön vastuuta korostava ja hyvinvointivaltion osuutta kaventava puhe asunnottomuuden ratkaisemisessa (Helne ym. 2004, 8-9). Nykyisin törmää yllä mainitun Saaren (2015) tutkimuksen lisäksi yhä useammin näkemyksiin, joissa korostetaan henkilökohtaisten valintojen merkitystä asunnottomuudelle, vaikka peruspalveluiden, kuten asunnon järjestäminen on lain mukaan kuntien vastuulla. Kuitenkin erityisesti pitkäaikaisasunnottomat jäävät syrjään, koska he eivät ole poliittisesti eivätkä julkisesti suurta yleisöä kiinnostava ryhmä, toisin kuin esimerkiksi ikääntyneet ja lapset. Omavastuun vaatimus ja ”omavika-ajattelu” heikentävät ihmisten elinolosuhteita entisestäänkin, eikä hyvinvointiyhteiskunta voi sulkea silmiään sille lain mukaan kuuluvalta poliittiselta vastuulta heikommassa asemassa olevien kansalaisten auttajana (Helne ym. 2004, 8-10; Saari 2015).

3.4 Asumispolut ja valinnanvapaus

2010-luvulla asunnottomuustutkimuksessa on korostunut tutkimusorientaatio, jossa keskeistä on kokonaisvaltaisen kuvan rakentaminen ihmisten tilanteesta sekä erilaisten valintojen merkitys asumispolkujen rakentumisessa (Juhila & Kröger 2016, 42). Kyseisen tutkimusorientaation kehittäjänä pidetään brittiläistä asumistutkija David Clapmania, joka on tutkinut erilaisten asumispolkujen muodostumista Iso-Britannian haasteellisessa asuntomarkkinatilanteessa. Clapmanin mukaan oleellisin henkilöiden valintoja ohjaava tekijä asumispolkujen muotoutumisessa tietynlaisiksi on sosiaalinen tuki, jota he joko saavat tai eivät saa asumisensa onnistumiseksi (Juhila & Kröger 2016, 43).

Asumispolkujen muodostumista niin ikään tutkineiden Juhilan ja Krögerin (2016) mukaan henkilön subjektiivisuuden ja valinnanvapauden korostamiseen liittyy haasteita, koska esimerkiksi asunnottomuutta kokeneiden valinnoissa korostuvat väistämättä erilaiset valtasuhteet. Kaikki valinnat eivät ole yhtä mahdollisia eivätkä hyväksytyjä. Henkilö ei esimerkiksi välttämättä voi valita käyttäkö hän päihteitä asunnossaan, mikäli toive ei sovi yhteen asumispalvelua toteuttavan organisaation tavoitteiden kanssa (Juhila & Kröger 2016, 65-66). Myös asumispolkuihin liittyviä valintoja tutkineen Andersenin (2011) mukaan asumiseen liittyvä valinnat eivät ole välttämättä yksilön vallassa, vaan niihin saattaa sisältyä koettu pakko sopeutua ympäristön vaatimuksiin. Tällöin puhutaan sekä suurista että pienistä asumiseen liittyvistä ilmiöistä, kuten ulkoa ohjautusta muutosta toiselle paikkakunnalle tai siitä, mitä materiaalia olevat ikkunaverhot voi ripustaa kotiinsa (Andersen 2011). Liitän tämän ajatusmallin vahvasti Foucaultin valtateoriaan, jossa nykyisen piilovallan ilmentyminen näyttäytyy yhteiskunnan säätelemän normaaliuden edellytysten täyttämisenä. Poikkeavan käytöksen oletetaan muuttuvan henkilön itseohjautuvuuden hallinnaksi, jolloin hän kyseenalaistamatta kontrolloi itseään yhteiskunnan säätelemällä tavalla.

Valinnanvapaus on hankala käsite, sillä usein uskotaan, että ihmiset tiedostavat tarpeensa ja osaavat punnita erilaisia vaihtoehtoja valintojensa tueksi. Ihmisten tulee toisaalta olla vapaita ja päätösvaltaisia yksilöitä, mutta toisaalta valinnanvapauden korostaminen on yhteydessä vaatimukseen yhteiskunnan vastuun siirtämisestä yksilölle itselleen. Tällöin mm. Juhilan & Krögerin (2016, 44-45) mukaan ihmisten asumisessa ilmenneiden ongelmien katsotaan johtuvan vääristä valinnoista tai vastuuttomasta toiminnasta. Tämänkaltaisen epäjohton mukainen vastuuttaminen johtaa herkästi siihen, että resursseja leikataan juuri niiltä, jotka eniten tarvitsisivat tukea selviytyäkseen arjessa. Toisaalta valinnanmahdollisuuksien korostaminen on yhteiskunnan luoma näennäinen keino lisätä demokratiaa, vaikka todellisuudessa se lisää epätasa-arvoisuutta. Esimerkiksi varakkaalla asunnon omistajalla on mahdollisuus tehdä huomattavasti enemmän valintoja elämänsä ja asumisensa suhteen kuin köyhällä päihteidenkäyttäjällä tai vankilasta juuri vapautuneella asunnottomalla (Granfelt 2013, Juhila & Kröger 2016, 46).

3.5 Toimijuus ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Asunnottomuutta kokeneiden yhteiskunnallista toimijuutta sekä vaikuttamismahdollisuuksia ovat tutkineet muun muassa Johanna Nuorteva (2008), Riitta Granfelt (2016) ja Jenni Mäki (2017). Tuloksista nousee selkeästi esiin, etteivät asunnottomuutta kokeneet luota siihen, että poliittiset päättäjät olisivat riittävän tietoisia asunnottomien todellisuudesta. Useissa vastauksissa toivottiin sosiaalityöntekijöiden ja poliitikkojen perehtyvän enemmän asunnottomuutta kokeneiden arkeen, ajatuksiin ja toimintaan (Nuorteva 2018, 158-160). Yhteiskunnalliset vaikuttamismahdollisuudet eivät myöskään tutkittujen kohdalla toteudu, sillä asunnottomuutta kokeneet mieltävät itsensä valtaväestöstä erillisenä ryhmänä, jolla ei ole oikeutta samoihin asioihin kuin muilla. Pahinta asunnottomuudessa oli Nuortevan (2008) mukaan eristäytymisen ja tyhjän päälle jäämisen kokemukset sekä jatkuva turvattomuus. Haastatellut toivoivat lisää ymmärrystä, henkistä tukea, luottamukseen perustuvaa vuorovaikutusta työntekijän kanssa sekä kuulluksi tulemisen mahdollisuutta.

Yhteiskunnalliseen toimijuuteen kannustaminen on oleellista kokemusasiantuntijuutta tutkineen Taina Meriluodon (2018) mukaan, koska kokemusasiantuntijoiden osallistaminen keskusteluun tulee mieltää sen kaltaisen hyödyllisen tiedon tuottamisen välineenä, jolla on konkreettista arvoa palvelujen kehittämisen tai politiikkalinjausten laatimisessa. Kokemusasiantuntijoiden tuottamaa tietoa tulisi näin ollen käsitellä rinnakkain työntekijöiden sekä akateemisten asiantuntijoiden tuottaman tiedon kanssa. Meriluodon (2018) mukaan on todennäköistä, että kokemusasiantuntijapuheesta tulee entistä suositumpi tietopohjaisen päätöksenteon väline tulevaisuudessa. Se tuo lisäksi syvyyttä median tuottamaan puheeseen. Myös asunnottomuutta kokeneille suunnatussa *Koti kaikille*-vaikuttamishankkeessa työskennelleiden asunnottomuustutkijoiden Päivi Kivelän ja Anna Lepon (2016,9) mukaan ilman asiakkaan ääntä asunnottomille kohdennettuja palveluja on mahdoton kehittää tarpeenmukaisiksi ja inhimillisiksi.

Yhteenvetona todetaan, että suomalainen asunnottomuuskeskustelu on yhtäältä muuttanut muotoaan ja toisaalta tietyt asiat toistavat itseään. Edistyksellistä asunnottomuuspoliittista ajattelua edusti Lasse Murto, joka liitti jo 1970-luvun asunnottomuustutkimukseen kokemuksen ääntä. Hän pyrki suhteuttamaan oman kokemuksen omaavien alkoholikäyttäjien puhetta sen

ajan sosiaalipoliittisiin toimenpideohjelmiin asunnottomuutta kokeneiden elinolosuhteiden parantamiseksi (Murto & Mäkelä 1979). 1990- luvun asunnottomuuspuheessa merkittävä muutos aiempaan oli asunnottomuuden kategorisointi sosiaalisesti ongelmaksi ja asunnottomuutta kokeneiden määrittäminen huono- osaisiksi (Lehtonen & Salonen 2008). Huono- osaisuus korvattiin 1990- luvun loppupuoliskolla termillä *syрjäytyminen*, jonka käyttöä on kritisoitu sen vuoksi, että se sisältää useita hallinnan ja vallankäytön muotoja, jotka syrjäyttävät henkilöitä entistä enemmän yhteiskunnan reunoille (Sandberg 2015).

2010- luvulla asunnottomuustutkimuksessa on korostunut orientaatio, jossa keskeistä on erilaisten valintojen ja yksilön vastuun korostaminen. Asunnottomuutta kokeneista puhuttaessa valinnanvapaus on hankala käsite, koska valinnanvapauden korostaminen tarkoittaa pitkälti asunnottomuuden poistoon liittyvän yhteiskuntavastuun siirtämistä yksilölle itselleen. Tällöin asunnottomuuden tai asumisessa ilmenneiden ongelmien katsotaan johtuvan pelkästään henkilöstä itsestään. Tämä saattaa johtaa resurssien leikkaamisen juuri niiltä, jotka tarvitsisivat eniten tukea (Saari 2015, Juhila & Kroger). Valinnanmahdollisuuksien korostamisen voidaan katsoa olevan näennäinen demokratiaa lisäävä keino, vaikka todellisuudessa se lisää epätasa-arvoisuutta. 2010- luvun puolivälin jälkeen tehtyjen asunnottomuustutkimusten perusteella yhteiskunnallisen vaikutusmahdollisuudet toteutuvat asunnottomuutta kokevien kohdalla huonosti. Poliitikot ja päättäjät eivät myöskään useiden tutkimusten valossa ole tarpeeksi perillä asunnottomuutta kokevien arjesta (Nuorteva 2008; Granfelt; Mäki 2017), joka vaikeuttaa heidän asemaansa yhteiskunnassa.

4 SUOMALAISEN ASUNNOTTOMUUDEN PIIRTEITÄ

Asunnottomuuteen liittyvien ilmiöiden tarkastelussa on aiempien tutkimusten lisäksi aiheellista valottaa kontekstia, jossa asunnottomuutta kokevat tänä päivänä elävät. Tässä luvussa kuvaillaan suomalaisen asunnottomuuden erityispiirteitä 2010-luvulla tilastojen valossa sekä tuodaan esiin joitain asunnottomuutta selittäviä tekijöitä erityisesti yhteiskunnan rakenteiden näkökulmasta. Lähteinä on käytetty pääosin asunnottomuustyön sekä asunnottomuuspolitiikan uranuurtajien *Y-säätiön* ja *Vailla vakinaista ry:n* laatimia tilastoja sekä kannanottoja.

4.1 Asunnottomuus tilastoissa

Suomen perustuslain 19§ 1 momentin mukaan: *Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä.* (Finlex.fi). Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kaikille valtion alueella oleville tulisi julkisen vallan toimesta kyetä tarjoamaan ihmisarvoiset asumisen edellytykset ja olosuhteet. Näin ei kuitenkaan ole, vaan Suomessa on edelleenkin väkilukuun suhteutettuna kohtuullisen suuri määrä asunnottomuutta kokevia henkilöitä (mm. Kaakinen 2019).

Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus (ARA) on tilastoinut asunnottomuutta Suomessa vuodesta 1987 lähtien, tuolloin Suomessa oli lähes 20 000 asunnotonta. Asunnottomuus on ollut lähes koko ajan laskusuunnassa ja vuoden 2018 lopussa heitä oli 5 482, joista noin 80 % on miehiä. Perheitä ja pariskuntia oli yhteensä 600, joista lasten osuus on noin 100. Asunnottomista perheistä 77,4 % on yksinhuoltajaperheitä. Viime vuosina asunnottomuuden kasvun osalta huolta on aiheuttanut naisten, maahanmuuttajien ja erityisesti nuorten alle 25- vuotiaiden osuuden kasvu asunnottomuustilastoissa (Vailla vakinaista ry).

Tilastoinnissa asunnottomiksi Suomessa luetaan:

- ulkona tai ensisuojuissa nukkuvat
- asuntoloissa ja majoitusliikkeissä asuvat
- erilaisissa laitoksissa asuvat
- vapautuvat vangit, joilla ei ole asuntoa tiedossa
- tilapäisesti sukulaisten tai tuttavien luona majoittuvat

Yli kahdeksankymmentä prosenttia asunnottomista kuuluu ryhmään ”tilapäisesti sukulaisten tai tuttavien luona majoilevat”. Kadulla ja ensisuojoissa nukkuvia on tilastojen mukaan noin neljäsataa (Vailla vakinaista ry).

Tilastoihin on syytä suhtautua vain suuntaa-antavina, koska asunnottomuudesta, samoin kuin muistakin yhteiskunnan marginaalissa olevista ilmiöistä on vaikea saada tarkkaa tietoa. Määrittely on vaikeaa myös ihmisten vaihtelevien elämäntilanteiden vuoksi. Jotkut saattavat yöpyä satunnaisesti tuttavien luona, kadulla tai väliaikaismajoitukseen tarkoitetuissa yksiköissä. Toisaalta tuttavien luona majoittuminen saattaa joissain alakulttuureissa esimerkiksi huumeidenkäyttäjien keskuudessa ja nuorten kohdalla olla niin tyypillinen ilmiö, etteivät henkilöt miellä kuuluvansa asunnottomien kategoriaan, eivätkä näin ollen tilastoidu asunnottomiksi (Vailla vakinaista ry; Y-säätiö). Yleiseurooppalainen tilastoluokitus *Ethos light* tilastoi asunnottomuutta hieman Suomen luokitukselta poikkeavalla tavalla. Se huomioi myös epävarmoissa ja epätyytyttävissä asumisololoissa asumisen osana ilmiötä (Y-säätiö).

Yli 60 prosenttia Suomen asunnottomuutta kokevista elää Etelä-Suomessa pääkaupunkiseudulla. Muuttoliike pääkaupunkiseudulle on yleismaailmallinen ilmiö, koska useimmiten töitä on saatavilla eniten pääkaupunkiseudun ympäristössä. Asunnottomuus keskittyy lisäksi muihin suuriin kasvukeskuksiin. Suomalaisen asunnottomuuden erityispiirre on, että asuntokannasta valtaosa on omistusasuntoja, jotka eivät niiden korkean hintatason vuoksi ole kaikkien saatavilla. Myöskään vuokra-asuntokannan rakenne ei aina vastaa ihmisten tarpeita, vaan erityisesti pääkaupunkiseudulla rakennetaan ihmisten tarpeisiin nähden aivan liian kalliita ja suuria asuntoja (Y-säätiö).

4.2 Asunto ensin- periaate

Suomessa asunnottomuus ei juurikaan näy katukuvassa. Yhtäältä ilmiö johtuu siitä, että asunnottomista valtaosa nukkuu tuttavien luona, mutta toisaalta ulkona nukkuvat asunnottomat hakeutuvat tyypillisesti piiloon katseilta esimerkiksi metsiin, rappukäytäviin, avoimiin kellareihin tai ensisuojiin. Katuasunnottomuus on vähentynyt Suomessa pitkälti valtakunnallisten pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmien myötä (PAAVO 1 ja 2). Sen myötä johtavaksi

periaatteeksi nostetun *Asunto ensin*- periaatteen turvin henkilöllä on mahdollisuus päästä helpommin muidenkin kunnilta ja valtiolta saatavien palvelujen ja avustusten piiriin kuin majoituspalveluihin. Näin ollen asunnottomuus ei ole enää pelkästään yhden toimialan ratkaistavissa olevaa katuasunnottomuutta. (Y-säätiö).

Riitta Granfeltin (2013) mukaan se missä ja millä tavoin kukin asuu, on sekä elämäntapavalinta, että elämäntapaa määrittävä valinta. Sosiaalinen eriarvoisuus ja siihen liittyvä segregatio näyttäytyy asunnottomuuden lisäksi asuinalueiden eriarvoistumisena. *Asunto ensin*- periaatteen avulla pyritään mahdollistamaan asunto kaikille elämäntavasta tai lähtökohdista riippumatta. Periaatteen avulla korostetaan lisäksi sosiaalisen integraation merkitystä sijoittamalla samassa elämäntilanteessa olevia henkilöitä eri kaupunginosiin eri järjestöjen ja yksityisen sektorin vuokraamiin asuntoihin (Granfelt 2016, 65-67; Tsemberis 2010, 55).

Asunto ensin periaatteen mukaisesti kaikille kansalaisille mukaan lukien pitkäaikaisasunnottomat, tulee tarjota mahdollisuus osallistua yhteiskunnan toimintoihin ja vaikuttamiseen muiden joukossa. Kuitenkin myös hyvään pyrkivässä haja-asuttamisessa on ongelmansa ja siitäkin saattaa seurata yksinäisyyttä, leimautumista sekä sosiaalisten ongelmien kasautumista. Haasteet kohdentuvat erityisesti heihin, joilla on tautallaan useiden kymmenien vuosien mittaisia asunnottomuusjaksoja sekä vankeustuomioita (Granfelt 2013).

Asunto ensin mallin avulla asunnottomuus on laskenut, mutta se on edelleen Suomen kokoisessa valtiossa ongelma, jota ei asunnottomuustyön asiantuntijoiden mukaan kuuluisi olla lainkaan (mm. Kaakinen 2018). *Asunto ensin*- politiikan kohderyhmään kuuluvat pitkälti henkilöt, joilla on diagnosoitu päihde- tai mielenterveysongelma. Näin ollen suuri osa asunnottomuutta kokeneista putoaa edelleen pois palvelujen piiristä. *Asunto ensin*- ideologia saattaa näin ollen esim. asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskukseen (ARA) erikoissuunnittelija Virpi Tiitisen (2018) mukaan joiltain osin jopa hidastaa asunnottomuuden poliittista ratkaisua. On helppoa ulkoistaa ongelma, mikäli sen poliittisissa päätöksentekoprosesseissa ajatellaan kohdistuvan ainoastaan heihin, jotka ovat itse aiheuttaneet asunnottomuutensa (Tiitinen 2018).

4.3 Asunnottomuutta ennakoivia tekijöitä

Asunnottomuus on pitkälti yhteiskunnallinen ongelma, jonka syitä ovat väestönkasvu, muuttoliike, tuloerot sekä yhteiskunnalliset suhdannevaihtelut. Muuttuvat yhteiskunnalliset tilanteet, esimerkiksi työttömyyden aiheuttama kaupungistuminen aiheuttavat sen, että asuntojen tarve kasvukeskuksissa kasvaa. Mikäli asuntojen tarve ylittää tarjonnan, asuntojen hinnat ja vuokrat nousevat. Tällöin asunnottomuuden riski kohdistuu ennen kaikkea yhteiskunnan heikoimmassa asemassa oleviin kansalaisiin (Y-säätiö; Vailla vakinaista ry.).

Suurissa kasvukeskuksissa, etenkin pääkaupunkiseudulla asuntojen vuokrien hinnat nousevat jatkuvasti. Tämä aiheuttaa sen, että työttömien, opiskelijoiden sekä matalapalkkaisten henkilöiden on yhä vaikeampi maksaa kuukausittaisia asumiskulujaan. Näin ollen tuloihin nähden kohtuuttoman suuri vuokra saattaa pahimmassa tapauksessa yksinään johtaa asunnon menetykseen. Muita asunnon menettämiseen liittyviä tekijöitä ovat erilaiset elämänkriisit kuten avio- tai avoero, työttömäksi jääminen tai sairastuminen (Vailla vakinaista ry.).

Asunnottomuudesta keskusteltaessa viime vuosien suurin huolenaihe on ollut nuorten alle 30-vuotiaiden asunnottomuuden lisääntyminen. Nuorten asunnottomuuden syitä tutkineiden Sari Fröjdin, Mauri Marttusen sekä Riittakerttu Kaltiala-Heinon (2018, 6-10) mukaan Suomessa toteutetuissa nuorten asunnottomuutta ja sen syitä mittaavissa tutkimuksissa asunnottomuutta indikoiviksi tekijöiksi ovat yhteiskunnan rakenteista johtuneiden syiden lisäksi nousseet nuorten lisääntyneet mielenterveysongelmat, jo varhain alkaneet erilaiset käytöshäiriöt ja runsas päihteiden käyttö. Lisäksi vanhempien parisuhteen ja perheen taloudelliset vaikeudet saattavat ennustaa asunnottomuutta aikuisuuden kynnyksellä. (Fröjd ym. 2018 6-7.)

Nuorten asunnottomuus ilmenee usein nk. piiloasunnottomuuden muodossa, jolloin he asuvat joko sukulaisten tai tuttavien luona, eivätkä näin ollen näyttäyty virallisissa asunnottomuustilastoissa. Asunnottomuus on joka tapauksessa merkittävä arjen hallintaa

vaikeuttava ilmiö, joka indikoi Työ- ja elinkeinoministeriön selvityksen mukaan yksittäisistä tekijöistä eniten koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämistä (Fröjd ym. 2018).

Nuorten asunnottomuuden kasvu selittyy edellä mainittujen tekijöiden lisäksi osittain nuorten kasvaneella itsenäistymistarpeella, joka on osaltaan lisännyt kaverien sohvilla majailevien nuorten osuutta asunnottomuustilastoissa (Kaakinen 2018). Nuorten lisäksi toinen asuntomarkkinoiden väliinpuotoajaryhmä ovat maahanmuuttajat, joiden asunnottomuutta selittäviä tekijöitä ovat muun muassa keskimääräistä heikompi työmarkkina-asema, matala tulotaso sekä syrjintä yksityisillä vuokra-asuntomarkkinoilla (Vailla vakinaista ry).

Yhteenvetona suomalaisesta asunnottomuudesta voidaan todeta, että vaikka asunnottomuus on laskenut ainoana maana Euroopassa, niin silti töitä sen poistamiseksi riittää edelleen. Nykyisen hallituksen tavoitteena on puolittaa asunnottomuus tämän vaalikauden aikana ja poistaa se kokonaan kahden vaalikauden kuluessa eli vuoteen 2027 mennessä. Keinoiksi ehdotetaan hyvin toimivan *Asunto ensin*-periaatteen laajentamista, huomion kiinnittämistä asumisneuvonnan saatavuuden parantamiseen sekä asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn, painopistealueena nuoret ja maahanmuuttajat. (Valtioneuvosto 2019.)

Asunnottomuuden rakenteelliset syyt johtuvat useimmiten asuntojen kysynnän ja tarjonnan kohtaamattomuudesta. Esimerkiksi sosiaaliturvan alhaisen tason sekä asumiskustannusten jatkuvan nousun yhteensovittaminen on mittava ongelma etenkin pääkaupunkiseudulla ja muissa kasvukeskuksissa. Asunnon menetysten taustalla saattaa mittavien vuokratulujen ohella olla erilaiset elämäkriisit, kuten avioero, työttömyys tai akuutit päihde- ja mielenterveysongelmat. Jokaiselle valtion alueella olevalle tulee kuitenkin pyrkiä tarjoamaan inhimilliset asumisen edellytykset ja olosuhteet. Viime kädessä vastuu asunnon tarjoamisesta on kunnilla. Kuntapoliittisissa ratkaisuissa tulisikin huomioida erilaisten ryhmien asumiseen liittyvät odotukset, toiveet ja tuentarve entistä paremmin (Saari 2015, 141-142).

Asunnottomuuspoliittisia ratkaisuja on viime vuosina alettu siirtää enenevässä määrin valtion ja kunnan palveluista kolmannen sektorin järjestöille, vapaaehtoistoiminnan piiriin sekä yksilölle itselleen. Muutosta on puolusteltu hyvinvointivaltion pelastamisyrittämisellä (Helne 2004, 10). Kansalaisten vastuu omasta hyvinvoinnistaan on lisääntynyt ja vastaavasti järjestölähtöisen kansalaistoiminnan ja vapaaehtoistyön saatetaan enenevässä määrin odottaa ratkaisevan

esimerkiksi asumisen haasteisiin liittyviä tilanteita. Tulevaisuudessa onkin mm. Helnen (2004) mukaan hyvä pohtia, mikä on hyvinvointivaltion poliittinen vastuu asunnottomuuskysymyksissä ja onko meillä varaa ajatella, että ihmiset saavat itse ratkoa elämänsä vaikeudet, joihin ovat ”omasta syystä” alun perin ajautuneetkin? (Helne ym.2004). Tästä syystä on oleellista hahmottaa asunnottomuus sosiaalisesti konstruoituna, sillä ainoastaan se mahdollistaa keskustelun asunnottomuutta ympäröivistä rakenteellisista ja instituutionaalisista tekijöistä sekä tarvittavista muutoksista (ks. Hepburn & Brown 2001, 708-710).

5 TUTKIELMAN METODOLOGINEN VIITEKEHYS

5.1 Sosiaalinen konstruktionismi

Sosiaalisten ongelmien konstruoinnin näkökulmasta tietyt asiat nostetaan eri aikakausina yhteiskunnallisten prosessien kautta julkiseen keskusteluun. Kiinnostuksen kohteenani ovat prosessit, joiden kautta asiantila esimerkiksi asunnottomuus kulloinkin määritellään sosiaalisesti ongelmaksi (Jokinen ym. 1999, Hakkarainen 1992). Sosiaalisen konstruktionismin tehtävänä on kyseenalaistaa havaintoihin perustuva objektiivinen tieto. Kaikkia keskusteluja ympäröivä todellisuus ja siihen liittyvä tieto linkittyvät aina kulttuuriseen tilanteeseen, jota keskustelussa rakennetaan. Yhteisöllä ja kulttuurilla on näin ollen oleellinen rooli todellisuuden ja kielen luomisprosesseissa (Berger & Luckmann 1994, 172; Gergen & Gergen 2007). Asunnottomuustutkimuksessa sosiaalisen konstruktionismin kehystä on hyödyntänyt muun muassa Jenni Mäki (2017), joka tutki lisensiaattitutkimuksessaan todellisuuden rakentumista asunnottomuuteen ja rikollisuuteen liittyvien identiteettien määrittelyjen kautta. Hänen laillaan kiinnitän tutkimukseni sellaiseen sosiaaliseen konstruktionismin teoriaan, jossa henkilöön liitettävien mielikuvien katsotaan rakentuvan eri lähtökohdista tuleville eri tavoin (Jokinen ym. 1999, 38-39; Mäki 2017).

5.2 Diskurssit todellisuuden rakentajina

Diskurssi- sana on peräisen ranskankielisestä termistä *discours*, joka tarkoittaa esimerkiksi juttelua, esitelmää, puhetta tai jaarittelua. Ranskankieleen termi on siirtynyt latinasta, jossa sana *discursus* tarkoittaa vapaasti käännettynä ympäri tai ympyrää juoksemista (Lehtonen 1996, ks. myös Lämsä 2014). Ajatus juoksemisesta ympäriinsä keräten rakennuspalikoita rakennusta varten kuvastaa näkemykseni mukaan hyvin diskurssin konstruktivistista olemusta, jonka periaatteena on eri merkitysten tuottaminen diskursseissa, joita rakennamme samalla kun käytämme kieltä joko puheen tai kirjoittamisen muodossa.

Diskurssin käsite on monimerkityksinen, eikä sillä muun muassa kriittisen diskurssianalyysin teoreetikko Teun Van Dijk'n (1997) mukaan ole yhtenäistä ja sovittua määritelmää. Niin ikään psykologisen diskurssianalyysin uranuurtajiin kuuluvat Jonathan Potter ja Margaret Wetherell (1998) tuovat diskurssin monimerkityksellisyyden esiin huomauttamalla, että siitä voisi kirjoittaa useamman teoksen, joiden lopputulema olisi tyystin erilainen. Näin ollen jokaisen diskursiivisen tutkimuksen kohdalla on tärkeää määritellä erikseen, mitä diskurssi juuri kyseisen tutkimuksen viitekehityksessä tarkoittaa. Yleisellä tasolla diskurssien voidaan katsoa viittaavan erilasiin puhumisen ja kirjoittamisen tapoihin (Lehtonen 1996).

Michel Foucault'n mukaan diskurssit ovat sellaisia käsityksiä ja asenteita, joiden mukaan ihmiset toimivat ja ajattelevat (Foucault 1982; Hall 1982, 291; Tiihonen 1986). Foucault'n mukaan diskurssit muokkaavat niissä esiintyviä objekteja siten, että niissä huomioidaan aina kyseisen tiedontuotannon historiallinen perspektiivi. Ilman historiallista aikajanaa diskursseista ei voi tulla vaikuttavia, toimintaa muuttavia käytäntöjä. Foucault suhtautuu diskursseihin kuin esihistoriallisiin monumentteihin, joilla on mittamaton arvo kulttuurijatkumon rakennuspalikoiden alustana. Diskurssin avulla ei pyritä tekemään tulkintoja sen ulkopuolisista lainalaisuuksista, vaan niitä säätelee tietty käytäntö, joka on historiallisten, ajallisten ja paikallisten sääntöjen sekä määritysten sanelema (Foucault 1982). Oleellista Foucault'n diskurssin määrittelyssä on vallan käsite ja se, että diskurssi sanelee kulloinkin sen, kuka voi mitään sanoa ja miten. Näin ollen tieto ja valta kietoutuvat tiiviisti yhteen. Valta ei kuitenkaan

päinvastoin kuin usein ajatellaan, ole aina negatiivista, vaan se voi sisältää myös hyviä ja hyödyllisiä elementtejä (Jokinen, & Juhila 1991c, 34).

Tämän tutkielman kontekstissa pyrin määrittelemään, kuka valtaa käyttää ja missä kontekstissa sekä miten vallankäyttö ilmenee toisistaan erillään olevien ryhmien diskursseissa. Tarkoitukseni on löytää sekä negatiivisia että positiivisia vallankäytön muotoja, jotka kytkeytyvät median ja asunnottomuutta kokeneiden tapaan määrittää asunnottomuuteen liittyviä ilmiöitä ja tilanteita. Samalla tavoitteeni on pyrkiä ymmärtämään, miten erilaiset määrittelytavat vaikuttavat kohderyhmän tapaan hahmottaa itseään ja omaa suhdettaan ympäröivään todellisuuteen.

Kyseessä olevassa tutkielmassa analysoidaan iltapäivälehdistön asunnottomuuteen kohdistunutta puhetta ja suhteutetaan sitä asunnottomuutta kokeneiden omaan puheeseen. Keskiössä ovat Foucault'n teorioiden mukaiset vallankäytön ja vuorovaikutuksen ilmentymät eri kohderyhmien sisäisissä diskursseissa sekä niiden välillä. Lehtiartikkelit edustavat vahvasti toimittajien ja eri kansalaisryhmien käsityksiä asunnottomuudesta, kun taas vastaavasti kohderyhmästä tuotetut videotallenteet pohjautuvat asunnottomuutta kokeneiden omiin kokemuksiin esillä olevista ilmiöistä. Asunnottomuuspuheen analysointiin hallintaan liittyvänä ilmiönä löytyy hyödyllisiä käsitteellisiä työkaluja mm. argumentaatioteoriasta, jossa kielenkäyttö nähdään joko tietoisten tai tiedostamattomien valintojen kautta tapahtuvina tekoina tiettyjen päämäärien saavuttamiseksi (Perttula 2015, 46-47). Muun muassa syrjäytymispuhetta hallinnan välineenä tutkineen Rauno Perttulan (2015) mukaan tällainen lähestymistapa vaatii tuttujen asioiden kyseenalaistamista. Käytännössä tämä saattaa olla vaativa tehtävä, jos tutkija on itse lähellä niitä asioita, joita hän asettaa tutkimuksessaan kyseenalaiseksi. Tutkielman analyysiosuudessa hyödynnän Chaim Perelmanin argumentaatioteoriaa, joka tarjoaa kielellisiä välineitä vaikutusmekanismien kuvaamiseen (Perttula 2015, 47-48).

Chaim Perelmanin (1996) argumentaatioteoria perustuu todellisuutta koskevien väittämien käsitteellistämiseen, jota voi soveltaa metodologisena välineenä. Argumentaatioteoriassa erotetaan kolme osa-alueetta: argumentointitekniikat, yleisöt ja esisopimukset. Yleisön merkitys on oleellinen, koska se sanelee peruslähtökohtien määrittelyn, yhteisymmärryksen ja itsestäänselvyyksien alueet. Yleisö myös vaikuttaa siihen, millä tavoin viestin lähettäjä asemoituu puheessaan ja tuottaa tietyn arvolatauksen mukaisen yhteisyyden. Yleisöjä on kahdentyyppisiä:

universaali- ja osayleisö. Universaali tarkoittaa laajempaa kulttuurista kontekstia, jossa perusarvoista vallitsee selkeä yksimielisyys. Osayleisö puolestaan viittaa valikoituun kohderyhmään, jolle suunnattu argumentointi edellyttää konkreettisempia toimia (Perelman 1996; ks. myös Perttula 2015, 48).

Perelmanin tekniikat jaetaan assosiativiseen ja dissosiativisiin menetelmiin. Assosiativinen menetelmä yhdistää aiemmin erillisinä olleita ilmiöitä muodostaen niistä toistensa osatekijöitä tai arviointiperusteita. Dissosiativinen argumentointitekniikka puolestaan mahdollistaa tarkastelussa olevien ilmiöiden painoarvon lisäämisen tai vähentämisen, erottamalla tai suhteuttamalla niitä toisiinsa tai muihin ilmiöihin sopivalla tavalla. Dissosiativisessa tulkinnassa erotetaan todellinen ja näennäinen, minkä seurauksena näennäisen painoarvo heikkenee. Tästä seuraa käsitteiden ja ilmiöiden vakiintuneiden rakenteiden rikkoutuminen ja todellisuuden uudelleentulkinta (Perttula 2015, 46-48). Tutkielman teoreettisten lähtökohtien mukaisesti kytken analyysini kriittiseen diskurssianalyysiin, jonka työkaluiksi Rauno Perttulan (2015) tutkimusta mukaillen argumentaatioteorian käsitteelliset välineet soveltuvat hyvin.

5.3 Tutkimuskysymys ja -tehtävä

Tutkimusaineiston avulla on tarkoitus selvittää miten asunnottomuutta kokeneiden puheet mukailevat mediassa esiintyvää asunnottomuuteen liittyvää keskustelua. Keskityn tarkastelussani siihen, miten vallalla oleva puhe vaikuttaa asunnottomuutta kokeneiden yhteiskunnalliseen määrittelyyn sekä siihen, miten diskursseissa esiintyvät hallinnan muodot muovaavat ihmisten käsityksiä todellisuudesta. Oleellista on hahmottaa eri ryhmien välisiä sosiaalisia ja diskursiivisia suhteita; miten eri positioiden diskurssit kietoutuvat toisiinsa, miten ne eroavat toisistaan ja millaisia mielikuvia niiden pohjalta muodostuu. Julkinen keskustelu toimii tutkielmassa peilauspintana asunnottomuutta kokeneiden näkemyksille.

Tutkimuskysymykset ovat: **1) Miten asunnottomuutta kokeneita määritellään julkisessa mediassa? 2) Miten asunnottomuutta kokeneet itse määrittävät itseään ja omaa tilannettaan? sekä 3) Miten erilaiset valta-asetelmat näyttäytyvät aineistoissa ja mikä on niiden keskinäinen suhde?**

Aineiston analyysin alkumetreillä kartoitin muita samankaltaisiin aineistoihin nojautuvia tutkimuksia ja löysin joitain, joissa aineistoina oli käytetty joko pelkästään verkkoaineistoa tai julkisen median arkistoja. Valtiotieteiden maisteri Minna Pietikäisen (2012) pro gradu tutkielma *Pentti Kurikan nimipäivät*-nimisen punk- yhtyeen musiikin sisällöistä on toteutettu sekä verkko- että media-aineistoja hyödyntämällä. Se osoittautui lähtökohdiltaan hyvin samankaltaiseksi tekemäni tutkielman kanssa, joten olen hyödyntänyt siihen liittyvän tutkimusasetelman jäsentelyä jonkin verran omani työstämisyksikössä.

Tutkielman avulla pyrin osoittamaan asunnottomuuteen ja asunnottomuutta kokeneisiin liittyvän puheen monimuotoisuutta sekä määrittelemään, kenen ääni saa kulloinkin kuulua ja missä kontekstissa. Paikannan tutkielmani asunnottomuuden ilmiöihin liittyvään historiaperspektiiviin ja pyrin löytämään sieltä vastauksia tänä päivänä käytävän keskustelun sävyihin. Tavoitteena on yhtäältä selittää ja ymmärtää sosiaalisia ja poliittisia ilmiöitä, jotka määrittävät asunnottomuudesta käytävää keskustelua ja toisaalta niitä, jotka määrittyvät yhteiskunnassa käytävien keskustelujen kautta. Tulkiten mediaa osana tietoa tuottavaa sosiaalista todellisuutta.

Asunnottomuuden kokemukset eivät ole identtisiä, vaan perustuvat aina henkilön elämäkokemukseen, sosioekonomiseen tilanteeseen sekä palveluiden saatavuuteen (mm. Lehtonen & Salonen 2008; Granfelt 1998). Näin ollen aineiston rajaaminen tiettyyn asunnottomuutta kokeneiden ryhmään, esimerkiksi *Asunto ensin*-periaatteen mukaisissa yksikössä asuviin ei olisi ollut perusteltua, vaan päädyin muodostamaan tutkimusjoukon eri sosioekonomisista taustoista, eri sukupuolista ja eri ikäryhmistä kootuista YouTube-videotallenteista. Asunnottomuudesta kertovat iltapäivälehtien artikkelit on kerätty vuosilta 2017-18. Ne on valittu asunnottomuutta kokeneiden identiteettiin tai yhteiskunnalliseen asemaan viittaavien otsikoiden perusteella esimerkiksi: *”Ari, 57 eli narkomaanina kadulla-suunta muuttui, kun näköpiirissä oli enää kuolema”*. Kyseisessä esimerkissä henkilön positio on vailla asuntoa oleva huumeiden aktiivikäyttäjä, jolla ei ole omaa asuntoa ja jonka tilanne on ollut jonkun tai joidenkin henkilöiden määritysten mukaan vaikea.

Kriittistä diskurssianalyysiä voidaan toteuttaa myös erilaisissa verkkoympäristöissä ja median tutkimuksessa. Nuorten verkkokäyttäytymistä tutkineen Tiia Laukkasen (2016) mukaan YouTube –kulttuuri on kasvanut räjähdysmäisesti viime vuosina ja se näyttäytyy uudenaikaisena mahdollisuutena välittää ja saada tietoa tämän päivän ilmiöistä. Median tutkiminen diskurssianalyysin avulla on mielekästä silloin, kun halutaan selvittää, minkälaisia diskursseja tietyistä ihmisryhmistä käytetään sosiaalisessa ja painetussa mediassa ja minkälaisiin subjektipositioihin heidät diskurssien perusteella asetetaan (Laukkanen 2016).

Norman Fairclough'n (1997, 28–29) mukaan tiedotusvälineiden kieltä tulisi analysoida nimenomaan diskurssina, jolloin mediatekstit voidaan yhdistää yhteiskunta- ja kulttuuritutkimukseen. Fairclough'n mukaan medially on suuri valta vaikuttaa sosiaalisiin identiteetteihin ja uskomuksiin merkityksellistämällä asioita erilaisten esitystapojen avulla. Kielenkäyttö voidaan ymmärtää dialektisesti sekä yhteiskunnallisesti muokkautuneena että yhteiskuntaa muokkaavana käytäntönä. Sen avulla voidaan myös uusintaa ja muuttaa vallitsevaa kielenkäyttöä sekä sen varaan rakennettuja sosiaalisia suhteita, identiteettejä ja uskomusjärjestelmiä. (mts 74-76.)

Verkkoa ja mediaa voidaan diskurssianalyysissä hyödyntää erityisesti silloin, kun halutaan selvittää mitä diskursseja niin kutsutut erityisryhmiin kuuluvat henkilöt itse käyttävät itsensä määrittelyssä ja ilmaisevatko he mahdollisesti vastakkainasettelua heihin yhdistettyjä mielikuvia kohtaan. Minna Pietikäisen (2012) pro gradu tutkielma koski kehitysvammaisiin henkilöihin kohdistuneita median ja YouTube- videoiden kautta tuotettuja mielikuvia suhteutettuna heidän omiin näkemyksiinsä omasta itsestään. Halusin niin ikään tuoda esiin yhtä lailla kokemusasiantuntijapuhetta kuin toimittajienkin luomaa puhetta, jotta analyysi olisi mahdollisimman kattava ja monipuolinen. Lehtiartikkeleista tutkimusjoukkooni valikoituivat tutkimuksen alussa useita asunnottomuutta vahvasti leimaavia artikkeleita, joiden suhteen tein tietoista karsintaa, jotta lopulliseen tutkimusjoukkoon pääsi mukaan myös positiivissävytteisiä artikkeleita. Näin ollen vastakkainasettelu suhteessa vertailuaineistoon ei muodostunut lähtökohtaisesti liian räikeäksi, ja positiivisen vuorovaikutuksen ilmentymiä eri aineistojen välillä voitiin osoittaa.

Aineiston analyysissä käyttämäni subjektiposition käsite pohjautuu kriittiseen diskurssianalyysiin, jonka avulla tarkastelen asunnottomuutta kokeneisiin liitettyjen identiteettien ja positioiden rakentumista ja ilmentymistä sosiaalisessa todellisuudessa. Sosiaalityöntutkija Riikka Haahtela (2015) tutki väitöskirjassaan asunnottomien naisten identiteettien ja osallisuuden rakentumista naistyön näkökulmasta. Tarkoituksena on hänen laillaan eritellä, miten asunnottomuutta kokeneiden yhteiskunnallinen paikka näyttäytyy tutkimusjoukkoina olevien kohderyhmien puheissa, miten tulkinnat asunnottomuuden ilmiöistä kohtaavat toisensa ja mitä eroa niissä on. Tuon Haahtelan (2015) tavoin esiin sen, miten asunnottomuuteen liitetty puhe rakentuu eri tahojen diskursseissa, voidaanko asunnottomuuteen liittyvää käsitteistöä tulkita monin eri tavoin ja onko tulkintaeroilla merkitystä asunnottomuutta kokeneiden yhteiskunnallisen aseman ja sitä kautta vallalla olevan asunnottomuuspolitiikan määrittelyssä.

Diskurssianalyysissä minän merkityksen nähdään rakentuvan sosiaalisissa konteksteissa ja käytännöissä. Sama henkilö voidaan muiden taholta sijoittaa eri diskursseissa erilaisiin subjektipositioihin tai henkilö voi itse määritellä itsensä eri tilanteissa eri tavoin. Kuitenkin mitä vakiintuneempi kuva henkilöstä/ ryhmästä on muodostunut, sitä enemmän vallitseva totuus vie elintilaa muilta vaihtoehtoisilta tulkinnoilta (Jokinen ym. 1993, 38, 94). Pysin hyödyntämään kahta eri aineistoa tutkimalla, millaisissa sosiaalisissa käytännöissä ja konteksteissa asunnottomuuspuhe syntyy, rakentuu ja vahvistuu sekä sitä, mitä vaihtoehtoisia diskursseja puheessa esiintyy. Tulkinnoissani en keskity ainoastaan siihen, mitä diskursseissa sanatarkasti sanotaan, vaan mitä syvällisempiä merkityksiä niissä ilmenee.

5.4 Diskurssianalyysi verkon ja median tutkimuksessa

Tutkielman metodologisen rungon muodostaa diskurssianalyysi. Diskurssianalyysiin liittyy kolme suuntausta, joista ensimmäinen, kriittinen diskurssianalyysi, keskittyy vallan käsitteellistämiseen ja siihen liittyviin ilmiöihin. Kriittinen diskurssianalyysi on tullut tunnetuksi erityisesti Michel Foucault'n (1982; 2000) historiallisiin kehityslinjoihin suuntautuneesta tutkimuksesta. Kriittisen diskurssianalyysin isänä pidetään myös Teun A. van Dijk'ä, joka on niin ikään keskittynyt valta-asetelmien uudelleen tuottamiseen ja haastamiseen. Valta- asemilla van Dijk tarkoittaa erilaisten

ryhmien harjoittamaa sosiaalista vallankäyttöä, jonka yhteydessä eriarvoisuus ilmenee muun muassa kulttuurisena, poliittisena tai kulttuurisena epätasa-arvona (van Dijk 2011).

Diskurssianalyysin toinen suuntaus, jota edustavat muun muassa Nigel Gilbert ja Michael Mulkay (1984) painottuu tiedonsosiologian tutkimuksiin, jonka yhteydessä on kiinnostuttu tieteellisen diskurssin tutkimisesta. Kolmas diskurssianalyysin suuntaus, jota myös hyödynnetään runsaasti sosiaalitieteellisissä tutkimuksissa, tunnetaan nimellä kriittinen diskursiivinen psykologia, jonka edustajista tunnetuimpia ovat esimerkiksi brittitutkijat Margaret Wetherell ja Jonathan Potter (Jokinen, Juhila, Suoninen 2006, 35-36).

Paikannan tutkielmani kriittiseen diskurssianalyysiin ja foucault'laiseen ajatteluun, jossa diskurssit liitetään voimakkaasti vallan käsitteisiin. Viestinnän tutkija Anna- Kaisa Hiltunen (2006) on tutkinut maahanmuuttajanaisista kertovia artikkeleita, joiden yhteydessä diskurssit luovat voimakkaita valtahierarkioihin pohjautuvia me- ja he- asetelmia. Maahanmuuttajanaiset esitellään *joiksikin toisiksi*, kun taas suomalaisnaiset edustavat *meitä* ja kuuluvat ikään kuin samaan porukkaan. Kriittisen diskurssianalyysin ensisijaisena tavoitteena on yleensä selittää vallan prosesseja: miten valta oikeutetaan, tuotetaan ja miten sitä käytetään dominoivien ryhmien ja instituutioiden puheissa ja teksteissä (Pietikäinen 2012). Foucault (1976) sen sijaan korostaa vallan päämäärien tutkimuksen tärkeyttä sekä kiinnittää huomionsa eri ryhmien valtasuhteiden moninaisuuteen ja muuttuvuuteen. Näin ollen foucault'laisessa ajattelussa keskeisintä ei ole selvittää, mitä ideologioita eri diskurssit edustavat, vaan minkälaista valtaa ja tietoa ne tuottavat.

Foucault'n diskurssi ei ole kriittisistä lausunnoista poiketen ainoastaan lingvistinen käsite, vaan häntä ovat kiinnostaneet kielen ohessa diskursseihin liittyvät eri aikakausina ilmentyneet käytännöt ja normit (Hall 2001; ks. myös Pietikäinen 2012). Muun muassa Jokinen ym. (1993) toteavat, että Foucault'n diskurssianalyysiin kytkeytyy näkemys, jonka mukaan valta ja vastarinta kytkeytyvät oleellisesti toisiinsa. Valta ei ole ainoastaan negatiivista alistamista, vaan tuottaa lisäksi tietoa ja totuuksia (Jokinen ym.1993; ks. myös Pietikäinen 2012). Valtaa ilmentäviä diskursseja voidaan mm. Jokisen (1993) mukaan kutsua hegemonisiksi diskursseiksi, joilla tarkoitetaan itsestään selvyyksiä tai vaihtoehdottomia diskursseja, jotka vievät tilaa vaihtoehdoisilta diskursseilta. Hegemoninen kamppailu taas tarkoittaa itsestään selvyyksien

kyseenalaistamista, mikä ilmenee vallan ja vastarinnan välisenä jännitteenä. Vakiintuneet diskurssit ovat olemassa niitä ylläpitävissä sosiaalisissa käytännöissä, joissa niitä voidaan myös muokata ja muovata uudelleen (Jokinen 1993, 102). Foucault ei niin kuin usein väitetään korosta yksittäisen henkilön toiminnan merkityksettömyyttä diskurssien muuttumisen kannalta, vaan mm. Alhasen (2011) mukaan keskittyy käytäntöihin, joiden muuttuminen on seurausta monista eri tapahtumista, joiden yhteydessä myös yksittäisen ihmisen toiminnalla on merkitystä.

Tutkielmassani tarkastellaan nimenomaan, miten asunnottomuutta koskevat diskurssit ovat muuttuneet ja miten niitä voidaan edelleen muuttaa. Asunnottomuus käsitetään Suomessa sosiaalipoliittiseksi kysymykseksi ja sen ympärillä käydyssä keskustelussa keskeisiä elementtejä ovat poliittisuus ja kriittisyys alistussuhteita kohtaan. Kriittisen diskurssianalyysin mukaisesti tarkastelun kohteena ovat valtahierarkiat sekä valtaan liittyvien vuorovaikutussuhteiden ilmentyminen eri tahojen diskursseissa (Wodak 2013). Tutkielmassa pyritään rakentamaan asunnottomuutta kokeneiden henkilöiden sekä aikakauteen liittyvän mediakeskustelun yhteinen sosiaalinen todellisuus, jossa asunnottomuuteen ja asunnottomuutta kokeneisiin liitettäviin yleisiin tulkintoihin ja määritelmiin liittyvää diskurssia arvioidaan kriittisesti. Kriittisen diskurssianalyysin ohella tutkielmassa esiintyy myös kriittisen diskursiivisen psykologian piirteitä, jossa oleellista sosiaalisen vuorovaikutuksen moninaisuuden lisäksi ovat subjektipositiot (Suoninen 1999).

5.5 Aineiston kuvaus ja kerääminen

Tutkielman aineisto koostuu kuudesta YouTube- videotallenteesta ja 11 lehtiartikkelista. Niin kuin aiemmin tuli ilmi, ovat aineistossa käsiteltävät teemat ja ilmiöt minulle hyvin tuttuja vuosien ajalta työskenneltyäni asunnottomuustyössä. Viimeiset vuodet olen toiminut sekä asiantuntija, että johtotehtävissä, joten olen tutustunut laajasti asunnottomuuteen liitettyyn yhteiskunnalliseen keskusteluun ja ottanut siihen eri tavoin osaa. Tutkielman aineisto on minulle uutta, vaikka sisällöllisesti tunnistanakin kaikki siinä esiintyneet ilmiöt. Valitsin tutkimuskohteeksi valmiit aineistot, joten en ole itse voinut vaikuttaa millään tavoin aineistojen sisältöihin. Tämän katsotaan olevan diskurssianalyysissä aineiston vahvuus, sillä muun muassa Juhilan & Suonisen

(1999, 230-237) mukaan luonnollisissa aineistoissa on enemmän sävyjä ja senkaltaista rikkautta, joita ei esimerkiksi haastattelujen avulla voida saavuttaa.

Vaikka nykyisin toteutan asunnottomuustyötä hallinnon kontekstista käsin, niin olen toiminut myös useita vuosia asunnottomuustyön asiakkaiden parissa. Näin ollen halusin julkisen median tutkimuksen ohella liittää aineistoon myös asunnottomuutta kokeneiden äänen. Kiinnostuksen kohteena on, onko kahden toisistaan poikkeavan tutkimusjoukon tavoilla tuottaa ja käsitellä asunnottomuuteen liittyviä ilmiöitä mitään yhtäläisyyksiä ja miten paljon näkemykset aiheeseen liittyen poikkeavat toisistaan. Käyttämällä useampaa aineistoa pyrin vastaamaan samoihin tutkimuskysymyksiin eri näkökulmista sekä samalla ymmärtämään aineistoissa esiintyviä eri puolia samoista ilmiöistä ja teemoista. Jokisen (1993, 37-38) mukaan henkilö voi määritellä itsensä eri tilanteessa eri tavoin kopiaimalla totuuksia eri diskursseista. Toisaalta, mitä itsestään selvempi diskurssi on, sitä vaikeampi totuuksia on kopioida. Pyrin molempia aineistoja hyödyntämällä kartoittamaan erilaisia käytäntöjä, joissa asunnottomuutta kokeneisiin liittyviä diskursseja tuotetaan ja vahvistetaan. Tavoitteeni on lisäksi kyetä löytämään mahdolliset diskurssiiviset vaihtelut (totuuksien kopioinnit ja ristiriidat) kyseessä olevan aineiston sisäلتä.

Mason (1996, 90-95) varoittaa siitä, että tutkija valitse automaattisesti aineiston, joka tukee liikaa hänen ennako-oletuksiaan. Tämä on haasteellista tilanteessa, jossa tutkija on hyvin valveutunut käsittelemänsä aiheen suhteen. Olen pyrkinyt tiedostamaan oman roolini tutkielman teon joka vaiheessa sekä estämään tiettyjen ennako-oletusten vaikutusta itse analyysiin. Analyysin kirjoitusvaiheessa olen joka tapauksessa hyödyntänyt omaa aiheeseen liittyvää tietouttani, eikä kaikissa tulkinnoissa ole näin ollen tukeuduttu lähdekirjallisuuteen. Olen keskittynyt analyysissä laajempien tulkintojen esiin nostamiseen pelkkien sanatarkkojen ilmausten analysoinnin sijaan, jotta käsiteltävä ilmiö tulisi ymmärrettyä mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti.

Nuorisoriikollisuudesta kertovia lehtiartikkeleita lisensiaatintutkimuksessaan analysoineen Paul Johanssonin (2010) mukaan lehtiartikkeli on toimittajan subjektiivinen näkemys asiantiloista omanlaatuisine piirteineen. Artikkelit suunnataan aina suurelle yleisölle, joten niiden tulee olla kiinnostavia ja helposti ymmärrettäviä (Johansson 2010, 30). Pyrin itse valitsemaan tutkimusjoukkoon päätyneet lehtiartikkelit sekä kiinnostavan otsikon että jutun sisällön perusteella. Tärkein peruste oli, että niistä oli löydettävissä jokin asia, joka liittyy

asunnottomuutta kokeneiden identiteetin tai yhteiskunnallisen aseman määrittelyyn. Artikkeleissa on mahdollista luokitella ihmisiä ja kertoa heistä laajastikin. Haavoittuvassa asemassa olevia haastateltaessa kerrontaa rajoittavat ymmärrettävyyttä eettiset säännöt (Johansson 2010), jotka myös joidenkin asunnottomuutta kokeneiden henkilöiden kohdalla usein korostuvat, etenkin, jos haastateltava on päihtyneessä tilassa. Mediassa asunnottomat sijoitetaan usein kategorioihin epänormaali, poikkeava, syrjäytynyt tai marginaalissa elävä. Journalismissa esiintyvä henkilöiden kategorisointi on lähellä sosiaalista konstruktivismia, jossa sosiaalisesti rakennetut kategoriat määrittävät henkilöitä, ilmiöitä ja tapahtumia (Misler 1987, 14; Johansson 2010,31).

Lehtiartikkeleihin tutustuminen tapahtui silmäilemällä kaikki iltapäivälehtien asunnottomuutta koskevat artikkelit 2017-2018 ajalta. Sen jälkeen järjestelin artikkelit sen mukaan, miten niissä kuvaillaan asunnottomuutta tai asunnottomuutta kokenutta henkilöä. Artikkeleista minulle syntyi ensimmäinen näkemys, miten asunnottomuudesta useimmiten kirjoitetaan julkisessa mediassa. Valikoin artikkeleista 20, joista etsin ensin otsikon perusteella asunnottomuutta kokeneiden henkilöiden identiteettiä ja yhteiskunnalliseen asemaan liittyviä luokitteluja esimerkiksi: *Jussilla on 200 euron lenkkarit, silti hän nukkuu yönsä autossa tai taivasalla*. Sen jälkeen luokittelin aineiston juttutyypin mukaan ja lisäsin jokaisen otsikon alle teeman esimerkiksi: *Hyvinvoiva asunnoton*. Muita artikkeleista nousevia teemoja olivat mm. *elämäntapa-asunnoton, heikossa asemassa oleva asunnoton, henkilö, joka ei tiedosta olevansa asunnoton, pitkäaikaisasunnoton, väliaikaisasunnoton ym*. Sen jälkeen teemoittelin artikkelit sen mukaan, mitä määritelmiä asunnottomuutta kokeneisiin liitettiin, niitä olivat esimerkiksi: *narkomaani, rikollinen, ihmisroska, yksinhuoltaja, eronnut, kaverin patjalla majaileva, yhteiskunnan elätti, entinen yritysjohtaja ym*. Teemoittelun jälkeen valitsin lähempään tarkasteluun kymmenen erityyppistä artikkelia, joissa esiintyy molempia sukupuolia, yhteiskuntaluokkia sekä ikäjakaumia edustavia henkilöitä.

Toisen tutkimusaineisten muodostavat asunnottomuutta kokeneista tehdyt YouTube- videot, joiden valikoinnissa korostuu aineistonkeruuprosessin huolellinen valikointi ja dokumentointi. Nuorten verkkokäyttäytymistä tutkinut Kristiina Janhonen (2016) painottaa, että tutkimus nettiympäristöissä edellyttää tutkittavan ilmiön tuntemuksen lisäksi asiantuntijuutta käytettävästä teknologiasta ja sen soveltamisesta digitaalisessa kontekstissa. Aloitin materiaaliin

tutustumisen perehtymällä siihen, miten YouTubesta löytyvät tutkielman kannalta oleelliset aineistot. Käytännössä se tarkoitti erilaisten hakusanojen ja menetelmien kokeilua ja käyttöönottoa.

Videoiden analyysissä tein ensimmäisen rajauksen käyttämällä hakusanaa asunnoton. Suhteellisen laajan otannan tarkastelun jälkeen valitsin lähempään tarkasteluun 10 erilaisista lähtökohdista tulevien henkilöiden tarinaa. Pidin koko valintaprosessin ajan havainnointipäiväkirjaa, johon kirjasin havaintoni videoissa esiintyneistä (tausta, ikä, sukupuoli, sosioekonominen tilanne, elämäntapa). Kirjasin lisäksi henkilöiden ilmeitä, eleitä ja äänenpainoja, mikäli niissä oli mielestäni jotain tutkimuksen kannalta huomioitavaa. Lopulta rajasin tarkastelun kohteeksi kuusi videotallennetta, joissa henkilöt edustavat eri ikäryhmiä, sukupuolia ja ovat taustoiltaan mahdollisimman heterogeenisiä. Internet-ympäristöstä kerätyn materiaalin perusteisiin kuuluu, ettei sitä tallenneta edes väliaikaisesti omalle koneelle (Koztines 2002). Näin ollen aineistonkeruu toteutettiin litteroimalla nauha tekstinmuotoon samalla, kun sitä tarkasteltiin verkossa. Kristiina Janhosen (2016) tavoin kuvamateriaalin tallentamista jättäminen pohjautui tutkimuseettisiin näkökulmiin tutkittavan suojelemiseksi.

Kaiken kaikkiaan tutkimusaineistoon valikoitui 17 erillistä diskurssia, joista 11 edustaa iltapäivälehtien asunnottomuutta käsittelevää artikkelia ja kuusi asunnottomuutta kokeneista tehtyä videotallennetta. Artikkeleista puolet on toteutettu asunnottomuutta kokeneille suunnattujen henkilöhaastattelujen pohjalta. Kahdessa artikkelissa on haastateltu asunnottomuustyön asiantuntijoita, yhdessä poliisia ja yksi on tehty toimittajan oman näkemyksen pohjalta. Videoissa esiintyneistä kaikki ovat joko kokeneet asunnottomuuden tai elävät edelleen sen piirissä. Aineistossa esiintyi ainoastaan yksi nainen. Loput olivat miehiä. Tutkimusjoukon ikäjakaumaa on vaikea todentaa eikä se ole tutkielman kannalta oleellistakaan. Tarkempi kuvaus tutkimusaineistosta on liitteessä 1 (taulukko 2).

5.5 Aineiston analyysi

Diskurssianalyysissä tutkimuksen teoreettinen viitekehys ja analyysimenetelmät ovat jatkuvassa vuoropuhelussa keskenään ja tukevat parhaimmillaan johtopäätösten tekemistä (Luostarinen ja

Väliverronen 1991, 135). Diskurssianalyysin pohjalta tehdyn analyysin luotettavuus perustuu sen toistettavuuteen ja seurattavuuteen. Näin ollen esittelen aineiston luokittelun ja tulkintametodit mahdollisimman perusteellisesti. Diskurssianalyttinen tekstien tulkinta on parhaimmillaan vanhan tiedon analysoinnin lisäksi myös uusia merkityksiä tuottavaa puhetta, jonka parasta antia on nimenomaan vaihtoehtoisten käsitteellistämistapojen tuottaminen (Potter & Wetherell 1987, 174-175). Koska kyseessä on sosiaalipolitiikan aihealueeseen kuuluva tutkielma, tulee sen analyysissä näkyä yhteiskunnallisen asiantilan näkökulma, jota tuodaan esiin asunnottomuutta kokeneiden yhteiskunnallisten positioiden määrittelyjen kautta (Foucault 2000).

Iltaapäivälehtien artikkeleista sekä asunnottomuutta kokeneista tehdyistä videotallenteista poimimieni diskurssien avulla etsin merkityksiä, jotka kuvaavat asunnottomuutta kokeneiden positiota, joiden perusteella heidät asemoidaan yhteiskunnassa. Yhteiskunnallinen asema (positio) on subjektiivisen kokemuksen ja yhteiskunnan välille rakentuva suhde. Subjektiopositio ja identiteetti määrittyvät tässä tutkielmassa julkisen median ja asunnottomuutta kokeneen itsensä määrittämiin syy- ja seuraussuhteisiin ja käsityksiin, joita asunnottomuutta kokeneella on itsestään suhteessa ympäröiviin toisiin. Näitä toisia ovat valtaväestö, perhe, ystävät, sekä yhteiskunnalliset ilmiötä ja instituutiot esimerkiksi poliisi ja sosiaaliviranomaiset. Analyysiprosessin alussa pyrin vastaamaan kysymykseen: mitä asunnottomuutta kokeneiden subjektiopositioon ja yhteiskunnalliseen paikkaan liittyvää puhetta aineistosta nousee. Varsinainen analysointi alkoi lajittelemalla lauseita eri teemojen alle ja tulkitsemalla sanomien merkityksiä. Diskurssien tunnistamiseksi olen nostanut aineistosta esiin tulkintoja (Suoninen 1993, 60-61) asunnottomuutta kokeneiden yhteiskunnalliseen positioon liittyen, minkä pohjalta muodostin erilaisia subjektiopositioita. Näitä olivat: syrjäytyneet, epänormaalit, tottelemattomat, vähään tyytyväiset, uhrit ja vaikuttajat.

6 SUBJEKTIPOSITIOT ASUNNOTTOMUUTTA MÄÄRITTÄVIEN ARTIKKELEIDEN JA YOUTUBE-VIDEOIDEN DISKURSSIESSA

6.1 Syrjässä olevat

Mielikuva monin tavoin syrjäytyneestä, päihteitä käyttävästä asunnottomasta elää vahvasti ihmisten mielikuvissa, ja julkisessa keskustelussa käytetään usein syrjäytyneet-termiä kuvaamaan asunnottomuutta kokevia. Kuitenkin muun muassa Otso Sandbergin mukaan syrjäytymisen käsite on ainoastaan keinotekoinen määritelmä henkilöstä, joka ei jostain syystä elä yhteiskunnan määrittämien normien mukaisesti (Sandberg 2015, 10-12). Ihminen, joka kokee asunnottomuutta ja käyttää asunnottomille suunnattuja palveluja, ei välttämättä miellä olevansa syrjäytyneet:

Pyykkipalvelut ja saunat ja kaikki on. Ei tarvii omia vaatteita et siletä löytyy aikamiehen kokoja ja pienemmän miehen kokoa. Jos ei kovin muotitietoinen ole. Ei nyt ihan samalla tavalla oo vaatetta kun Stockmannilla mut harva Hietsussa puku päällä kävelee (video 1).

Diskurssista ilmenee, että henkilön subjektipositio liittyy kokemukseen asunnottomien palveluista. Puheesta paistaa asunnottoman identiteetti. Puhuja on ainakin näennäisesti niin sinut tilanteensa suhteen, että kykenee hyvin rehelliseen kerrontaan ja viljelee huumoriakin asunnottomuudesta. Onko se keino selvitä? Opittu identiteetti? Vai onko asunnottomuudesta tullut hänelle tapa elää?

Analysoimistani artikkeleista nousi voimakkaasti esiin, miten yksittäisen henkilön mielipide vaikuttaa yleisen käsityksen muodostumiseen sekä virkamiesvalvonnan tehostamiseen. Iltapäivälehdistön artikkeleissa asunnottomiin liitetystä elämäntavasta puhuttaessa yksittäisten henkilöiden käyttämät halventavat termit, kuten ”ihmisroska” nostettiin usein otsikoiden tasolle saakka tehostamaan viestin sanomaa. Alla olevan artikkelin terminologia on tulkintani mukaan monelta osin kärjistävää. Esimerkiksi viestin ”ottaneet kodikseen” voi tulkita siten, että Isokatu on kokonaan asunnottomuutta kokeneiden valtaama alue, eikä sinne ole muilla kaupunkilaisilla asiaa, vaikka todellisuudessa siellä olisikin ainoastaan muutama asunnoton:

Tässä on kivetyksen likaisuutta ja muuta roskaamista käyty keskustelua, mutta mitä Oulun kaupunki aikoo tehdä sille ihmisroskalle, jota siellä on yllättävän paljon, siis tarkoitan niitä vähäosaisia ihmisiä, jotka käyttävät ammattimaisesti alkoholia, huumeita, päihteitä ja ovat ottaneet Isokadun nyt kodikseen (artikkeli 1).

Asunnottomuutta kokeneisiin ja erityisesti kadulla asuviin henkilöihin liitetään pelottavan henkilön leima ja heistä puhutaan *turvallisuusriskeinä* (artikkeli 1), vaikka asia on usein juuri päinvastoin. He saattavat olla pelokkaita ja arkoja, eivätkä mielellään pidä itsestään turhaa meteliä. He mieltävät elävänsä yhteiskunnan laidalla, eivätkä halua välttämättä olla tekemisissä muiden kuin toisten asunnottomuutta kokevien kanssa. Heillä on usein syllisyyden tunto asunnottomuudesta ja lehdistö ruokkii sitä määrittelemällä asunnottomat lähes poikkeuksetta jollain tavoin huono-osaisiksi tai syrjäytyneiksi. Kuten aiemmin mainitsin, ovat huono-osaisuuden ja syrjäytymisen käsitteet kuitenkin hyvin häilyviä ja tulkinnanvaraisia. Lisäksi määrittelyyn vaikuttaa aina kuka sen tekee, missä tilanteessa ja mikä määrittelyn tavoite on. Saman yhteiskunnan sisälläkin on merkittäviä eroja siitä, miten huono-osaisuuden ja köyhyyden käsitteet omaksutaan, miten niitä painotetaan ja keihin määritelmät kulloinkin kohdistetaan (Sipilä 1984; Sen 2009; Saari 2015). Myös mm. Niemisen (2005) median vaikutuksista väestöntutkimuksen mukaan toimittajat nostavat mielellään niiden ääntä kuuluville, joilla on enemmän poliittista valtaa muihin nähden. Median hallinta näkyy erityisen hyvin edellisen esimerkin yhteydessä. Myös seuraavassa lainauksessa asunnottomuutta kokeneen henkilön substanssi kertoo jonkinasteisesta hallinnasta ja alisteisesta suhteesta virkakoneistoon nähden:

Mulla lähti Turussa kämppä ja pääasiassa koita päästä frendeille yöks. Tää on kuitenkin paljon helpompi olla Helsingissä asunnottomana, kun mitä Turus. Se on jossain määrin jopa mun oma valinta, et oon asunnoton. Mä en oo ess koittanu ettii asuntoo. Mul on sossu kans, mut mä en oo hoitanu niitä asioita vaa. Pitäis itse asiassa soittaa ja vähän selvitellä asioita. (Video 4).

Hallinnan ilmentyminen näyttäytyy havaintoni perusteella henkilön positiossa siten, että video on kuvattu asunnottomien parissa työskentelevän henkilön toimesta. Tulkintani mukaan ympäristöllä saattaa olla tässä yhteydessä merkitystä ja asunnottomuutta kokenut henkilö

kertoo sen, mitä luulee työntekijän haluavan kuulla. Puhe ilmentää vahvasti ”pitäisi” tulkintaa, jonka mukaan se, että henkilö on asunnoton, johtuu hänen mielestään pitkälti siitä, ettei hän ole hoitanut asioitaan niin kuin ”oikeaoppisesti” olisi kuulunut:

Videolla esiintynyt nuorehko mieshenkilö kuului suurimpaan yksittäisten asunnottomien ryhmään; kaverien sohvilla nukkujat. Vaikka puheesta kuuluukin oma vika- ajattelu, on hyvin todennäköistä, että hän ottaisi vastaan asunnon, mikäli sellainen löytyisi. Puhe on tyyppillistä: ”pitäisi tehdä jotain”- puhetta. Toisaalta työntekijän läsnäolo videon kuvausvaiheessa saattoi ohjata keskustelua niin vahvasti, että keskustellessaan samasta teemasta esimerkiksi toisen asunnottomuuden parissa elävän kanssa, olisi puhe saattanut olla hyvin toisenlaista. Usein suurin asunnottomuuden peruste on, ettei kohtuuhintaisia pientasuntoja ole riittävästi tarjolla. Toisaalta on totta, ettei asuntoa saa, jollei laita hakemuksia vireille. Edelleen voidaan kuitenkin kysyä, onko yhteiskunnan tuki asunnon hankkimiseen ollut kyseisen henkilön kohdalla riittävä ja oikein kohdennettu?

Rautatieasemat, juna-asemat ja lentokentät ovat faktisesti paikkoja, joissa asunnottomuutta kokevien on helppo sulautua massaan ja viettää mahdollisesti pitkiäkin aikoja kenenkään häiritsemättä. Toisaalta he ovat esimerkiksi *Sininauhäsäätiön* yhteiskunnallisen vaikuttamishankkeen haastatteluissa tuoneet esiin, että Suomessa joukkoliikenneasemilla ei ole yleensä mahdollisuutta yöpyä, koska suurin osa suljetaan yöksi ja vartijat häätävät ulos. Asemalla aikaa viettävät henkilöt ovat usein heitä, joilla on jonkin verran omaisuutta jäljellä ja he kantavat sitä mukanaan kaikkialle. Laukkuja kantavia, asemalla oleilevia naisia saatetaan tulkintani mukaan kutsua juuri sen vuoksi ”kassi-Almoiksi”. Kassi-Alma positiosta löytyy esimerkki myös kyseessä olevasta aineistosta. Alla olevasta lauseesta muodostuu omaisuuttaan jatkuvasti mukanaan kantavan henkilön mielikuvan lisäksi tulkinta, että nainen viettäisi aikaansa asemalla usein. Artikkelista käy kuitenkin ilmi, että toimittaja tapasi naisen ensimmäistä kertaa, joten tulkinta on joko toisen käden tietoa tai silkka oletamus

Naisella on mukanaan suuri määrä tavaraa, joihin lukeutuu esimerkiksi pari matkalaukkuja. Hän istuskelee aseman sisätiloissa - kuten yleensäkin (Artikkeli 11).

Asumusten ja ajanviettopaikkojen ohella tutkielman aineistona olevissa artikkeleissa kuvailtiin yksityiskohtaisesti asunnottomuutta kokeneiden huonoja elinolosuhteita puutteellisen hygienian tai vaatetuksen osalta. Vaatetusta kuvaavat diskurssit antoivat joko ymmärtää, ettei asunnottomuutta kokevilla ole taloudellista mahdollisuutta hankkia ehjiä ja asianmukaisia asusteita tai mahdollisesti sitä, että he ovat niin syrjäytyneitä, etteivät joko osaa tai halua hankkia niitä. Huonoissa vaatteissa ja likaisena kulkevat asunnottomuutta kokeneet kategorisoituvat yhteiskunnasta syrjäytyneiden positioon, missä ei ole taloudellisia edellytyksiä parempaan elämään. Asunnottomuutta kokeneen oma mielikuva itsestään marginaalissa syvenee entisestäänkin pukeutumista ja hygieniaa määrittävien kuvausten kautta:

Topi on pukeutunut verryttelyhousuihin, huppariin ja lippalakkiin. Hänellä ei ole kenkiä eikä sukia jaloissaan” (Artikkeli 11) ja ”Korhosta ei palele, vaikka yö on ollut kylmä. Tuulisella aukiolla hän nostaa housunlahjetta ja näyttää paljasta säärtä. Pitkien kalsareiden kausi ole vielä alkanut (Artikkeli 5).

6.2 Epänormaalit

Aineiston analyysissä aineistona olleiden iltapäivälehtien artikkeleissa silmiinpistävää oli asunnottomuutta vahvasti epänormaaleiksi leimaava puhe. Tyypillisiä asunnottomuutta kokeneisiin liitettyjä mielikuvia olivat likaisella patjalla nukkuva, resuisissa vaatteissa, syvällä yhteiskunnan marginaalissa elävä ja korviketta päihteenään säännöllisesti käyttävä ”pummi”. Asunnottomia epänormaaleihin yhdistävää puhetta esiintyi aineiston kymmenestä artikkelista seitsemässä:

Tälläkin hetkellä Topi majaille itse tehdyssä vajassa, jossa on sänky ja pieni paikka nuotiolle. Hän on rakentanut vanerista pienen katoksentyngän, jonka alla olisi tarkoitus pitää sadetta. Tuulee kuitenkin sen verran, ettei katos auta (Artikkeli 11).

Ulkona asuvien henkilöiden majoitustiloja kuvailtiin laveasti ja värikkäästi muihin kodittomien majapaikkoihin verrattuna. Kurjuuden korostaminen oli tyypillistä erilaisten köyhyyttä ja huonoja elinolosuhteita kategorioivien adjektiivien avulla. Edellä mainitussa artikkelissa kuvailtiin useaan

otteeseen majapaikan sisustusta, majan rakentamiseen käytettyä materiaalia sekä sen kestävämyyttä vaikeissa sääolosuhteissa. Artikkelissa annettiin ymmärtää, että ”metsän miehen” itse rakentama majapaikka on vaatimattoman kokoinen. Sen pienuutta korostettiin ”katoksentyngä” termin avulla. Majoitustilojen puutteelliset fasiliteetit tulivat useissa artikkeleissa esiin siten, että tilat ovat riittämättömän kokoisia, epähygieenisia, kylmiä ja kestävättömiä. Joissain artikkeleissa majapaikkojen kurjuutta maksimoitiin edellisten lisäksi tuomalla esiin seikkoja, joita useimmat valtaväestöön kuuluvat henkilöt kammoksuivat ja jotka eivät yleensä kuulu normaaleiksi koettuihin asumismuotoihin. Alla olevassa artikkelissa epänormaaliuden korostaminen ilmeni rottien esiin tuomisena. Niitä oli ollut tilassa ”aivan törkeästi”, eli tulkintani mukaan huomattavan paljon. Myös oravien kanssa eläminen ja niiden syöminen mainittiin eräässä artikkelissa asunnottomuutta kokeneiden harrastuksena. Asunnottomuutta kokeneisiin liitetyt subjektipositiot määrittyivät näin ollen epänormaaleina metsäläisinä, jotka asuvat hökkeleissä rottien kanssa, kulkevat resuisissa vaatteissa ja syövät oravia:

*Tilassa on sänky, pieni hylly ja läjä vaatteita sekä kenkiä ja astioita. Tila tuoksu...
noh, tuoksu. Onpahan kuitenkin sisätila. Yökiitäjät olivat piipahtaneet paikalla
alkukesällä, jolloin tilassa oli rottia "aivan törkeästi" (artikkeli 11).*

Joissain tapauksissa asunnottomuutta kokeneiden majapaikkojen kuvailuun liittyi normaaliutta edustavia termejä, joiden katson pyrkivän herättelemään lukijassa vastakohtaisuuksien luomaa entistä synkempää kuvaa asunnottomuutta kokevien arjesta. Majapaikan kurjuuden kuvailun päätteeksi saatettiin seuraavassa lauseessa tilaa määritellä sanalla ”koti”, joka yleensä edustaa täysin vastakohtaista turvaa, kodikkuutta ja lämpöä huokuvaa mielikuvaa.

*Topin vajan vieressä on metallinen, useamman metrin mittainen, ilmeisesti
työmaalla käytettyiden tavaroiden säilytykseen tarkoitettu tila. Se on Jarin koti
(artikkeli 11).*

Paikannan asunnottomuutta kokeneisiin liitetyn epänormaaliuden korostuvan heidän asuinpaikkoihinsa liittyvän värikkään kuvailun kautta. Tulkitsen, että toimittajat pyrkivät luomaan mahdollisimman raadollisen kuvan asunnottomuutta kokevien elämästä. Toisaalta haasteelliset elinolosuhteet ovat joidenkin kohdalla todellisuutta, mutta osa asunnottomuutta kokeneista ei

ole koskaan asunut metsän keskellä sijaitsevassa hökkelissä. Tämän vuoksi mm. Meriluodon (2018) ja Kuneliuksen (2009) mukaan uutisoinnissa tuleekin huomioida mahdollisimman useita eri ääniä, jotta mielikuvista muodostuisi mahdollisimman totuudenmukainen kokonaisuus:

Hökkeleiden lisäksi asunnottomuutta kokeneiden ajanviettopaikkoja aineistossa olivat metsä, sillanalus ja rautatieasema. Alla olevassa aineistonäytteessä asunnottomuutta kokeneen yleisin mielikuvien tasolla määrittyvä ajanviettopaikka, metsä oli päätynyt otsikkoon saakka. Asunnottomuutta kokeneiden leimaantuminen liittyy mm. Juhilan (2016) ym. mukaan usein valtaväestön näkökulmasta poikkeaviksi koettuihin paikkoihin, joissa ihmiset asuvat ja elävät. Juhilan mukaan on näin ollen erityisen tärkeää pyrkiä jäsentämään asumispolkuihin liittyviä yhteiskunnallisia haasteita, jotta asunnottomuutta kokeneisiin kohdistuvia stigmoja voidaan mahdollisuuksien mukaan välttää (Juhila & Kröger 2016, 17).

6.3 Tottelemattomat

Asunnottomuuteen liittyvät diskurssit merkityksellistävät usein henkilöiden elämäntapoihin liittyviä valintoja. Alla olevassa iltapäivälehdessä nähtiin tärkeänä mainita kyseisen asunnottomuutta kokevan henkilön yhteiskunnallinen status, joka määrittyi tässä yhteydessä siten, että henkilö on jossain vaiheessa elämäänsä rikkonut Suomen lakia. Ilmaus ”entinen” kertoo, että henkilö olisi tällä erää sovittanut rikkeensä. Otsikkoa lukiessa itselleni heräsi kysymys; miten henkilön oletettu ajanviettopaikka liittyy siihen, että hän on jossain vaiheessa elämäänsä tehnyt rikkeen ja mitä lisäarvoa jutulle tuo se, että juuri nämä kaksi seikkaa henkilön elinpiiristä nostetaan otsikon tasolla esiin:

IL vietti yön asunnottomien maailmassa - Espoon metsästä löytyi entinen linnakundi Topi (artikkeli 10).

Asunnottomuudella ja ”tottelemattomuudella”, jota tässä yhteydessä tarkastellaan rikollisuuden kautta, ei välttämättä ole mitään tekemistä keskenään, mutta etenkin iltapäivälehdissä artikkeleissa ilmennetään usein rikollisuuden ja päihteenkäytön suhdetta asunnottomuuteen. Asunnottomuutta kokeneet tuovat myös itse usein esiin sen, että poliisi kohtelee heitä rikollisina. Tutkimusaineistosta nousi esiin, että poliisi sanktioi asunnottomia julkisilla paikoilla, vaikka he

eivät aiheuttaisi häiriöitä. Poliisin valtasuhde mediaan nähden on kiistaton ja heidän sanomansa nostetaan usein muiden ryhmien puheen yläpuolelle. Poliisi onkin omalta osaltaan vaikuttanut historian saatossa asunnottomuutta kokeneista muodostuneisiin yleisiin mielikuviin. Sanktioiminen ilman varsinaisia perusteita sijoittaa asunnottomuutta kokeneet ”yhteiskunnan hylkiöiden” sekä ”kaltoin kohdeltujen” positioihin:

Sain sadan euron sakon, kun vain istuin hiljaa paikallani tässä penkillä. Poliisi sanoi, että teidän jengiä ei tänne kaivata, Jiipee kertoo (artikkeli 1).

Asunnottomuutta kuvaavissa artikkeleissa koetaan tärkeänä mainita, onko henkilö tavatessa päihneiden vaikutuksen alaisena vai ei. Joissain artikkeleissa pidetään oleellisena tuoda esiin, mitä päihkeitä henkilö on mahdollisesti käyttänyt. Asunnottomuutta kokeneista saatetaan julkisessa mediassa käyttää nimityksiä ”juopot” tai ”narkkarit”. Todellisuudessa harvalla meistä on kompetenssia yksittäisen kohtaamisen perusteella toteuttaa laajamittaista ja toteen perustuvaa päihdeanamnesia henkilön päihdekäyttämiseen tai -historiaan liittyen:

Topiin törmää aina silloin tällöin Espoossa ja Helsingissä. Joskus hän on vetänyt piriä, joskus ei. Tällä kertaa todennäköisesti ei, vaikka miehenpuhetulva on melkoinen. (artikkeli 11).

Asunnottomuutta kokeneiden kurjuutta halutaan etenkin iltapäivälehdissä korostaa myös päihneiden käyttöön liittyvien lieveilmiöiden kautta. Niiden yhteydessä korostetaan esimerkiksi korvikkeiden käyttöä kaupasta hankitun alkoholin sijaan. Asia nostetaan aika ajoin esiin, vaikka oman näkemykseni mukaan korvikkeiden käyttö ei ole kovinkaan yleistä asunnottomuutta kokevien keskuudessa:

Narkomaanit piipahtavat silloin tällöin mökin liepeillä käyttämässä huumeita. Hän kertoo myös alueella piipahtaneesta ihmisestä, joka oli juonut käsidesiä (artikkeli 11).

Jotkut kadulla asuvat asunnottomuutta kokevat päihteet selviytymiskeinona muutoin vaikeassa elämäntilanteessa. Päihteenkäyttö liittyy myös ajanviettoon, sosiaaliin suhteisiin tai yksinäisyyden helpottamiseen. Päihteet mielletään usein syyksi siihen, etteivät esimerkiksi viranomaisasiat hoidu ajallaan tai jäävät kokonaan hoitumatta:

Pääasiassa oon Kalliossa tai Steissillä. Pyörin ympäriinsä ja koitan kehittää jostain lisää juotavaa. Nyt ei oo muuta, dokatessa ne päivät menee. Itteasiassa oon koittanu vähentää jo vähä juomista ja koittaa päästä taas hoitaa asioita kunto (video 3).

Vaikka yleisessä keskustelussa asunnottomuutta kokeneisiin yhdistetäänkin usein rikollisen ja päihteidenkäyttäjän leima, nousi aineistosta voimakkaasti esiin pyrkimys välttää rikollisuutta ja poliisin kanssa tekemisiin joutumista. Useat asunnottomuutta kokevat sijoittivat itsensä niin sanottujen pikkurikollisten kategoriaan. Pikkurikollisille on tyypillistä tehdä pienimuotoisia rikkeitä, silloin kun eivät näe muuta mahdollisuutta selviytyä vaikeista tilanteista. Esimerkkeinä ”pikkurikkeistä” mainittiin ruoan näpistäminen nälkään tai lämmittelytarkoituksessa rappukäytävään murtautuminen:

Mä oon ollu kaks viikkoo metadon-hoidos. ni eka mä käyn hakee sen metadonkupin ja sit mä homaan kelmitoiminnal yhe viinapullon jos toisenkin ja sit jostain ruokaa ja sit meen johki rappuun nukkuun (video 5).

Asunnottomuutta kokeneet suhtautuvat aineistossa omaan rikollisuuteensa hymähdellen ja tuoden itseironisesti esiin, ettei heillä todellisuudessa ole taitoja eikä valmiuksia suorittaa rikoksia, joista eivät joutuisi rikosoikeudelliseen vastuuseen. Lisäksi tietoisuus siitä, että useat muut (ammattirikolliset) osaavat varastaa paremmin joutumatta kiinni, tekee omat rikkeet vähempiarvoisiksi asunnottomien silmissä. Asunnottomuutta kokevien rikollisidentiteetin yhteydessä voidaan puhua tapa- tai pikkurikollisen statuksesta:

Ne mun rikkeet mitä mä päiväs teen (naurua). Mä en oo myymälävaras, mä en osaa varastaa vaik mä haluisin mä en osaa ollenkaan. Ne mun rikkeet mitä mä teen ne on niin pienii tän maailman mankelis (video 5).

Aineistosta nousi esiin myös, että erityisesti talvella asunnottomuutta kokevat toteuttavat rikoksia päästäkseen lämpimiin olosuhteisiin esimerkiksi pidätysseleihin yöksi nukkumaan. ”Putkan” lisäksi asunnottomat hakeutuvat talviaikaan päihde- ja mielenterveyshoitoihin herkemmin kuin muina vuodenaikoina. Houkuttimena on lämpimän yöpymispaikan lisäksi

säännöllisen ruokailun mahdollisuus. Tällöin asunnottomuutta kokeneiden rikollisuudesta voidaan käyttää nimitystä tilanne- tai pakkorikollisuus:

Viime yönä mä menin tohon viereiseen rappuun. Vartija tuli sinne ja sano et nyt lähe. Mä olin niin väsyny et sanoin etten lähe. Sit se soitti poliisit ja mä nukuin Kisahallin putkassa. Oli lämmin paikka nukkuu (video 5).

6.4 Vähään tyytyväiset

Asunnottomuutta kokeneiden asumispolkujen muodostumista tutkineiden Juhilan ja Krögerin (2016) mukaan henkilön subjektiivisen ja valinnan vapauden määrittelyyn liittyy haasteita, koska valinnoissa korostuvat väistämättä erilaiset valtasuhteet. Asumiseen tai asunnottomuuteen liittyvät valinnat eivät ole välttämättä yksilön vallassa, vaan hänen tulee sopeutua parhaansa mukaan ympäristön vaatimukseen (Andersen 2011).

Asunnottomuutta kokeneista tehdyissä YouTube- videotallenteissa näyttäytyi vahvasti oma vika- ja valinta-ajattelu. Pitkään asunnottomana Helsingissä ollut henkilö oli tyytyväinen kaupungin järjestämiin palveluihin ja vertasi suhteellisen karua väliaikaismajoitusta ”lähes loistohotelliksi”. Tulkintani mukaan henkilön vertaus loistohotelliin ei sisältänyt sarkasmia, vaan hän vaikutti olevan aidosti kiitollinen siitä, että asunnottomille on tarjolla edes joitain mahdollisuuksia yöpymiseen:

Takasin XXXX märälle puolelle. Viideltä kirjaudutaan sisään. Siinä jaetaan huoneet mihin mennään nukkumaan. Pienin huone on neljän hengen ja isoin onkohan se kymmenen vai kahdentoista. Ihan rauhassa siellä saapi nukkuu vaik osa väittää, että ei. Tyynyt on ja lakanat ja pussilakanapeitteet. Ne vaihetaan joka päivä puhtaaks ja pestään ja huoneet siivotaan. Et se on vähän ku asus loistohotellissa (Video 1).

6.5 Uhrit

Ruotsalaisen teologin ja etiikan tutkija Ann Heberleinin (2009) mukaan haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset mieltävät itsensä uhreiksi suhteellisen herkästi. Heberleinin mukaan rooli saattaa

olla joidenkin mielestä houkutteleva, koska se tekee uhrista voimattoman koneiston edessä. Henkilöiden kuvaaminen uhreina on kuitenkin kaikkien kannalta haitallista, sillä silloin henkilöt eivät saa mahdollisuutta kantaa vastuuta omasta toiminnastaan, joten ymmärrys omasta pystyvyydestä hämärtyy. Median luoman uhri- kuvan taustalla saattaa olla draaman hakuisuus säälin tunteiden herättämisen avulla. Heberleinin (2009) mukaan ylenpalttinen sääli ei kuitenkaan palvele sen kohdetta, vaan saattaa aiheuttaa entistä korostuneemman vähempiarvoisuuden kokemuksen, joka johtaa herkästi elämässään epäonnistuneen luuserin identiteetin muodostumiseen:

Ku sehän on kylmä tosiasia et suomalainen sinkkumies on tämän yhteiskunnan pohjasakkaa. Jos oot vielä työtön ja luottotiedoton se on aika vaikee yhtälö ja eihän ja sitten nuo nykyset vuokrien hinnat etenkin täällä isolla kirkolla on niin eihän yksin elä. Tai olipa mies tai naine jos oot jossain alepan kassalla tai kiinteistöhuollossa töissä niin just saat vuokran maksettu ja ehkä sähkön ja puhelinlaskun. Siis yhen kuukauden aikana, yhden kuukauden aikana mul meni kymmenen ja puolen vuoden avoliitto. Siis mimmi lähti, koira kuoli ja mä lähin ekaa kertaa vankilaa Sillo aattelin et täst en ikin selvi, v...u (video 2).

Henkilön puheessa korostuu voimakas yhteiskunnan uhrin asema. Hän on kokenut vaikeita asioita elämässään ja haluaa kertoa niistä myös muille. Usein vaikeiden tilanteiden esiin tuomiseen liittyy niiden korostaminen ja kärjistäminen. Uhriutta korostavaan puheeseen liittyy myös yhteiskunnan vastuuta peräänkuuluttava sävy. Aineistosta nousi myös diskurssi, jonka yhteydessä näen halun yhtäältä herättää muut näkemään, miten vaikea asunnottomuutta kokevan tilanne voi olla ja toisaalta tuoda esiin yhteiskunnan vastuuta palvelujen puutteellisuudesta:

Mä en oo käyny varmaa peseytyy puoleentoist pariin viikkoon. Ei oo oikee paikkaa mihin mennä (video 5).

Tulkitsen edellä olevan puheen uhripuheena, koska siinä on tilanteen korostamiseksi käytetty aikamäärettä. Uhrius tuodaan esiin kiertoteitse ja annetaan ymmärtää, ettei yhteiskunnassa ole tarjolla henkilön hygienian hoitoon tarkoitettuja palveluja. Aikamääreiden (vuoteen, kuukauteen, viikkoihin) avulla halutaan usein korostaa tilanteen vakavuutta ja vaikeutta sekä

tuoda koettu vääryys muiden tietoisuuteen. Tämänkaltaiset diskurssit herättävät kysymyksen, kuka käyttää tässä yhteydessä valtaa ja suhteessa kehen. Onko niin, että asunnottomuutta kokenut käyttää lehdistöä äänitorvenaan tuodakseen esiin mielipiteensä ja voidaanko silloin puhua vallankäytöstä suhteessa lehdistöön vai yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävästä toiminnasta?

6.6 Vaikuttajat

Käsillä olevassa aineisossa esiintyi henkilöitä, jotka olivat joko kokeneet asunnottomuuden tai elivät edelleen sen piirissä. Useat asunnottomuuden kokenet toimivat kokemusasiantuntijatehtävissä, joissa pyrkivät auttamaan muita kodittomuutta ja asunnottomuutta kokevia. Iltaapäivälehdistön diskursseissa kokemusasiantuntijuuteen saatetaan liittää sankari- sekä esikuva- ominaisuuksia kuvailemalla henkilöä esimerkiksi termillä ”kantava voima”. Myös pyrkimys yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen sekä asunnottomuutta kokevien olosuhteiden parantamisen korostui aineistossa:

Hän on kantava voima Suomen asunnottomien jalkapallotoiminnassa. Hänen valmentamansa maajoukkue valmistautuu ensi kuussa Meksikossa pidettävään asunnottomien MM-turnaukseen, johon Suomi on osallistunut vuodesta 2006. Huldén oli perustamassa asunnottomien jalkapallotoimintaa Helsingissä vuonna 2005 (artikkeli 4).

Asunnottomuutta kokeneista tehdyssä videomateriaalissa esiintyi niin ikään sekä asunnottomuuden kokeneita että edelleen sen piirissä eläviä henkilöitä. Jotkut työskentelevät asunnottomille kohdennetuissa palveluissa esimerkiksi ohjaajan tehtävissä. Tuolloin heidän diskurssistaan välittyy voimakas asiantuntemus asunnottomille suunnattua toimintaa sekä asiakaskuntaa kohtaan. Kokemusasiantuntijana työskentelevän identiteettiä määrittää asiantuntijakielen lisäksi samaistumisesta kertova lähestymistapa esimerkiksi päihteidenkäyttöön liittyviä ilmiöitä kohtaan:

Vaihdan iivee välineitä likasista puhtaisiin, et ne tulee tuolta kierrosta pois. Ettei ne oo sit tuolla puistossa ja leikkipihoilla ja roskiksissa sitten pitkin ja poikin. Nykyään ne sadat voidaan vaihtaa kerralla per asiakas (Video 1).

Kokemusasiantuntija puheeseen liittyi aineistossa tarve kertoa yksityiskohtaisesti nykyisestä työn kuvasta. Asiantuntijadiskurssin kautta henkilö tuntee itsensä tärkeäksi ja tarpeelliseksi sekä vahvistaa kertomallaan päässeensä itse elämässään eteenpäin:

Pesen pyykkiä, keitän puuroo ja välillä leivon, teen kaikennäköst pientä. Sitte täällä käy noit vierailijoita, niille kerrotaan toiminnasta ja sit kierrän tuol kirkon pihalla, kun nyt aukes Töölön kirkolla kesäpiha, kesäkahvio. Kierrän siellä tommosen keräilypöntön kans ne nurkat läpi ja katon ettei siel o ku siel on toi korvaushoitoklinikka vieressä (video 1).

Kokemusasiantuntijuus ilmenee myös opettajan tai opastajan identiteetin korostamisena sekä onnistumisen kokemuksena siitä, että muut hyötyvät kokemusasiantuntijan tekemästä työstä. Oman työn merkityksellisyys sekä ylpeys omista työhön liittyvistä saavutuksista voidaan luokitella ”normikansalaiseksi” pyrkivän kategoriaan:

Oon näille opettanu sitä, et tee mitä teet ja ole mitä olet ei tarvii näytellä, mut oo rehellisesti sitä mitä oot. Et ku saa jollekin ne asiat menee hyvin ja näkee et okei muutosta tapahtuu ni siitä mä saan ite ne kiksit (video 1).

Asunnottomuus- ja päihdetyön kentillä työskentelee kokemukseni mukaan suhteellisen paljon kokemusasiantuntijastatuksella olevia. Kokemusasiantuntijuuden lisäksi myös palveluita käyttävien ääni on oleellinen niitä kehitettäessä (Meriluoto 2018).

7 HALLINNAN ILMENTYMINEN ASUNNOTTOMUUTTA KOKENEITA MÄÄRITTÄVISSÄ ARTIKKELEISSA JA YOUTUBE-VIDEOISSA

7.1 Vaihteleva asunnottomuuspolitiikka ja eriarvostava yhteiskunta

Syrjässä ja yhteiskunnan marginaaleissa eläminen aiheuttaa asunnottomuutta kokeville usein eriarvoisuutta suhteessa valtaväestöön. Myös lehdistö tuottaa myynnin maksimoimiseksi väritettyä tietoa (Sipola 1988, 92-97), jonka vuoksi asunnottomuutta kokevia kohdellaan eri tavoin kuin väestön edustajia keskimäärin. Aineistossa olevista artikkeleista nousi esiin, että asunnottomana elävä voi esimerkiksi saada sakkorangaistuksen kaupungin keskustassa päihtyneenä olemisesta. Tässä yhteydessä voimme esittää kysymyksen; saisiko töistä kotiin palaava paikalliseen pubiin eksynyt liikemies sakkorangaistuksen, mikäli kulkisi kaupungin keskustan läpi päihtyneenä?

Tekstin perusteella sakko on annettu sen vuoksi, että kerran jo keskustasta pois häädetty Jiipee oli tavattu samana päivänä uudelleen päihtyneenä keskustan alueelta (artikkeli 1).

Asunnottomuutta kokeneet toivat itse eriarvoisuuttaan esiin monin eri tavoin. He kuvailivat olevansa hylkiöitä, joista kukaan ei välitä. Eräessä aineistossa olleessa lehtiartikkelissa asunnottomuutta kokeneen diskurssissa eriarvoisuus näyttäytyi kuvainnollisesti hänen verratessaan itseään patsaaseen, jolle annetaan lämmin kaulahuivi kaulaan, mutta kadulla asuvalle ei. Kyse saattaa osittain olla myös uhripuheesta, jonka yhteydessä tulkitsen haastateltavan sijoittavan itsensä yhteiskunnan ulkopuolelle. Toisaalta kyse voi olla myös siitä, että halutaan tuoda esiin asunnottomuutta kokeneisiin kohdistuvaa eriarvostavaa kohtelua, joskin puheissa saattaa olla mukana myös itseironiaa:

Korhosta patsaan punaiset kaulaliinat naurattavat. –Joku on välittänyt patsaastakin enemmän kuin meistä hän naurahtaa hämillään. (artikkeli 5).

Niin iltapäivälehtien artikkeleihin haastateltujen asunnottomien puheista kuin asunnottomuutta kokeneista tehdyistä videoistakin nousee esiin toive inhimilliseen kohteluun ja palveluihin. Kategorioinnissa ulkopuolisuutta kokevat ihmiset toivovat osallisuuden kokemusten vahvistamista sekä stigmoja tuottavan puheen vähentämistä. Subjektipositioon liittyy usein muutakin kuin asunnottomuuden kokemuksesta syntynyt ”luuserin” identiteetti. Monilla on taustallaan opintoja, työelämää ja perheen arkea:

Entinen yrittäjä, nykyinen asunoton Markku Korhonen, 51, ei ole omasta mielestään turvallisuusriski eikä ihmisroska. Yli kolme vuotta Oulun kaduilla asunut mies kaipaa omaa asuntoa ja toimivia päihdepalveluja (artikkeli 5).

Ihmisten eriarvoisuuden kokemukset juontavat juurensa useista seikoista. Yksi eriarvoisuutta tuottavat tekijä on tilanne, jossa henkilö kokee, ettei hänen tilannettaan huomioida siihen kuuluvalla tavalla. Asunnottomuutta kokeneet toivat aineistossa esiin, etteivät saa tarvitsemiaan palveluja mm. terveydenhuoltoon tai päihdepalveluihin liittyen. Myös poliisin ja toimittajien toimintaan ei aineistosta nousevan puheen perusteella oltu tyytyväisiä. Alla on kuvaava esimerkki, jossa poliisille on tehty tutkintapyyntö asunnottoman intimitteettisuojan loukkauksesta tilanteessa, jossa iltapäivälehdessä toimittaja on ottanut henkilöstä lupaa kysymättä tunnistettavissa olevan kuvan. Henkilö on tehnyt kunnianloukkaukseen liittyvästä asiasta tutkintapyyntö, mutta päätöstä esitutkinnan käynnistämisestä ei ole tehty

Me ollaan hylkiöitä eikä meistä välitetä. Meitä ei arvosteta ja valtuutetun sanat vahvistivat tuon arvostuksen puutteen, Pihlajalinnan edessä istuva Korhonen sanoo. Rikosilmoitus on otettu vastaan ja kirjattu, mutta päätöstä esitutkinnan mahdollisesta käynnistämisestä ei ole vielä tehty. Tämä (Korhosen tekemä) rikosilmoitus koskee nimenomaan lehdessä ollutta kuvaa kodittomasta. Rikosilmoituksessa epäiltynä rikosnimikkeenä on kunnianloukkaus (artikkeli 5).

Joissain tapauksissa eriarvoisuuden kokemus aiheuttaa niin voimakasta suuttumusta yhteiskuntaa kohtaan, että henkilö osoittaa sen aggressiivisen puheen muodossa. Yhteiskuntavastaisuus liittyy myös joihinkin marginaalissa esiintyviin kulttuureihin, eikä se tällöin liity millään lailla kodittomuuteen. Asunnottomuutta kokeneiden aineistossa vihaisuus ja uho voidaan usein tulkita päinvastoin kertovan suuresta ahdistuksesta ja pelosta. Näin ollen

yhteiskunnan toimien vuoksi vihaiset ja uhmakkaat vailla asuntoa olevat henkilöt voidaan tässä yhteydessä määrittää epätoivoisten kategoriaan kuuluviksi, mikä näyttäytyy epävarman identiteetin, yhteiskuntavastaisuuden sekä itsetuhoisuuden muodossa:

Mua ei pelota kuin oma itseni. Mä oon ihan täysin vittuuntunut kaikkiin paskanjauhajiin. Mulla on näkö mennyt silmästä aikoinaan, mutta mua ei pysäytä perkele luotikaan. Vedän itseni hengiltä, kun rupeaa toisesta silmästä menemään näkö, Topi uhoaa (artikkeli 11).

Lehdistön valta määrittänyt asunnottomuutta kokeneita kohtaan eriarvostavissa diskursseissa vahvasti siten, ettei oikeus tulkita ja puhua asioista jakaudu yhteiskunnassa tasaisesti, vaan asiantuntijoilla ja lehdistöllä on enemmän valtaa määritellä asioita kuin väestöllä keskimäärin (Juhila 2016, 17-19.) Asunnottomuutta kokeneiden eriarvostaminen juontaa historiallisesti juurensa ajalta, jolloin heidät määriteltiin irtolaisiksi, pummeiksi ja työnvieroksujiksi (Kärkkäinen 1998, 5; Murto 1979). Asunnottomuutta kokeneiden marginalisointiin liittyy myös ajatus ihmisten ongelmien monimuotoisuudesta ja yhteiskunnan kykenemättömyydestä ratkaista niitä (Tainio 2009; Saari 2015, 138) sekä viime kädessä yksilön henkilökohtaista vastuuta korostavasta ajattelutavasta, joka entisestäänkin kaventaa henkilöiden elinolosuhteita ja lisää eriarvoistumista yhteiskunnassa (Helne ym. 2004, 8-10).

7.2 Yhteiskunnan huojuvat rakenteet

Aineistossa olevissa tarinoissa korostettiin asunnottomuutta kokevan epätoivoista tilannetta tuomalla voimakkaasti esiin yhteiskunnan vastuuta ihmisten ahdingosta. Yhteiskunnan vastuudiskurssien perusteella henkilöt voidaan jakaa päähän potkittujen, totuudentorvien sekä yhteiskunnallisten vaikuttajien luokkiin, joissa kaikissa uhrin identiteetti on tietyllä tavoin läsnä, joskaan ei aina negatiivisessa muodossa.

Lehdistön viljelemään uhri- keskusteluun liittyi tulkintani mukaan jonkinasteista asunnottomuutta kokeneen älyllisen kapasiteetin aliarviointia. Toisaalta lehdistö korosti yhteiskunnan vastuuta asunnottomuutta kokeneiden tilanteesta, mutta toisaalta henkilön omat

ominaisuudet, esimerkiksi kouluttamattomuus, nostettiin myös herkästi asunnottomuutta tuottavana tekijänä esiin. Älyllisen kapasiteetin aliarviointi oli kyseessä mielestäni silloin, kun henkilön älykkyyttä arvioitiin sillä perusteella, oliko hän valveutunut Jari Aarnion oikeudenkäyntiin liittyvistä yksityiskohdista tai tiesikö hän poliitikkojen nimiä:

Rankka elämä on jättänyt Topiin jälkensä. Hänen puheestaan ei löydä punaista lankaa. Ei hän kuitenkaan mikään tyhmä ole: hän esimerkiksi tietää nimeltä valtaapitävät poliitikot ja Helsingin huume poliisin entisen päällikön Jari Aarnion oikeudenkäynnistä sekä sen vaiheista. (artikkeli 11).

Aineistosta oli tulkittavissa, että osa asunnottomuutta kokeneista näki itsensä yhteiskunnan toimienpiteiden uhrina, toisaalta osa heistä on valmis vaikuttamaan yhteiskunnan rakenteisiin siten, että myös heidän äänensä ja asiansa tulisivat paremmin kuuluville ja näkyville. Sekä artikkeleista, että videomateriaalista oli tulkittavissa, että asunnottomuutta kokeneet toivoisivat elinolosuhteiden kohennusta paitsi itselleen myös muille asunnottomuuden parissa eläville. Poliittisille päättäjille toivotaan ymmärrystä asunnottomuuden ilmiöitä kohtaan. Iltapäivälehdistöllä on merkittävä rooli asunnottomuutta kokeneiden viestin viejänä ja äänitorvena yhteiskunnallisiin asioihin liittyvissä kysymyksissä:

Hyvinvointi on tärkeintä. Avitetaan, annetaan apua kodittomille. Me ja kaikki ketkä täällä ovat, tarvitsevat apua. Että eduskuntakin katsoisi vähän näitä asioita, Nurmi toivoo (artikkeli 2).

Asunnottomuutta kokeneet olivat aineiston perusteella valveutuneita siitä, miten asunnottomuutta muualla maailmassa hoidetaan. Hyvänä esimerkkinä videomateriaalissa mainitaan asunnottomille Euroopassa tehdyt konttikylät. Aineiston perusteella luottamus poliittisiin päättäjiin on heikkoa, eivätkä asunnottomuutta kokeneet luota päättäjien kykyyn nähdä realistisesti heidän tilannettaan:

Hyvä esimerkki on Rotterdammassa, oli kuusi tuhatta asunnottomaa opiskelijaa nii vanhoista merikonteista vuoteen rakennettii opiskelijakylä. Se on yks hyvä helppo ratkasu asunnottomuuteen. Nuo jotka päättää tän kirkonkylän asioista kautta valtion asioista ni niihen kannattas mennä ite leipäjonoihin tai muihin viikoks seisomaan kattoon minkälaista elämää se on (video 2).

Diskursseista nousee esiin toive siitä, että asunnottomuuden teemoihin ja ilmiöihin pureuduttaisiin enemmänkin esimerkiksi iltapäivälehdissä, jotta päättäjät ”heräisivät” näkemään asunnottomuuden todelliset kasvot:

Tehkää jonkinlainen juttu tästä, että saadaan nämä Espoon päättäjät heräämään, hän jatkaa ja epäilee, että asuinmajojen paikalle tullaan rakentamaan jotain seuraavan viiden vuoden aikana. (artikkeli 11).

Asunnottomuutta kokeneiden oman äänen kuuluminen yhteiskunnallisessa keskustelussa on monin tavoin tärkeää, sillä muun muassa Johanna Nuortevan (2018, 158-160) mukaan poliittiset päättäjät eivät ole riittävän tietoisia asunnottomien todellisuudesta, minkä johdosta asunnottomuutta kokeneet mieltävät itsensä usein ryhmänä, jolla ei ole samanarvoisia vaikuttamisen mahdollisuuksia kuin muilla. Sen vuoksi asunnottomuuden kokemukset aiheuttavat usein eristäytyneisyyttä ja tyhjän päälle jäämisen kokemuksia (Nuorteva 2018). Myös Riitta Granfeltin (2013) ja Jenni Mäen (2017) tutkimusten pohjalta luottamuksellinen vuorovaikutus, tiedon lisääminen asunnottomuuden ilmiöistä sekä pitkäjänteinen tukitoiminta ovat avainasemassa asunnottomuuden vähentämiseen ja poistoon tähtäävissä ohjelmissa.

7.3 Poliittiset velvollisuudet

Yhteiskunnalla on perustuslain (19§ 1momentin) mukainen velvollisuus huolehtia heikoimmassa asemassa olevasta väestöstä. Aineistoa tarkasteltaessa asunnottomuutta kokeneiden tulevaisuuden haaveet linkittyvät lähes poikkeuksetta oman kodin mahdollisuuteen. Kodin ei tarvitse olla iso eikä hieno, kunhan se on kodikas ja turvallinen. Kodin merkitys eräänlaisena turvasatamana korostuu usein asunnottomuutta kokeneiden puheissa (Kivelä & Leppo 2015).

Turvallinen koti näyttäytyy vastakohtana turvattomalle kodittomuudelle, jossa elämä on epävarmaa ja yösiä koetaan palkintona:

Hän oli saanut itselleen kodin. Oman turvasatamansa (artikkeli 2).

Oman kodin toiveen lisäksi aineistosta nousee vahvasti esiin tavoite elää hyvin tavallista elämää. Tavalliseen elämään mielletään oman kodin ohella kuuluvaksi mieluinen ammatti, työpaikka, perhe ja ystäviä. Unelma hyvästä vanhemmuudesta tuli myös esiin useissa diskursseissa. Hyvän vanhemmuuden ilmentymän tulkinta saattaa esimerkiksi olla toive siitä, että lapsi hymyilee usein, eikä joudu kokemaan taloudellista ahdinkoa. Hyvän vanhemmuuden kokemus näyttäytyy oleellisena siitakin syystä, ettei omaa ”huonoa” lapsuutta haluta toistaa oman lapsen kohdalla:

Mä haluan opetella valamaan betonia. Tehä ihan oikeesti taloja. Unelma kodista on se, et pystyy tarjoo perheelle kaiken sen, mitä kukaan ei ois ikinä uskonu mun pystyvän tekemään. Ei mitään ihmeitä, mut kodin teen. Sellasen, et oma tytär hymyilee vaik useemman päivän putkee. Se ois ihan kauheeta ajatella, et joutuis taas kokee sen (asunnottomuuden) (video 3).

Normaaliin elämään liittyvät unelmat kertovat kyllästymisestä nykyisiin olosuhteisiin. Paremmasta elämästä täysin uudessa elinympäristössä mm. ulkomailla haaveiltiin ja vanhat kuormittavat asiat haluttiin asunnottomuutta kokeneiden puheissa jättää taakse. Toisaalta esiin tuli sekin, että oma elämänsäsenne ratkaisee pitkälti sen, missä ympäristössä viihtyy:

Haluisin muuttaa toiseen maahan ja aloittaa siellä puhtaalta pöydältä. Espanja on ollu mielessä. Oli tilanne mikä tahansa ni aina pitää koittaa elää mahdollisimman positiivisella asenteella (video 4).

Tavalliseen, normaaliin elämään kuuluu yleensä ihmisarvo ja sen mukainen kohtelu. Asunnottomuutta kokeneiden aineistosta nousi esiin, että he ovat kokeneet elämässään paljon epäasiallista käytöstä ja ala-arvoista kohtelua muiden taholta. Heidän puheistaan oli helppo tulkita arvostavan kohtaamisen merkitystä sekä toivovan sen toteutumisesta. Arvostuksen

toiveeseen saattoi sisältyä anteeksipyyntö omasta ”toilailusta” sekä nöyrä toteamus itse aiheutetuista ongelmista. Näin ollen esitetty toive saatetaan yleisesti tulkita hyväksytyimmäksi kuin ylimielisesti ja vailla ”katumusta” esitetty toive ihmisarvoisesta kohtelusta. Arvostavan kohtaamisen teema nousi esiin myös artikkeleissa:

Ari Huldenin hengen pelasti se, että hänet kodittomana narkomaaninakin kohdattiin arvokkaasti. – Tietysti olen ne valinnat itse tehnyt, mutta olen onnellinen siitä, että olen saanut kokea kuinka yksinäisiä ja epätoivoisia voidaan auttaa ja kohdata ihmismäisesti, ei välittömän tuomitsevasti (artikkeli 4).

Leimaantuminen on valtaväestön näkökulmasta poikkeavaa käyttäytymistä ja siihen liittyy voimakkaita ennakkoluuloja estäen arvostavan kohtaamisen. Leimaantumista saattaa aiheuttaa asuinympäristön epämääräisyys esimerkiksi kellari, metsä tai hökkeli. Näin ollen on oleellista pyrkiä jäsentämään asumisen polkuihin liittyviä vaatimuksia, jotta turhilta stigmoilta välttyttäisiin ja asunnottomuutta kokeneiden kokonaistilanteita kyettäisiin paremmin hahmottamaan (Juhila & Kröger 2016, 17).

Asunnottomuus tulkintaan usein henkilön omaksi syyksi, vaikka aineistostakin nousi voimakkaasti esiin erityisesti pienten, matalavuokraisten asuntojen puute. Juho Saaren (2015, 138-139) mukaan asunnottomuustyön asiantuntijat tunnistavat ongelman ja heidän mukaansa tulisikin pureutua erityisesti asunnottomuuden rakenteellisiin syihin sekä asunnottomuutta vähentäviin mekanismeihin. Vastaavasti kansalaiset näkevät useimmiten asunnottomuuden johtuvan yksilöllisistä syistä, kuten päihteidenkäytöstä tai työttömyydestä:

Helsinkiin rakennetaan hirvittävä määrä asuntoja, mutta asunnot eivät ole kaikkien saatavilla. Rahalla saa, jos sitä, sanoo kriisimajoitusta tarjoavan xxx palveluvastaava xxx lehdelle. Nollaan me emme pääse koskaan. Aina on ihmisiä, joille emme kykene järjestämään asuntoa tai jotka eivät itse sitä halua (artikkeli 6).

Asunnottomuustyön asiantuntijat tunnistavat asunnottomuuteen liittyvän rakenteellisen ongelman, mutta hyvin mielellään vierittävät ainakin osittain vastuuta yksilön harteille toteamalla, ettei kaikille kyetä järjestämään tarpeenmukaista asuntoa, mutta toisaalta kaikki eivät sitä myöskään halua.

7.4 Asunnottomuuden juurisyyt

Asunnottomuus on usein monien tilanteiden summa. Henkilöllä saattaa olla jo pitkään ennen asunnon menetystä maksuhäiriömerkintä luottotiedoissa, minkä useimmat vuokranantajat tarkastavat ennen asunnon vuokraamista. Maksuhäiriömerkintä hankaloittaa lisäksi kotivakuutuksen saamista, joka on useimmiten ehto asunnon saamiselle. Molemmista aineistoista nousi esiin, että pitkään jatkuneet taloudelliset vaikeudet sekä maksuhäiriömerkintä saattavat joissain tapauksissa olla ainoa asunnottomuuteen johtava tekijä:

Työssäkävien asunnottomuus kasvaa- maksuhäiriö voi piinata, vaikka velkaa ei olisi. Oma kotia ei ole yrityksistä huolimatta löytynyt. Aiemmat ulosottovelat on maksettu, mutta ne karkottavat silti useimmat vuokranantajat. Jo yhdestä maksuhäiriömerkinnästä voi mennä maine (artikkeli 6).

Asunnottomuutta kokeneiden asunnottomuuden syy- diskursseihin liittyi usein muutto muualle joko työn tai asunnon perässä. Vailla asuntoa olevalla saattaa olla voimakas ”työmiehen” identiteetti, vaikka elämään kuuluisikin päihteidenkäyttöä. Asunnottomuutta kokeneet kuvailivat, tekevänsä mitä tahansa työtä, jos sitä olisi tarjolla. Aiempienkin tutkimusten mukaan haavoittuvassa asunto- ja työmarkkina-asemassa olevat saattavat käyttää päihteitä ”tuuriluonteisesti”, mutta kuuluvat ahkerien työntekijöiden joukkoon, silloin kun töitä on tarjolla. Ilmiötä sivutaan myös Nels Andersonin (1988) 1920- luvun ”Hoboista” eli työn perässä asuinpaikkaa vaihtavista kulkureista tehdyssä tutkimuksessa. Kyseessä on pääsääntöisesti tunnollinen, työtä vieroksumaton joukko, jolle on ominaista pyrkiä ”kuittaamaan velat omalla työllään”. Tämänkin tutkielman aineistosta nousee voimakkaasti esiin tavoite saada elämä raiteilleen ja velat maksettua:

Itä- Suomessa ei oo tarpeeks töitä. On tultava tänne missä on. Ei täällä oo kotia, eikä tuttuja. Sit se on jotenki vaan selvittävä. Päihdeongelmaaki oli siel taustall ja nyt vanhaa velkaa maksellaan. Alko mennä tiukalle. Sit ku alkaa taas sesonki, nii tehään pitkää päivää ja painetaa töitä. Ja yritetään laittaa sitä pakettii kasaan (video 3).

Asunnottomuutta kokeneiden aineistosta ilmenee, että asunnottomaksi saatetaan ajautua jo nuorena, etenkin silloin, kun muutto kodista tai yksityisen henkilön vuokraamasta asunnosta on tullut yllättäen. Nuorten asunnottomuus saattaa edellä mainittujen syiden lisäksi johtua psykologisista tekijöistä, kuten itsenäistymisen tarpeesta (Kaakinen 2018). Diskursseista nousee esiin, että nuoret asunnottomat nukkuvat pääosin kaverien tai sukulaisten sohvalla, mikä tukee muitakin nuorten asunnottomuudesta tehtyjä selvityksiä (mm. ysaatio.fi/asunnottomuus-Suomessa). Asunnottomana oleminen on nuorten mielestä haasteellista aikaa, vaikka elämä muutoin olisikin suhteellisen mallillaan, eikä esimerkiksi päihdeidenkäyttöä ole taustalla. Nuorten kohdalla taloudellisen tilanteen epävarmuus, opiskelu- tai työpaikan puuttuminen, kohtuuttomat vuokratkustannukset, mahdolliset päihde- ja mielenterveydenongelmat tai muut elämän kriisit voivat johtaa asunnottomuuden syntyyn ja jatkumiseen:

Mä oon nukkunu sukulaisten ja kaverien luona yöpyny. Tota se asunnottomuuden syy ei ensinnäkään ollu musta riippuvainen. Mä en pysyny tekeen sille oikeestaan mitään. Mä asuin alivuokralaisena ja se tarkoittaa sitä, et joku muu vuokraa kämppää ja mä vuokraan siltä sitä asuntoo. Ni tää se päävuokralainen sano irti sopimuksen, siis oman sopimuksensa, joka tarkotti sitä, et munkin sopimus purettiin. Mul oli tavallaan kuukaus aikaa löytää uus asunto ja tääl pääkaupunkiseudulla asuntoja on heikosti ja mitä niitä on niin ne on aika törkeen kalliita. Nii siinä kävi, et kuukaus meni eikä löytyny kämppää ja mulla oli laitettu paperit moneen eri paikkaan. Mistään ei kuulunu mitään ku tääl tosiaan on vähä tungosta, eikä se mun budjetti oo mikään rajaton, niin jouduin sit asunnottomaks (video 6).

Asunnottomuuden väliaikaisuuteen liittyy etenkin nuorilla tarve jakaa tilannettaan muiden kanssa. Tiedon jakaminen toteutuu nykyaikana usein sosiaalisessa mediassa. Asunnottomuutta ja asunnon saantia käsiteltiin aineistossa esiintyvien henkilöiden osalta YouTube-videoiden ohella esimerkiksi blogeissa. Nuorten tapa kuvailla asunnottomuutta tiivistyy alla olevassa esimerkissä sanaan ”sekava”, joka sisältää vailla asuntoa olevan henkilön kokemuksen elämän kokonaisvaltaisesta kaoottisuudesta. Toisaalta uuteen asuntoon liittyy diskussissa ”muuttovideon” tekemisen korostaminen, joka kuvastaa asunnon saannin tärkeyttä:

Täs on ollu niin kiire, etten oo ehtinyt täälä paljon ees asioita tekemään. Mulle tulee myöhemmin video tästä muutosta ja blogiin kirjotan. Mä en nyt täs videos lähe esitteleen tätä kämppää tarkemmin, vaan tota tän videon tarkoitus on jutella vähän tarkemmin kaikist asiost mitä tän vuoden aikana on ollu ja mitä todellisuus on ollu. Eli tää vuosi (asunnottomana) on ollu hyvin sekava kaikin tavoin (video 6).

7.5 Asunnottomuuteen liitetyt leimat

Kuten aiemmissakin kappaleissa olen tuonut esiin, tulkitaan asunnottomuus joko valintakysymykseksi tai henkilön tarkoituksella aiheuttamaksi tilanteeksi. Oma vika- ja valinta-ajattelu on usein tulosta nimenomaan toimittajien omasta ajatusmaailmasta ja ilmentää henkilön omia arvoja:

Tampereella kenenkään ei tarvitse asua kuusen alla, jos ei halua (artikkeli 7).

Yhdistän yllä olevan ajattelun tietyllä tapaa syyntakeettomuuteen. Mikäli ihminen haluaa elää mieluummin kuusen alla, kuin omassa kodissa, voi kyse olla arviointikyvyn ja oman edun ymmärtämisen puutteesta kuin tietoisesta valinnasta. Myös mikäli asunnottomuus nähdään itse aiheutettuna tilana ja omana syynä, saattaa määrittelyyn liittyä edellisen kaltaista stereotyyppistä kuvailua. Joidenkin artikkelien yhteydessä oli haastateltu asunnottomuutta kokeneita, joiden puheissa ilmenevä oma vika- ajattelu saattoi johtua heihin liitettyjen opittujen sosiaalisten identiteettien ilmentymisestä. Asunnottomuutta kokenut saattaa ajatella, että hänen tulee olla nöyrä, kuuliainen ja ”myöntää virheensä”, jotta ansaitsee yleisen luottamuksen. Oma vika- ajatteluun voi kytkeytyä myös huonommuuden kokemus ja ajatus siitä, että on jollain

tavoin hierarkkisesti alempana valtaväestöön nähden. Oma vika- ajatteluun liittyy näin ollen nöyrä kiitollisuus niitä kohtaan, jotka ovat kohdelleet henkilöä asunnottomuudestaan huolimatta ihmisarvoisesti:

Tietysti olen itse ne valinnat tehnyt, mutta olen siitä onnellinen, että olen saanut kokea, kuinka yksinäisiä ja epätoivoisia voidaan auttaa ja kohdata ihmismäisesti, ei välittömästi tuomitsevasti (artikkeli 4).

Mikäli asunnottomuus ilmaistaan lehdistön taholta omana vikana tai valintana, saattaa kyseessä olla epäeettinen uutisointi, vaikka toimittajan työhön tulisi kuulua jakamaton ihmisarvon kunnioittaminen, jota ei voida erilaisella vähemmistöryhmiä loukkaavalla uutisoinnilla rikkoa (Nordenstreng 2012, 97-100). Uutisoinnin luoma todellisuus eri ihmisryhmiä kohtaan vaikuttaa vuodesta toiseen jatkuessaan lukijoiden suhtautumiseen ja vahvistaa mahdollisia ennakkoluuloja entisestäänkin (Sipola 1998; Noponen 2013).

Toimittajan etiikkaa oli aineistossa esiintyneen henkilön mukaan ollut kyseenalaista syksyllä 2018 julkisuudessa olleen ”ihmisroska”-uutisoinnin yhteydessä, jolloin asunnoton Korhonen kommentoi iltalehdelle olevansa pahoillaan siitä, että hänen kuvansa julkaistiin *Kaleva* - lehdessä ilman lupaa:

Korhosta aiemmin haastatelleen Helsingin Sanomien mukaan Korhonen tunnisti itsensä Sanomalehti Kalevan käyttämästä kuvasta ihmisroskakommenttia käsittelevän artikkelin yhteydessä. Vaikka se oli otettu takaapäin, kaikki tunnistivat minut siitä heti. Sama kävelykeppi ja vaatteet eihän minulla ole muita (artikkeli 5).

Asunnottomuus voi kohdata lähes kenet tahansa. Niin kuin asunnottomuuden juurisyytä määrittävässä kappaleessa totesin, on kuitenkin tiettyjä tekijöitä, joiden perusteella joidenkin asunnottomuutta voidaan ennustaa paremmin kuin toisten. Lapsuuden aikainen ohut sosiaalinen verkosto, perheen heikko sosioekonominen asema ja vanhempien mahdolliset päihde- ja mielenterveysongelmat indikoivat asunnottomuutta enemmän kuin esimerkiksi keskiluokkaisten, työssä käyvien vanhempien lapsena kasvaneen kohdalla. Toisaalta mm. lastensuojelulaitokseen sijoittaminen ei välttämättä ennusta asunnottomuutta enempää kuin

ydinperheessä eläminenkin (Fröjd 2018). Molempien aineistojen diskursseissa nostettiin lapsuuden perheen rooli keskeiseen asemaan henkilön asunnottomuuteen tai päihteidenkäyttöön liittyen. Alla katkelma Iltapäivälehdessä entisen asunnottomuutta ja päihteidenkäyttöä kokeneen Hulin tarinasta:

Rikkinäinen perhe puhkoi haaveet peliurasta. Vanhemmista ei ollut huolehtimaan pojasta. Huli päätyi lastenkodin kautta päihdekierteeseen, jota kesti nelikymppiseksi (artikkeli 4).

Toisin kuin julkisesti kirjoitetaan, voi esimerkiksi omien vanhempien kykenemättömyys vanhemmuuteen ja omat vaikeat kokemukset tuottaa myös voimakkaan tarpeen muiden auttamiseen ja ”hoivaamiseen”:

Kai mä oon jostain ihan pienestä jostain neljä viis vuotiaasta alkanu hoivaamaan mun fajjaani ja sieltä on lähteny tää mun mamma- syndrooma tai hoivavietti tai mikä tää nyt sit onki (video 1).

Asunnottomuutta kokeneiden tarinoihin liittyy useita erilaisia haasteita. Parisuhteen kriisit ja erot ovat yleisiä. Asunnottomuutta kokeneiden elämäntarinat sisälsivät monenlaista epätoivoa:

Siis yhen kuukauden aikana, yhden kuukauden aikana mul meni kymmenen ja puolen vuoden avoliitto. Siis mimmi lähti, koira kuoli ja mä lähin ekaa kertaa vankilaa (video 5).

7.6 Tukitoimien riittämättömyys

Asunnottomuus uutisoinnissa on viime vuosien aikana kiinnitetty enenevästi huomiota asunnottomuutta kokeville suunnattuihin palveluihin tai niiden puuttumiseen (aineistossa artikkelit 6 ja 9). Osasyynä uutisoinnin monipuolistumiseen saattaa olla se, että kohderyhmän ääni on noussut entistä enemmän kuuluville. Asunnottomuutta kokeneet ovat ikään kuin nousseet yhteiskunnallisessa hierarkiassa korkeammalle kuin esimerkiksi vailla oleskeluoikeutta valtion alueella olevat ulkomaalaistaustaiset (paperittomat), joten heidän asioistaan ollaan

kiinnostuneempia kuin ennen vuosien 2015-16 laajamittaista pakolaisaaltoa. Uutisoinnissa on lisäksi nähtävillä asunnottomuutta kokeneiden oman äänen lisääntyminen. Esimerkiksi päihteitä käyttäville suunnattua väliaikaismajoitusta kutsutaan jo suhteellisen yleisesti termillä ”märkä puoli”. Termi on mielenkiintoinen, sillä se sisältää yleisesti ajateltuna voimakkaan viestin siitä, että yhdeksi yöksi kerrallaan tarkoitettu patjamajoitus on ainoa yöpymisvaihtoehto siinä tapauksessa, että henkilö on valinnut elämäntavakseen säännöllisen päihteiden käytön eikä halua luopua siitä. Märkä puoli mielletään vastakohtana usein pysyvämmälle majoitusvaihtoehdolle, jota kutsutaan kansankielellä termillä ”kuiva puoli”.

Yllä kuvailemani terminologia sisältää oletuksen siitä, että ihmiset ovat valinneet elämäntapansa ja ovat näin ollen vastuussa valintojensa aiheuttamista seurauksista. Juhilan & Krögerin (2016, 44-46) mukaan valinnan vapaus sisältää toisaalta viestin vapaasta ja päätösvaltaisesta yksilöstä, mutta toisaalta sen korostamisen avulla voidaan siirtää yhteiskunnan vastuuta asunnottomuuden vähentämisestä yksilölle itselleen. Tämänkaltainen ajattelu johtaa siihen, että palveluja leikataan eniten juuri niiltä, jotka tarvitsevat kipeimmin yhteiskunnan tukea ja palveluita:

Kenttätien ”märkä puoli” ei houkuttele minua. Sinne voi mennä kännissäkin kello 22 jälkeen, mutta mieluummin nukun ulkona teltassa (artikkeli 5).

Artikkelissa korostuu viesti, että päihteidenkäyttäjille suunnatut yhteismajoitustilat ovat usein pelottavia paikkoja, joissa nukkuminen voi olla turvatonta. Niiden vaihtoehtona valitaan mieluummin jopa ulkona yöpyminen tai tehdään rike, joka johtaa pidätyselliin pääsyyn.

Asunnottomuuteen liitetty oma valinta- ajattelu johtaa myös siihen, että vuokranmaksuun tai asunnon siisteyteen liittyvät vaikeudet näyttäytyvät iltapäivälehtien artikkeleissa henkilön tahtotilaan liittyvänä asiana. Muun muassa Riitta Granfelt (2013) kritisoi valinnan vapauteen liittyvää ajattelua pohtimalla, mikä voi olla todellinen vastuu asunnottomuuteen johtaneista teoista, mikäli henkilö ei ole saanut minkäänlaista asumisen mallia esimerkiksi lapsuuden kodistaan:

Asunnottomuus on oma valinta. Moni ei halua maksaa vuokraa, vaan kaikki liikenevät rahat käytetään mieluummin johonkin muuhun esimerkiksi päihteisiin. Myös siivoaminen voi olla ylivoimaista, joten asuntoa ei kyetä pitämään asumiskunnossa (artikkeli 7).

Yllä oleva esimerkkilause on lainaus asunnottomuustyötä toteuttavan ammattihenkilön haastattelusta. Haastattelu sisältää tulkintani mukaan koko ryhmää leimaavaa ja stereotypisoivaa tulkintaa siitä, että asunnottomuutta kokeneiden rahat kuluvat automaattisesti päihteisiin, eikä heillä ole muutoinkaan halua huolehtia asunnostaan asiaan kuuluvalla tavalla.

Todellisuudessa vuokranmaksun vaikeudet liittyvät usein rakenteellisiin, etuusjärjestelmistä tai hakuprosesseista johtuviin haasteisiin. Etuuskien siirtyminen sosiaalitoimesta Kelaan on hankaloittanut tilannetta entisestäänkin (mm. Saari 2015). Artikkelissa annetaan lisäksi ymmärtää, että siisteyden puuttuminen saattaa johtaa vuokra-asunnon menettämiseen. On kuitenkin hyvin harvinaista, että henkilön asunto on siinä määrin asumiskelvottomassa kunnossa, että se on vuokrasuhteen päättymisperuste. Toisaalta niille, joilla on haasteita esimerkiksi vuokranmaksun tai asunnon siisteyden suhteen, tulisi Granfeltin (2013) mukaan mahdollistaa yhteiskunnan taholta riittävä tuki, jotta asumisen jatkumo voitaisiin niiltä osin turvata.

8 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielman yhteenveto ja johtopäätökset- osiossa peilaan tutkimustuloksia Foucault'n valtateoriaan sekä asunnottomuudesta aiemmin tehtyihin tutkimuksiin. Kyseisessä tutkielmassa toin esiin, mitä erilaiset positiot kertovat asunnottomuutta kokeneista ja miten heidät paikannetaan niiden avulla yhteiskuntaan. Tavoitteeni oli lisäksi määrittellä, kuka kulloisenkin position määrittää ja mikä on eri positioiden määrittäjien keskinäinen suhde. Toinen tutkielman kannalta oleellinen kysymys oli, miten vallankäytön eri muodot ilmenevät subjektipositioiden määrittelyssä sekä kuka valtaa käyttää missäkin tilanteessa.

Vallan ja hallinnan ilmentymisen osalta halusin selvittää erityisesti, miten valta näyttäytyy asunnottomuuden kokeneiden ja lehdistön välisessä suhteessa ja suhteessa yhteiskuntaan. Kuka määrittää, kuka saa puheenvuoron ja milloin? Minkä perusteella toimittajat muodostavat mielipiteensä asunnottomuutta kokeneista kulloisenakin aikakautena? Miten päättäjät ja poliitikot liittyvät tähän? Miten asunnottomuuspolitiikan vaihtelut ja sen historiallinen perspektiivi liittyvät vallan ja hallinnan elementteihin? Muuttuuko vallanpitäjien ja sen kohteiden suhde uudenlaisten politiikkojen myötä? Jos, niin miten?

Edellisiin kysymyksiin saamieni vastusten pohjalta pyrin löytämään vastaukset tutkimuskysymyksiini: Miten asunnottomuutta kokeneiden subjektipositiot määritellään julkisessa mediassa? Miten asunnottomuutta kokeneet itse määrittävät subjektipositioitaan? Miten erilaiset valta- ja hallinta-asetelmat näyttäytyvät aineistoissa ja mikä on niiden keskinäinen suhde? Avaan tässä yhteydessä subjektipositioiden luokittelua ja lukumääriä.

Hallinnan ilmentymisen analyysiä avaan taulukossa 1. (s. 72), jossa olen sijoittanut diskurssit eri lokeroihin. Taulukon avulla pyrin määrittelemään: Miten vallankäyttö ilmenee eri diskursseissa? Mikä on vallankäyttäjien keskinäinen suhde? ja mitä seurauksia vallankäytöllä on yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan kannalta?

Johtopäätösten yhteydessä käyn myös läpi tutkielman luotettavuutta ja eettisyyttä sekä omaa suhdettani tutkimusprosessiin ja sen tuloksiin.

8.1 Subjektipositioiden määrittäminen

Tutkimusaineistosta on löydettävissä seitsemän asunnottomuutta kokeneiden subjektipositioita määrittävää termiä, joihin kytken sekä artikkeleista nousseet, että asunnottomuutta kokeneista tehdyissä videoissa esiintyneet diskurssit. Näitä ovat; syrjässä olevat, epänormaalit, tottelemattomat, uhrit, vähään tyytyväiset ja vaikuttajat (liitteenä sivulla 96 olevassa taulukossa eritelty lisäksi lähes normaalit) Foucault'n keskeinen teesi vallan määrittelyssä on ihmisten asettaminen arvojärjestykseen, jossa heitä verrataan normaaliuden ja epänormaaliuden määritelmien kautta. Nykyinen yksilöllisyys ei enää Foucault'n mukaan perustu henkilön omiin autenttisiin kokemuksiin, vaan on tulosta ulkoisen normalisoinnin hallinnasta (Alhanen 2007,

144). Taulukosta 2. (liite 1) näkyy, että syrjässä elävän ja epänormaalin positioihin luokiteltuja oli yliedustettu määrä suhteessa muihin positioihin sijoitettuihin. Vaikuttajiin ja lähes normaaleihin kuuluivat iltapäivälehtien artikkeleissa he, joilla oli esimerkiksi työpaikka ja perhe, mutta he saattoivat olla väliaikaisesti vailla asuntoa esimerkiksi luottohäiriömerkinnän tai paikkakunnan vaihdoksen myötä. Uhreja tai vähään tyytyväisiä eli heitä, jotka ovat joko tyytyväisiä nykyiseen tilanteeseensa, eivätkä koe ansaitsevansa parempaa elämää tai kokevat, että yhteiskunta on aiheuttanut heidän kaikki ongelmansa, oli lähes yhtä monta molemmissa aineistoissa.

Aineistosta nousi esiin, että ennen kaikkea iltapäivälehtien toimittaja- ja asiantuntijalähtöisissä artikkeleissa asunnottomuutta kokeneita kuvailtiin värikkäästi ja liioitellun yksityiskohtaisesti. Tyypillisiä olivat diskurssit, jotka kuvailivat heidän pukeutumistaan, hygienian hoitoaan, ruokailutottumuksiaan tai asunpaikkaansa: *”X kulkee ryysyissä likaisena ja ilman kenkiä”* tai *”Hän syö oravia ja asuu pahvista rakennetussa hökkelissä”*. Myös päihteiden- tai korvikkeidenkäyttöön liittyvät yksityiskohdat olivat artikkelien diskursseissa yleisiä: *”X vetää yleensä piriä”* tai *”Y oli juonut käsidesiä”*. Osa toimittajistakin on sitä mieltä, että leimaava ja väritynyt viestintä luo vääristyneitä mielikuvia asunnottomuutta kokeneiden tilanteesta. Muun muassa vuoden 2019 *Asunnottomien yö-* tapahtuman yhteydessä *Helsingin sanomien* toimittaja Jaakko Lähteenmaa (HS 19.10.2019) kirjoitti, miten *”Asunnottomuus lyö ihmiseen vahvan leiman: hän on narkkari tai juoppo ja itse syyppää alhoonsa”*. Lähteenmaan kolumnissa avattiin asunnottomuutta kokevien todellisuutta ja pyrittiin rikkomaan stereotyyppioita tuomalla esiin muun muassa, miten todellisuudessa tie kadulle avautuu usein avioerosta tai läheisen kuolemasta toisin kuin usein luullaan.

Tutkielman kirjallisuusosiossa käsittelin asunnottomuuspuhetta ja siihen liittyviä erityispiirteitä eri aikakausina. Aiemman tutkimuksen valossa näyttää siltä, että erityisesti mediassa käytävä asunnottomuuskeskustelu kiertää kehää, jossa samat asunnottomuutta kokeneita kohtaan liitetyt stigmat ja stereotyyppiat toistuvat vuodesta toiseen (Alppivuori 2018; Granfelt 2016). Näin ollen on hyvä, että asunnottomuutta kokeneiden ääntä tuodaan enenevästi esiin sekä julkisessa että sosiaalisessa mediassa, mikä on edistystä aiemmin totuttuun asiantuntijalähtöiseen puheeseen nähden (Meriluoto 2018). Kuten aiemminkin tutkielman viitekehyksessä esitin, on medialla merkittävä rooli yleisten käsitysten ja mielipiteiden muokkauksessa. Journalismin tehtävänä on ajankohtaisen, kiinnostavan, luotettavan ja puolueettoman tiedon välittäminen.

Lähestymistapa uutiseen on aina toimittajan oma valinta, joka saattaa aiheuttaa sen, että toimittaja ei kyseenalaista saamaansa aineistoa tai pyri etsimään siihen vaihtoehtoisia näkökulmia (Kunelius 2009, 229-230).

Tiettyyn ihmisryhmään liitetyt stereotyyptit saattavat pahimmillaan vaikuttaa koko ryhmään ja heidän saamiinsa palveluihin epäedullisesti (Mäki 2017; Granfelt 2016). Media-artikkelien viestit olivat ristiriidassa asunnottomuutta kokeneiden oman puheen kanssa. Lehdistö tuotti toisaalta henkilötarinoiden avulla tietoa vailla asuntoa elävän arjesta, mutta toisaalta väritti niitä samalla kun esitti kulttuurisia vaatimuksia yleisesti hyväksytyistä tavoista elää. Tämänkin tutkielman perusteella voidaan näin ollen päätellä, että lehdistö toisaalta lisää asunnottomuutta kokeneisiin kohdistuvaa kontrollipainetta ja ennakkoluuloja ja toisaalta taas levittää suurelle yleisölle informaatiota heidän elämästään. Mari Niemen (2014) politiikan ja median välistä suhdetta tarkastelevan tutkimuksen mukaan median rooli tiedonvälittäjän roolissa ja neljännen valtiomahdin tehtävässä on monisyinen. Tiedotusvälineet ovat päässeet politiikan rakentamisen osapuoleksi nimenomaisesti toimittajien kantaaottavien kirjoitusten myötä (Niemi 2014). Näin ollen onkin aiheellista kysyä, miten suuri valta lehdistöllä loppujen lopuksi onkaan asunnottomuuspolitiikan linjausten määrittämisessä yleiseen mielipiteeseen vaikuttamisen avulla.

8.2 Vallan ja hallinnan näkökulmat

Aineiston toisessa analyysivaiheessa määrittelin hallinnan ilmentymistä tutkimuskohteena olevien aineistojen diskursseissa. Laadin asunnottomuutta kokeneisiin kohdistettuun hallintapuheeseen kiinnittyvien toistuvien, molemmissa aineistoissa esiintyneiden diskurssien perusteella Rauno Perttulan (2015) syrjäytymispuheesta hallinnan välineenä tutkimusta hyödyntäen seuraavanlaisen nelikentän:

Taulukko 1. Argumentaatioteoreettinen jäsennys vallan ilmentymisestä asunnottomuutta kokeneita määrittävissä diskursseissa

Makrotaso (yhteiskunta)

Abstrakti	<ul style="list-style-type: none"> • Asunnottomuuspolitiikan painopisteiden vaihtelu • Eriarvoistumisen politiikka 	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteiskunnan huojuvat rakenteet 	Konkreettinen
	<ul style="list-style-type: none"> • Poliittiset velvollisuudet • Asunnottomuuden juurisyyt 	<ul style="list-style-type: none"> • Tukitoimien riittämättömyys • Asunnottomuuteen kohdistetut leimat 	

Mikrotaso (yleisö)

Erittelin Perttulan (2015) tavoin nelikenttään eri tasoille kuuluvia puhujapositioita, joista näkyy puhujan asemoituminen suhteessa yleisöön sekä käytetyt vaikuttamisen keinot. Vaikutusten tekemisen onnistumisen edellytyksenä on muun muassa Burken (1969, 55) mukaan se, että yleisö voi jakaa samoja kiinnostuksen kohteita, uskomuksia ja asenteita puhujan kanssa.

Tutkielmassa taulukon abstraktille makrotasolle sijoittuvissa diskursseissa puhutaan yhteiskunnallisen kehityksen seurauksista asunnottomuuteen sekä esitetään historialliseen perspektiiviin nojaavia käsityksiä asunnottomuuden nykytilasta. Tässä yhteydessä puhujapositio voidaan määritellä yleisön yläpuolelle asettuvana tosiasioiden esittäjänä, joka puhuu asunnottomuudesta uhkakuvana ja eriarvoisuutta aiheuttavana tilanteena.

Aineistosta nousi voimakkaasti esiin se, että asunnottomuutta kokeneet kokevat eriarvoisuutta yhteiskunnan taholta. Diskursseissa painottui se, etteivät asunnottomuutta kokevat mielestään saa samankaltaisia palveluja kuin valtaväestö keskimäärin. Myös viranomaisten ja toimittajien koettiin kohtelevan asunnottomuutta kokeneita eriarvoistavalla tavalla, jättämällä muun muassa rikosilmoitukset huomioimatta tai ottamalla kohteesta kuvia ilman lupaa. Useissa tapauksissa eriarvoisuuden kokemus saattoi lisätä yhteiskuntavastaisuutta ja jopa vihaa yhteiskunnassa vallitsevaa järjestystä kohtaan. Se, ettei henkilöillä ole valtaa ottaa tasapuolisesti kantaa asioihin myötäili vahvasti Juhilan (2016, 17-19) määritelmää siitä, ettei oikeus tulkita ja puhua asioista jakaudu yhteiskunnassa tasaisesti, vaan asiantuntijoilla ja lehdistöllä on puhevaltaa enemmän kuin muilla kansalaisilla keskimäärin. Toisaalta aineistosta noussut eriarvoisuuden kokemus oli tuotu esiin iltapäivälehtien artikkelissa asunnottomuutta kokeneen äänen muodossa. Näin ollen voidaan ajatella, että tältä osin oikeus tärkeiksi kokemien asioiden esiin nostamiseen on kyseisen henkilön kohdalla toteutunut.

Yllä olevan taulukon oikea reuna määrittää konkreettisen makrotason, jossa asunnottomuuden syiden painopiste oli yhteiskunnan rakenteissa. Keskustelussa painotetaan vuokrien laskun sekä pienten ja keskisuurten asuntojen tuotannon osuutta asunnottomuuden poistossa. Tässä yhteydessä puhujapositiona on asiantuntija tai aktiivinen kansalainen, joka perustelee asunnottomuuspolitiikkaa koskevien muutosten välttämättömyyttä asunnottomuuden poistossa. Puhe voidaan osoittaa suoraan asuntotuotannosta vastaaville tai asunnottomuustyön edustajille, mutta se vetoaa myös laajempaan yleisöön.

Asunnottomuutta kokeneisiin kohdistuvien artikkeleiden asiantuntija- ja toimittajälähtöisessä uutisoinnissa korostui voimakkaasti ”oma vika”- ajatteluun perustuva ja yhteiskunnan vastuuta poissulkeva puhe. Asunnottomuutta kokeneet nähtiin iltapäivälehtien artikkeleissa toisaalta yhteiskunnan toimenpiteiden uhreina, mutta toisaalta heidän ominaisuuksiinsa liitettiin puhetta, joka ilmensi monella tavoin heidän omaa vastuutaan asunnottomuuteen johtaneista tekijöistä. Asunnottomuutta kokeneiden omista diskursseista välittyi yhtäältä yhteiskunnan toimenpiteiden uhrin asemasta kertova puhe ja toisaalta kova halu vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin laajemmin, mikä on muun muassa Johanna Nuortevan (2018, 158) mukaan demokraattisen yhteiskunnan tavoite. Asunnottomuutta kokevien aineistosta nousi jonkin verran puhetta siitä, miten asunnottomuutta käsitellään muualla maailmassa. Toisaalta puheista paistoi voimakas

epäluottamus siihen, että asunnottomuuspolitiikasta päättävät tahot ymmärtäisivät millään tasolla asunnottomuutta ja siihen liittyviä ilmiöitä. Päättäjiltä toivottiinkin mahdollisuutta tutustua asunnottomuuden ilmiöihin entistä laajemmin, jotta he ”heräisivät” näkemään asunnottomuuden ja sen piirissä elävien todelliset kasvot.

Taulukon vasemmassa alalaidassa abstraktilla mikrotasolla puhe liittyy yhteiskunnan vastuuseen asunnottomuuden vähentämiseen ja poistoon tähtäävien toimenpiteiden osalta. Samassa yhteydessä ilmennetään myös asunnottomuuden juurisyitä yleisiin, vallalla oleviin käsityksiin. Tässä yhteydessä puhujapositiona tuotetaan toiseuteen ja marginalisaatioon liittyvää puhetta. Puhujapositiona on riskien esiin nostaja, joka vetoaa universaaleihin arvoihin.

Yhteiskunnalla on perustuslaillinen velvollisuus huolehtia sen heikoimmassa asemassa olevasta väestöstään. Asunnottomuutta kokeneiden omista diskursseista nousi hyvin vahvasti esiin toive oman kodin mahdollisuudesta. Erityisesti koti nähtiin turvan ja lämmön mahdollistajana. Muita toiveita olivat perhe, työ ja hyvät ystävät. Toive niin kutsutusta normaalista elämästä kuvastaa kyllästymistä nykyisiin elinolosuhteisiin. Asunnottomuutta kokeneiden diskursseista nousi lisäksi inhimillinen toive ihmisarvoisesta kohtelusta. Inhimilliseen toiveeseen liittyvä puhe myötäilee muun muassa Johanna Nuortevan (2018) tutkimusta, jossa niin ikään toivottiin ymmärrystä ja henkistä tukea, etenkin silloin kun asunnottomuus on akuutti tilanne. Tutkimusten mukaan tärkein yksittäinen menetelmä sosiaalityössä on arvostava vuorovaikutus sitä toteuttavan ammattilaisen ja asiakkaan välillä (Granfelt 2016). Arvostavan kohtaamisen puute saattaa tulkintani mukaan liittyä leimaantumiseen, jolta muun muassa Juhila & Krögerin (2016, 17) mukaan voidaan välttyä asunnottomuuden kokonaisvaltaisen jäsentämisen ja asumispolkuihin liittyvien vaatimusten avaamisen avulla.

Asunnottomuuden rakenteelliset ongelmat tunnistettiin molempien aineistojen diskursseissa yhtä kattavasti. Iltaapäivälehtien artikkeleissa esiintyi sen kaltaista asiantuntijapuhetta, joka myöntää asunnottomuuden rakenteelliset ongelmat kuten pienten, halpavuokraisten asuntojen puutteen, mutta toisaalta määrittää asunnottomuutta edelleenkin yksilön tahtoon perustuvana tilana; ”*kaikille ei kyetä järjestämään tarkoituksenmukaista asuntoa, mutta toisaalta kaikki eivät sitä myöskään halua*”.

Asunnottomuuden syyt ovat moninaiset (Saari 2015; Helne 2004). Asunnottomuutta kokeneiden puheissa asunnottomuuden syy saattaa olla esimerkiksi luottotietojen menetys tai työperäinen muutto toiselle paikkakunnalle. Asunnottomuuteen ei heidän puheissaan välttämättä liity lainkaan päihteidenkäyttöä. Kuitenkin päihteiden ongelmakäytön ohella asunnottomuutta kokeneiden diskursseista nousi jonkin verran esiin sen tuuriluonteisuus. Osa asunnottomuutta kokeneista käy töissä esimerkiksi toisella paikkakunnalla ja saattaa nollata työviikon alkoholin avulla. Työn väliaikaisuuteen ja siihen liittyvään elinpaikan vaihtoon viitattiin jo 1920-luvun kiertolaisista tehdyn Nels Andersonin (1988) tutkimuksen yhteydessä. Asunnottomuutta kokeneiden aineistosta nousi esiin, että asunnottomuuden pariin ajaututaan usein jo nuorena. Siihen voi olla lapsuuden perheeseen liittyviä syitä (Fröjd 2018), itsenäistymiseen liittyviä psykologisia syitä (Kaakinen 2018) tai taloudelliseen epävarmuuteen ja mielenterveyteen liittyviä perusteita (Saari 2015, 141-142). Nuorten kohdalla asunnottomuus näyttäytyy yleensä kaverin sohvalla nukkumien muodossa. Asunnottomuus voi videoaineiston perusteella olla joko pysyvää, väliaikaista, usein toistuvaa tai tilannesidonnaista.

Taulukon oikeassa alareunassa konkreettisella mikrotasolla puhutaan asunnottomuuteen liittyvien tukimuotojen puutteesta sekä tulkitaan yleisimpiä stigmoja, joita asunnottomuutta kokeneisiin liitetään. Puhujapositiona asioita tarkastellaan ylhäältä alaspäin usein asiantuntija-auktoriteetin näkökulmasta. Tyypillistä oli havaittujen asioiden yhteyksien peilaaminen asunnottomuutta kokeneiden elämäntilanteisiin ja elämänkaareen. Asunnottomuutta tarkastellaan näkökulmasta, jossa se tuo mukanaan riskejä ja ilmiöitä, joihin tulisi reagoida yksilöllisiä ratkaisuja kehittämällä. Tässä yhteydessä tavoitteena on myös tuoda esiin yleistä suhtautumista asunnottomuutta kokeneisiin nähden.

Asunnottomuus on nähty vuosikymmenten ajan lähinnä asuntopoliittisena kysymyksenä, joka on ratkaistavissa asuntoja rakentamalla. Edelleenkin osa asunnottomista on autettavissa tarjoamalla kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja, mutta samalla tarvitaan yhä suurempaa panostusta asunnottomuutta kokevien tukipalveluihin. Henkilöistä, joille ei syystä tai toisesta ole ollut tarjota sopivaa palvelumuotoa, on tullut pitkäaikaisasunnottomia. Vaikka tukipalveluja tuleekin kehittää ja monipuolistaa kaikkien tarpeisiin soveltuviksi, ei asunnottomuuden hoitaminen ainoastaan sosiaalipoliittisin keinoin saisi syrjäyttää asuntotuotannon merkitystä. Niitä molempia tarvitaan yhtä lailla, asunnottomuutta kokevien lukumäärän vähentämiseksi ja riittävien palvelujen

turvaamiseksi. (Sunikka, Seppälä & Granfelt 2007, 10.) Asunnottomuus uutisoinnin osalta aineistosta nousi kaksi artikkelia, joissa selkeästi peräänkuulutettiin asunnon ohella toteutettavien tukitoimien tarpeellisuutta asunnottomuutta kokeneiden arjessa. Uutisoinnissa kiinnitin huomiota asunnottomuutta kokeneiden oman äänen esiin tuomisen lisäksi heille tyypillisen terminologian käyttöön esimerkiksi päihteitä käyttävien yhteismajoituksesta käytetään yleisesti termiä *märkä puoli*.

Vaikka onkin hyvä, että asunnottomuutta kokeneiden ääni tulee esille, niin yllä kuvailemaani terminologiaan sisältyy ongelmallinen piiloviesti. Juhila & Krögerin (2014) mukaan kyseinen *märkä puoli*- termi sisältää oletuksen siitä, että koska ihmiset ovat valinneet elämäntapansa, ovat he myös vastuussa valintojensa seurauksista. Näin ajateltuna yhteiskunnalla ei olisikaan velvoitetta järjestää muun tyyppistä palvelua kuin yhteismajoitukseen perustuvan väliaikaisen majoitusvaihtoehdon. Aineistossa olevista artikkeleista on tulkittavissa, että tukitoimien ja asunnottomien palvelujen kehittämiseen johtaa edellä mainitun lisäksi oletus siitä, että henkilöt aiheuttavat itse asunnottomuutensa mm. tahallisuudella vuokranmaksun laiminlyönnillä tai epäsiisteydellä. Todellisuudessa vuokranmaksun laiminlyöntiin johtavat syyt ovat moninaiset ja voivat Riitta Granfeltin (2013) mukaan johtua siitä, ettei henkilöllä ole minkäänlaista asumisen mallia lapsuuden kodistaan. Vuokranmaksun vaikeudet saattavat liittyä pitkälti myös rakenteellisiin, etuusjärjestelmistä tai hakuprosesseista syntyviin haasteisiin (Saari 2015). Granfeltin (2013) mukaan juuri sen vuoksi heille, joilla on vaikeuksia esimerkiksi vuokranmaksuun liittyen, tulisikin mahdollistaa yhteiskunnan taholta riittävä tuki, jotta asumisen jatkuminen tulisi turvattua.

Aineistosta nousi useassa eri kohdassa esiin stereotypia, jonka mukaan asunnottomuus on joko valintakysymys tai henkilön tahallisesti aiheuttama tilanne. Oma vika- ajattelu näyttäytyy erityisesti joidenkin toimittajien omasta arvomaailmasta käsin. Ennalta määritelty näkökulma tarjotaan lukijalle totena, jolloin tietty näkökulma menee jonkin toisen näkökulman edelle. Samalla toistetaan kulttuurillisesti ja historiallisesti totuttujen valta-asetelmien määritelmiä, mikä on totta, normaalia ja sallittua. Sosiaalista todellisuutta luodaan ylläpitämällä stigmoja ja stereotypioita, joiden avulla vaikutetaan ihmisten toimintaan ja yhteiskuntajärjestykseen (Kunelius 2009). Uutisoinnin luoma todellisuus asunnottomuutta kokeneita kohtaan, saattaa

vuodesta toiseen toistuessaan vaikuttaa lukijoiden suhtautumiseen ja vahvistaa heihin liitettyjä ennakkoluuloja entisestäänkin (Sipola 1998; Noponen 2013).

Muissakin asunnottomuustutkimuksissa on 2000-luvulla korostunut yksilön vastuuta korostava ja hyvinvointivaltion osuutta kaventava puhe asunnottomuuden ratkaisemisessa (Helne ym. 2004 ,8-9). Erityisesti pitkäaikaisasunnottomat jäävät syrjään, koska he eivät ole poliittisesti eivätkä julkisesti suurta yleisöä kiinnostava ryhmä, toisin kuin esimerkiksi ikääntyneet ja lapset. Omavastuun vaatimus ja ”omavika-ajattelu” heikentävät ihmisten elinolosuhteita entisestäänkin, eikä hyvinvointi yhteiskunta voi sulkea silmiään sille lain mukaan kuuluvalta poliittiselta vastuulta heikommassa asemassa olevien kansalaisten auttajana (Helne ym. 2004, 8-10, Saari 2015). Asunnottomuus ei ole identiteetti vaan tilanne, joka saattaa kohdata kenet tahansa (Immonen ym. 2019). Kuitenkin esimerkiksi heikossa yhteiskunnallisessa asemassa eläneen perheen jälkeläinen on selkeästi suuremman asunnottomuusuhan alaisena, kuin korkeasti koulutetun ja hyvässä yhteiskunnallisessa asemassa olevan perheen lapsi. Joka tapauksessa asunnottomuus on monen asian summa, johon ei ole yhtä selittävää tai poissulkevaa tekijää.

Asunnottomuutta kokeneisiin linkittyvän vallan ja hallinnan käsitteiden yhteydessä puhutaan usein kuuliaisuuden ongelmasta, jonka yhteydessä pakkotoimia tarvitaan silloin kun asiat eivät suju onnistuneesti eikä ihmisten käyttäytyminen noudattele ennalta määriteltymiä normeja ja säädöksiä. Tällöin voidaan muun muassa Fairclough'n (1997) mukaan puhua vallan hegemoniasta. Asunnottomuus valinta kysymyksenä- ajatteluun kytkeytyy oletus siitä, että pakkovalta muuttuu ihmisten mielissä vapaaehtoiseksi valtasuhteeksi. Analyysi tukee muun muassa Alhasen (2007) näkemystä siitä, että asunnottomuuteen liittyvään valinnanvapauteen liittyy aina kysymys vallankäytöstä ja sen ilmentymisestä lähinnä sen suhteen, mitkä ovat asunnottomuutta kokevan todellisen valinnan mahdollisuudet omaan elämäänsä, asumismuotoonsa ja palveluihinsa nähden (Alhanen 2007).

Paikannan toisaalta tutkielmani myös niihin vallankäytön rakenteisiin, joissa valtaa ei yleensä nähdä olevan. Tarkoitin tällä valta-areenan luomista asunnottomuutta kokeneille, jotta he saisivat oman äänensä kuuluville median heistä luoman puheen ohella. Tuolloin kaksi erilaista ääntä kamppailee kulloisestakin diskursiivisesta valta-asemasta keskenään. Foucault'n (1998)

tavoin tässäkin tutkielmassa erilaisten näkökulmien ja käsitteiden esiintuominen on ikään kuin peliä, jossa eri aikakausina eri äänet mittelevät voimasuhteitaan asunnottomuuden tematiikkaan liittyen. Valta ei siis ole ominaisuus vaan toimintaa, jota jatkuvasti harjoitetaan ja jonka suhteet rakentuvat yksilöiden ja ryhmien välisten taloudellisten, sosiaalisen, kulttuurillisen eriarvoisuuden sekä kyvykkyyserojen varaan. Valta itsessään sekä tuottaa että ylläpitää eriarvoisuuden järjestelmiä (Alhanen 2007, 120-121; ks. myös Lamppu 2010, 65-66), joka voidaan hyvin tämänkin tutkielman valossa osoittaa todeksi.

Eräs juonne Foucault'n biovallasta on kurivalta, jota esimerkiksi lehdistö harjoittaa asunnottomuutta kokeneita kohtaan. Kurivallassa asunnottomuutta kokenut nähdään koneena, jonka toimintaa on mahdollista tehostaa. Kurivallan näkymättömän olemuksen vuoksi se voidaan ulottaa myös kaikkein kaukaisimpiin ja hajanaisimpiin kohteisiin mm. syvällä yhteiskunnan marginaaleissa eläviin asunnottomuutta kokeviin henkilöihin (Alhanen 2007; Foucault 2000; ks. myös Lamppu 2010).

Foucault'n keskeinen teesi vallan määrittelyssä on ihmisten asettaminen arvojärjestykseen, jossa heitä verrataan normaaliuden ja epänormaaliuden kautta. Näin ollen nykyinen yksilöllisyys ei perustu henkilön omiin autenttisiin kokemuksiin, vaan on tulosta ulkoisen normalisoinnin hallinnasta (Alhanen 2007, 144). Ihannehminen (subjekti) on nykyisten normalisoinnin vaatimusten mukaisesti tuottelias, energinen, kilpailukykyinen, joustava ja oppimishaluinen. Kyseessä eivät välttämättä ole ihmiselle luontaiset ominaisuudet, vaan niin kuin Foucault asian ilmaisee, he ovat tuotteita, jollaisiksi kontrollivalta on heidät muokannut (Julkunen 2008, 31; ks. myös Lamppu 2010). Ihanneyhteiskunnassa esiintyvä normaaliuden vaatimus paikantuu epänormaaliuden ja normaaliuden- käsitteistön lisäksi asunnottomuutta kokeneisiin liitettyyn "syrjäytymiskäsitteeseen" Asunnottomuutta kokeneista puhuttaessa käytetään usein termiä yhteiskunnasta syrjäytynyt, vaikka he eivät tämänkään tutkielman perusteella vakituisen osoitteen puuttumisen lisäksi juuri poikkeaisikaan niin kutsutusta normikansalaisesta.

Foucault'laisen määrittelyn mukaiset minuustekniikat näkyvät tutkielman analyysissä siten, että asunnottomuutta kokeneen minus rakennetaan sellaisten vallankäytön muotojen varaan, joiden ihmiskuva on ainoa tavoiteltavissa oleva ja normaali. Tällöin poikkeamat yleisesti hyväksytystä toimintatavasta altistavat yksilön monien sanktioiden ja moraaliristiriitojen

kohteeksi (Rose 1999,60-90; ks. myös Rutio & Saastamoinen 2006). Katson, että Foucault'n näkemys tukee hyvin tutkielman tuloksia siitä, että tutkimusjoukossa olleet asunnottomuutta kokeneet altistetaan useilla eri tavoin yhteiskunnan moraalisten sanktioiden kohteiksi. Tutkielma osoittaa myös sen, että länsimainen valinnan ja vapauden eetos ei asunnottomuutta kokeneiden kohdalla ole yhteiskunnan säätelemien moraalinormien puitteissa realistisesti tavoiteltavissa oleva.

8.3 Tutkielman luotettavuus, eettisyys ja tutkijapositio

Luotettavuuden arviointia

Muun muassa Soyland ja Kendall (1997) tuovat esiin, että Michel Foucault on usein diskurssianalyyssissä väärintulkittu ja -ymmärretty. Heidän mukaansa Foucault'n ajattelun soveltaminen on hyödyllistä silloin, kun kyseessä on historiallinen diskurssianalyysi, mutta esimerkiksi pelkästään nykyaikaan liittyvien diskursiivisten käytäntöjen tutkiminen, ilman historiaperspektiiviä, ei heidän mielestään sovellu foucault'laiseen ajatteluun (mts. 14-15). Olen tästä syystä pyrkinytkin sisällyttämään tutkielman viitekehykseen riittävästi eri aikakausina esiintynyttä asunnottomuutta kokeneisiin kohdistunutta tutkimusta, jotta historiallinen diskurssi tulisi huomioitua. Aikomukseni ei toisaalta ole ollutkaan pidättäytyä kokonaisuudessaan foucault'laisen ajattelun äärellä, vaan soveltaa erilaisia näkökulmia aineistojen tarkastelussa. Norman Fairlough'n tavoin haluan ajatella, että eri diskurssianalyyssin erojen korostaminen ja julistaminen toisensa poissulkeviksi on turhaa ja että kulloisenkin tutkimuksen menetrit rakentuvat erilaisissa prosesseissa, joissa tutkimusasetelma tarkentuu (Fairlough 2010, 225-227).

Eskolan ja Suorannan (1999) mukaan laadullisen tutkimuksen aineiston tulee rajautua teoreettisesti mielenkiintoiseksi. Tavoitteena ei ole tilastollinen yleistettävyys vaan kiinnostavuus, joka antaa mahdollisuuden aineiston monipuoliseen tarkasteluun. Näin ollen laadullisen tutkimuksen kohdalla yleistettävyyden sijaan onkin sen siirrettävyys. Siirrettävyys käsitetään yhtäältä tutkimuksesta nousevien havaintojen käyttökelpoisuutena muissa tilanteissa ja toisaalta tulosten soveltamista toiseen ympäristöön tai käytäntöön (Eskola & Suoranta 1999). Molemmat tutkielmassa analysoidut aineistot ovat luonnollisia, tutkijasta riippumattomia

aineistoja, minkä voidaan katsoa lisäävän tutkielman luotettavuutta. Tutkielmasta nousevat havainnot ja tulokset ovat yhteneväisiä useiden asunnottomuutta kokeneista tehtyjen aiempien tutkimusten kanssa ja niitä on helppo siirtää muihin asunnottomuutta tutkiviin konteksteihin.

Laadulliseen tutkimukseen kuuluu, että aineistoa lähdetään tutkimaan mahdollisimman vähin ennakko-odotuksin ikään kuin puhtaalta pöydältä (Esko & Suoranta 1999). En voi väittää, etteikö pitkä työkokemukseni asunnottomuuden ilmiöiden parissa olisi ohjannut aineistojen valintaan ja niiden tulkittamiseen liittyviä prosesseja. Olen huomioinut tutkijapositioni alusta saakka ja pyrkinyt vaikuttamaan siihen, etten etsi ainoastaan yhtä totuutta, vaan annan aineistolle mahdollisuuden osoittaa olevani myös väärässä. Suonisen (1997, 65-66) mukaan diskurssianalyysissä on oleellista nimenomaan diskurssien seurauksia tuottavat ominaisuus, joka tulee huomioida siitakin huolimatta, mihin niiden tuottaja on alun perin pyrkinyt. Olen pyrkinyt mahdollisimman kattavaan läpinäkyvyyteen tutkielmani joka vaiheessa. Aineistojen suhteen tarkoitukseni oli kerätä mahdollisimman monipuolinen otos tutustumalla laajasti aineistovaihtoehtoihin ennen niiden lopullista valikoitumista tutkimusaineistooni. Mielestäni jokaisella aineistooni valikoituneella artikkelilla ja videolla olisi ollut yksittäinkin vaikutusta asunnottomuutta kokeneita koskevien ilmiöiden esiin tuomisessa. Yksittäisistäkin diskursseista on löydettävissä positioita, joihin asunnottomuutta kokeneet sijoitetaan ja niillä voi olla vaikutusta esimerkiksi artikkelin lukijan asemoitumiseen, vaikka kyse olisikin ainoastaan yksittäisen toimittajan tulkinnoista (Fairclough 1997).

Tutkielmaan liittyvää aineistoa analysoidessani pyrin olemaan mahdollisimman avoin tulkittemalleni aineistolle, enkä esimerkiksi nimennyt teemoja etukäteen, vaan nimeämäni subjektipositiot vaihtuivat useampaankin otteeseen. Suhteellisen laaja perehtyneisyys teemaan on toiminut kehyksenä aineistostani löytämilleni tulkinnoille. Fairclough (1997, 72) korostaakin, että tutkijan tulee kiinnittää huomiota laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin, jossa tutkimuksen ilmiökenttää havainnoidaan. On lisäksi tärkeää huomioida yhteiskunnan merkittävä rooli tiedotusvälineiden viestin muokkaamisessa. Olenkin pyrkinyt hyödyntämään tutkielmani analysoinnissa raportointitapaa, jota kutsutaan teorian ja empirian vuoropuheluksi, vaikka esimerkiksi Eskolan ja Suorannan (1999) mukaan laadullista tutkimusta voidaankin kritisoida siitä, että väitteet eivät ole tieteellisen tekstin tuottamisen näkökulmasta tarpeeksi perusteltuja ja perustuvat näin ollen tutkijan omiin kokemuksiin ja näkemyksiin tutkittavasta ilmiöstä. Pyrin läpi

tutkielman osoittamaan, että tulkintani asunnottomuuteen liittyvistä teemoista ovat tarpeeksi perusteltuja ja aineistosta lähtöisin olevia, vaikka omaan kokemukseen perustuva tulkinta onkin omalla kohdallani enemmän kuin todennäköinen.

Tutkimusetiikka

Kun vaikutetaan haavoittuvassa olevan kohderyhmän parissa, on tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa tärkeää huomioida tutkimuseettiset näkökulmat. Erityisen tärkeäksi nousee kysymys anonymiteetin noudattamisesta sekä videoilla esiintyvien mahdollisesta tiedottamisesta. Tutkimuksenanalyysissä ei kyetä tunnistamaan yksittäisiä henkilöitä, eikä mahdollista palveluyksikköä, joiden edustajina tai asukkaina vastaajat esiintyvät. Tutkimuksen tarkoituksena on nostaa keskusteluun myös sen väestöosan ääni, joka jää usein pimentoon. Heikoimmassa asemassa olevien palvelut ovat erityispalveluja, joita mm. Juho Saaren (2015) mukaan keskiluokkainen väestö ei halua naapurustoonsa ja joista julkisuudessa esitetyt kuvaukset ovat usein eettisestikin arveluttavia. Näin ollen on tärkeää nostaa eri tavoin heidänkin ääntään kuuluville. Asunnottomuutta kokeneiden tutkimusjoukon muodostavat heidän kertomuksensa tallennettuna YouTube-videoiden muotoon. Myös haastattelu olisi ollut mahdollinen tutkimusmenetelmä, mutta ajankäyttöisten resurssien vuoksi tällä kertaa päädyttiin valmiiden materiaalien analysoimiseen.

Videoaineistot tuottavat melko runsaasti vihjeitä niissä esiintyvien taustoista, elämäntavoista ja tilanteista, joka erottaa aineistot ainakin osittain tekstipohjaisista blogeista tai keskusteluketjuista verkossa (Janhonen 2016). Kysymys tutkittavien iän arvioinnista ei ollut kuitenkaan analyysin kannalta millään tavoin merkityksellinen, vaikka aineiston keruuvaiheessa iällä ja sukupuolella olikin merkitystä. Halusin mahdollisimman heterogeenisen aineiston, jotta tulkinta asunnottomuutta kokeneiden elämästä olisi mahdollisimman kattava. Pettymyksekseni en löytänyt kuin yhden aineistoon soveltuvan asunnottomuutta kokeneen naisen haastattelun. Näin ollen en toteuta analyysissä sukupuolen mukaista erottelua, enkä ole eritellyt suorien lainausten yhteyteen, onko kyse mies- vai naispuolisesta henkilöstä. En myöskään ole avannut suorien lainausten oheen, milloin kyseinen artikkeli on julkaistu, vaikka analyysivaiheessa minulla se tieto luonnollisesti olikin. Päädyin käyttämään suorien lainausten kohdalla yksinkertaisia

luokittelu- ja numeroyhdistelmiä kuvaamaan, onko kyseessä video tai artikkeli. Järjestysnumero määräytyi sillä perusteella, missä järjestyksessä aineisto on analysoitu.

Tutkijapositio

Masonin (1996) mukaan laadullisessa tutkimuksessa korostuu voimakkaasti tutkijan refleksiivisyys ja suhde tutkimaansa aineistoon nähden. Tutkija ei koskaan voi olla täysin neutraali, objektiivinen tai ulkopuolinen suhteessa tietoon, jota hän tutkimuksellaan on tuottamassa. (mts, 6.) Pidän selvänä, että oma positioni on vaikuttanut tutkielmaani koskeviin valintoihini ja tulkintoihini. Kyseessä olevan tutkimuksen kohderyhmä on minulle tuttua jo useiden vuosien takaa ja pitkään ennen varsinaisen tutkimusaineiston keräämistä, olen seurannut asunnottomuudesta käytävää keskustelua useiden eri kanavien kautta. Olen ollut työni kautta toteuttamassa asunnottomuutta kokeneiden haastatteluja ja joiltain osin myös videomateriaalin tuottamista erityisesti työskennellessäni projektipäällikkönä asunnottomuutta kokeneille suunnatussa yhteiskunnallisen vaikuttamisen hankkeessa.

Asunnottomuuden parissa toteutettava vaikuttamistyö kuuluu edelleen olennaisena osana toimenkuvaani pääosin asunnottomuustyöhön kohdennetun hanketoiminnan kehittämisjohtajan roolissa. Asunnottomuutta kokeneista toteutettuja YouTube- videoita analysoidessani tunnistin muutaman niissä esiintyneen henkilön hyvin. Jätin kuitenkin pois ne henkilöt, joiden kanssa olen työskennellyt, koska en halunnut omien tulkintojeni vaikuttavan millään tavoin analyysin sisältöön. Joukkoon valikoitui mukaan kaksi videotallennetta, joissa esiintyvät henkilöt tunnistan, mutta minulla ei ole ollut heidän kanssaan työskentelysuhdetta. Näin ollen en katso, että olisin analysoinut heidän puheitaan kriittisemmin tai vähemmän kriittisesti kuin muiden videoilla esiintyvien.

Oma taustaoletukseni ja ennakkohypoteesini on ollut, että asunnottomuutta kokeneisiin suuntautunut uutisointi on voimakkaan väritynyttä ja tiettyjä stigmoja ylläpitävää. Kyseinen oletus on ilman muuta vähentänyt objektiivisuutta jonkin verran. Toisaalta muun muassa Eskolan ja Suorannan (1998, 18) mukaan objektiivisyys syntyy nimenomaan kaiken subjektiivisen mahdollisimman laajasta tiedostamisesta ja tunnistamisesta tutkimusprosessissa.

Tutkimusprosessin aikana roolini on vaihdellut tukijasta observoijaan ja asianajajaan. Koen, että nimenomaan asianajajan tai tulkin määritelmät kuvaavat itseäni suhteessa tähän tutkielmaan parhaiten. Masonin (2002, 8-9) mukaan laadullinen tutkimus tulee aina sen tutkimuksellisuuden ohella nähdä moraalisenä toimintana. Koen, että kyseessä olevan tutkielman avulla minulla on ollut mahdollisuus tuoda esiin senkaltaista asunnottomuutta kokeneisiin liittyvää puhetta, joka tuottaa aiempaa monipuolisempia subjektipositioita ja vähentää näin ollen heihin kohdistuvia ennakkoluuloja ja leimaamista.

9 POHDINTAA

Olen käsitellyt gradussani median suhdetta asunnottomuutta kokeneista kirjoitettuihin teksteihin sekä asunnottomuuden piirissä elävien tai sen jossain elämänsä vaiheessa kokeneiden omaa suhdetta heihin kohdistuneisiin puheisiin.

Tämän tutkielman ja aiemmin aiheesta tehtyjen tutkimusten valossa näyttää siltä, että asunnottomuuspuhe muuttaa muotoaan sen mukaan, millainen asunnottomuuspoliittinen ilmapiiri ja lähestymistapa yhteiskunnassa kulloinkin vallitsee. Aikojen saatossa asunnottomuutta kokeneita henkilöitä on kuvailtu muun muassa termeillä; keppikerjäläinen, kassi- alma ja metsien mies. Nykyään mediassa käytävään keskusteluun on pyritty ottamaan mukaan myös asunnottomuutta kokeneiden omaa ääntä heitä leimaavien ilmaisujen sijaan.

Asunnottomuus on aiheena suhteellisen kiinnostava, joten se on melko vahvasti esillä mediassa. Median suhde asunnottomuuteen on kiistanlainen, sillä toisaalta medially on tärkeä rooli asunnottomuuteen liittyvien ilmiöiden esiin tuojana, mutta toisaalta se luo osittain vääristyneitä ja harhaanjohtavia kuvia asunnottomuutta kokeneista henkilöistä. 2000- luvulla asunnottomuuspuhe on useiden tutkimusten, samoin kuin käsillä olevankin tutkielmankin mukaan korostanut enenevässä määrin yksilön vastuuta omien valintojensa merkityksestä. Etenkin iltapäivälehtien puheissa korostuu voimakkaasti oletus, että asunnottomuus on henkilön oma vika tai virheellisten valintojen lopputulema. Media toisaalta korostaa vapautta ja valinnan mahdollisuuksia, mutta toisaalta esittää tarkkoja määrittelyjä siitä, millainen ihmisen tulee olla.

Kyseessä olevan tutkielman tulosten valossa korostuu lehdistön kapea käsitys normaalin kansalaisen roolista, johon asunnottomuutta kokenut ei useinkaan mahdu. Vaikuttaa vahvasti siltä, että aineistossa olleiden iltapäivälehtien artikkelit ja asunnottomuutta kokeneet itsekin toivat esiin seikkoja, jotka kertovat tarkoista yhteiskunnallisista normeista, joiden keskellä yksilön tulee tasapainoilla. Asunnottomuutta kokeneiden kohdalla epänormaaliutta ilmentävät diskurssit liittyivät tutkielmassani paikkoihin, joissa he viettävät aikaa tai tapoihin, joita he elämässään noudattavat. Vapaus valita tarkoittaa myös vastuuta, jolloin asunnottomuutta kokenut on pakotettu etsimään itselleen niin kutsutusti paras tyyli elää. Ei ole olemassa valmista oikeaa tapaa, vaan asunnottomuutta kokenut on vastuussa valintojensa seurauksista. Mikäli hän valitsee esimerkiksi elämäntavakseen päihteidenkäytön, se rajoittaa huomattavasti hänen sijoittumistaan tuetun asumisen vaihtoehtoihin. Olisi mielestäni aiheellista pohtia, mitä merkitystä näillä teennäisillä valinnoilla on yksilön elämän kulkuun. Tai miten ristiriitaiset hallinnan paineesta kumpuavat vaatimukset vaikuttavat asunnottomuutta kokeneiden kykyyn tehdä relevantteja päätöksiä?

Lehdistöä kutsutaan neljänneksi valtionmahdiksi, eikä syyttä. On nimittäin jokseenkin vääristynyttä, että lehdistön taholta asunnottomuutta kokeneisiin kohdistunut usein hyvinkin leimaava puhe sekä oma vika- ajattelu poistavat tehokkaasti yhteiskunnan rakenteellista vastuuta asunnottomuuden hoidosta. On niin paljon helpompaa etsiä asunnottomuuden syitä yksilöllisistä ominaisuuksista, kuten runsaasta päihteidenkäytöstä tai vuokranmaksun laiminlyönnistä kuin myöntää totuus, että asunnottomuus on osittain epäonnistuneen sosiaalipolitiikan tulosta. Pahimmillaan yhteiskuntavastuun kaventaminen ja yksilön leimaaminen jarruttavat Suomen hallituksen tavoitetta puolittaa asunnottomuus meneillään olevan hallituskauden ja poistaa kokonaan seuraavan aikana. Pieniä, kohtuuhintaisia asuntoja ei ole nykyisellään lähellekään riittävästi tarjolla. Eikä maailmalla mainetta niittänyt *Asunto ensin*-periaatekaan palvele kuin kaikkein heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa olevia asunnottomia, joka tarkoittaa sitä, että paremmin pärjäävät jäävät siltäkin osin ilman asuntoa.

Median luoma todellisuus ilmentää valtaa, jota poliittiset päättäjät lehdistön avulla käyttävät suhteessa kansalaisiin. Media vetoaa siihen, että juttuja asunnottomuudesta tuotetaan ainoastaan kuluttajan tarpeisiin, jolloin ne heijastelevat niitä asioita, joita ihmiset haluavat lukea. Kuitenkin median luoma mielikuva on useiden lukijoiden ainoa todellisuus. Väitän, että monetkaan suomalaiset eivät ole perillä siitä, että asunnoton voi olla työssä käyvä perheenisä tai yliopisto- opintojaan päättävä valtiotieteilijä. Asunnottomuus ei ole identiteetti, vaan tilanne ja sen esiin tuominen olisi uutisoinnissa mielestäni oleellista. Asunnottomuutta kokeneiden omaa puhetta tulisi näin ollen nostaa esiin realistisesti, kärjistämättä sen sisältöä mediaväritteisesti. Tutkielman aineistossa olevissa artikkeleissa esiintyi jonkin verran nk. ”normaalius” puhetta suhteessa asunnottomuutta kokeneisiin, mutta viesti jäi mielestäni otsikkotasolle ja teki kohteesta ainakin jossain määrin uhrin, esimerkkinä: *”Jussilla oli 200 euron luksuslenkkarit, kalliita harrastuksia ja paljon ystäviä – mutta yönsä hän nukkui autossa tai kadulla”*. Artikkelien sisältö ei kuitenkaan avannut sen enempää Jussin asunnottomuuteen johtaneita rakenteellisia syitä kuin yhteiskunnan vastuutakaan. Median luoma mielikuva vääristää myös asunnottomuutta kokeneiden mielikuvaa omasta itsestään, vaikka he olisivat kuinka mediakriittisiä tahansa. Vallalla oleva puhe vaikuttaa sen kohteisiin tavalla tai toisella ja asunnottomuutta kokeneet alkavat toimia, kuten heidän oletetaan toimivan: käyttävän korvikkeita siltojen alla ja olevan yhteiskuntavastaisia, mutta hiljaa, nöyrinä ja erilaisina marginaaleissa.

Ajallemme tyypillinen epävarmuus, pirstaleisuus ja kilpailuhenkisyys näkyy ihmisten suhtautumisessa erilaisuuteen entistä varauksellisemmin. Vastakkainasettelun kulttuuri näyttäytyy voimakkaasti myös mediateksteissä. Erilaisuuteen liittyvä syrjintä on lisääntynyt, koska kaikki erilainen koetaan uhkana. Ihmisen menestymistä mitataan yhä enemmän taloudellisten mittarien avulla. Oikeus täysvaltaiseen kansalaisuuteen kuuluu ainoastaan hyvin pärjääville. Ihminen ilman asuntoa ei ole pärjäävien joukossa, vaikka kävisikin päivätyössä tai omistaisi merkkivaatteita. Asunnoton ei voi nyky- yhteiskunnassa olla menestyjä juuri millään mittarilla arvioituna. Kokonaisuus ratkaisee ja jyvät karsitaan akanoista. Tutkielmani osoitti, että niiden karsimisessa iltapäivälehdistöllä on mittava ja tärkeä rooli.

Aiheen jatkotutkimusta pohtiessani, esitän muutaman ehdotuksen, jotka mielestäni voisivat edistää nykyistä paremmin asunnottomuutta kokeneiden äänen huomioimista yhteiskunnallisessa keskustelussa. Asunnottomuus tutkimuksen voi hyvin ulottaa sosiaalitieteiden lisäksi myös viestinnän opintoihin. Olisi mielenkiintoista nähdä, miten viestintää opiskelevat mieltäisivät esimerkiksi toimittajien valintojen taustoilla piileviä arvoja ja sitä, miten median näkökulma kussakin kontekstissa valikoituu tietynlaiseksi. Lisäksi tulisi selvittää, miten deliberatiivinen eli keskusteleva ja kaikkien kansalaisten mielipiteitä yhdenvertaisesti keskustelussa huomioiva demokratia toteutuu asunnottomuutta kokeneiden kohdalla. Sen selvittäminen olisi mielenkiitoinen ja hedelmällinen lähestymistapa jatkotutkimukselle ja voisi avata uusia näkökulmia esimerkiksi politiikan tutkimukseen.

Kyseisessä tutkielmassa tavoitteeni oli käsitellä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti asunnottomuuteen liittyvää tematiikkaa asunnottomuutta kokeneisiin kohdistuvia diskursseja analysoimalla. Asunnottomuutta kokeneisiin kohdistuva puhe vaikuttaa oleellisesti heidän asemaansa yhteiskunnassa ja sitä kautta asunnottomuuspoliittisiin ratkaisuihin sekä viime kädessä asunnottomille suunnattujen palvelujen kehittämiseen. Tämän tutkielman avulla haluan tuoda esiin niitä näkyviä ja piilossa olevia merkityksiä, joita asunnottomuutta kokeneisiin yhteiskunnassamme kohdistuu. Katson kuitenkin, että vaikka tutkielmalla on vahva yhteiskunnallinen konteksti, on sen arvo ennen kaikkea asunnottomuutta kokeneisiin kohdistuvan ihmisarvopuheen, heidän elämänsä liittyvän ymmärryksen lisäämisen sekä asunnottomuutta kokeneiden oman äänen esiin nostamisen näkökulmissa.

LÄHTEET

- Andersen, H.S.** (2011) Motives for Tenure choice during the Life Cycle: The Importance of Non-economic Factors and other Housing Preferences. *Housing, Theory and Society* 28(2), 183-2017.
- Anderson, N.** (1998) *On Hobos and Homelessness*. University of Chicago Press.
- Alhanen, K.** (2007) Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Gaudeamus.
- Alppivuori, K.** (2018) Koontia asunnottomuutta käsittelevistä tutkimuksista, artikkeleista ja toimenpideohjelmista- julkaisujen sisältöä ja tuloksia. ARA.
- Berger, P. & Luckmann, T.** (1997) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Gaudeamus. Helsinki.
- Eskola, J. & Suoranta, J.** (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino. Tampere.
- Fairclough, N.** (1989) *Language and Power*. Longman. London, England.
- Fairclough, N., & Wodak, R.** (1997). *Critical Discourse Analysis*. In T. van Dijk (Ed.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* (Vol. 2, pp. 258-284). London: Sage.
- Foucault, M.** (1982) The subject and Power. *Critical Inquiry* Vol. 8, No. 4 (Summer, 1982), pp. 777-795. The University of Chicago Press Journals.
- Foucault, M.** (1998). *Seksuaalisuuden historia, osat I, II, III: Tiedontahto, Nautintojen käyttö, Huoli itsestä (Histoire de la Sexualité I, II, III, 1976, 1984, 1984)*. Suom. Kaisa Sivenius. Gaudeamus. Helsinki.
- Foucault, M.** (2000) *Tarkkailla ja rangaista (Surveiller et punir 1975)*. Suom. Eevi Nivanka. Otava, Helsinki.
- Fröjd, S., Marttunen, M., Kaltiala- Heino, R.** (2018) Nuorten aikuisten asunnottomuutta ennustavat tekijät peruskoulun viimeisellä luokalla. Teoksessa: Alppivuori, K (toim.2018) *Koontia asunnottomuutta käsittelevistä tutkimuksista, artikkeleista ja toimenpideohjelmista- julkaisujen sisältöä ja tuloksia*. ARA.

- Gergen, K. & Gergen, M.** (2007) Social Construction and Research Methodology. In: The SAGE Handbook of Social Science Methodology.
- Gilbert, N. & Mulkay, M.** (1984) Opening Pandora's Box: A Sociological Analysis of Scientists' Discourse. Cambridge University Press.
- Granfelt, R.** (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Väitöstutkimus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Granfelt, R.** (2013) Asumissosiaalinen työ rikosseuraamusalalla. Teoksessa Hyväri, Susanna & Kainulainen, Sakari (toim.) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Diakonia-ammattikorkeakoulu, A- Tutkimuksia 39, 209-227. Helsinki.
- Granfelt, R.** (2018) Kokemuksia naisten kodittomuudesta. Teoksessa: Alppivuori, K (toim.2018) Koontia asunnottomuutta käsittelevistä tutkimuksista, artikkeleista ja toimenpideohjelmista- julkaisujen sisältöä ja tuloksia. ARA.
- Granfelt, R.** (2018) Vankilasta vapauteen, kotiin, yhteiskuntaan. Teoksessa: Alppivuori, K (toim.2018) Koontia asunnottomuutta käsittelevistä tutkimuksista, artikkeleista ja toimenpideohjelmista- julkaisujen sisältöä ja tuloksia. ARA.
- Haahtela, R.** (2015) Asiakkuuksien rakentuminen asunnottomille suunnatussa naistyössä. Väitöstutkimus. Tampereen yliopisto 2015.
- Hakkarainen, K.** (2014) Akateemisen tutkimussuunnitelman rakenteesta ja sisällöstä. Käyttäytymistieteen laitos, Helsingin yliopisto.
- Hall, B.** (1982) From margins to center? The development and purpose of participatory research. The American Sociologist December 1992, Volume 23, Issue 4, pp 15–28 | Cite as.
- Hepburn, A. & Brown, S.** (2001) Teacher Stress and the Management of Accountability. Human Relations. ResearchGate.
- Helén, I.** (1998) Elämä seksuaalisuudessa. Teoksessa Foucault, M: Seksuaalisuuden historia. Gaudeamus. Tampere. s. 495–512.
- Helen, I.** (2004) Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka. Foucault'lainen hallinnan analytiikka. Gaudeamus.

Heberlein, A. (2009) Se ei ollut minun vikani! Vastuunottamisen taito. Suom. Ulla Lempinen. Atena. Jyväskylä.

Helne, T. (2004) Syrjäytymisen solmut – eli miksi syrjäytymisestä puhuminen on niin hankalaa? Teoksessa; Helne, T, Hänninen, S, Karjalainen, J (2004) Seis yhteiskunta tahdon sisään! Kopijyvä Oy. Jyväskylä.

Hiltunen, A-K. (2006) Kaksinkertaisesti toiseutetut. Pro gradu- tutkielma Helsingin sanomien maahanmuuttajanaisia koskevan kirjoittelun kriittistä diskurssianalyttistä tulkintaa. Tiedotusoppi. Tampereen yliopisto.

Immonen, K., Lassy, J., Liukkonen, P., Petrovskaja, V., Rusi, L., Saaristo, S., Turk, J. (2019) Toimittaja sinua tarvitaan muutoksessa! Opas asunnottomuudesta viestimiseen. VVA ry, Sininauhasäätiö, Y-säätiö, Moniheli ry.

Janhonen, K. (2016) Adolescents' Participation and Agency in Food Education. Väitöstutkimus. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.

Jauho, M. (2007) Kansanterveysongelman synty; Tuberkuloosi ja terveydenhallinta Suomessa ennen toista maailmansotaa. Tutkijaliitto. Helsinki.

Johanson, P. (2010) Pyörät eivät pyöri ilkvallan pelossa. Diskurssianalyysi Keski- Uudenmaan artikkeleista koskien lasten ja nuorten rikoksia. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatin tutkimus Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto.

Jokinen, A. & Juhila, K. (1991) Pohjimmaiset asuntomarkkinat; Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. Asuntohallitus.

Jokinen, A., Juhila, K. (1991c). Diskursseja rakentamassa. Näkökulmia sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia, Sarja A, nro 2. Tampere.

Jokinen, A. & Juhila, K. (1993). Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, A., Suominen, E., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.). Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino. Tampere.

Jokinen, A., Juhila, K., Suoninen, E. (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino. Tampere.

- Jokinen, A., Juhila, K., Suoninen, E.** (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, A. Juhila, K., Suoninen, E.** (2006) Diskurssianalyysi. Vastapaino. Tampere.
- Juhila, K. & Kröger, T.** (toim. 2016) Siirtymät ja valinnat asumispoluilla. University of Jyväskylä.
- Kaakinen, J., Nieminen, J. & Pitkänen, S.** (2018). Oikeus asuntoon, oikeus ihmisarvoiseen elämään. Valtakunnallisen (2001-2005) ja pääkaupunkiseudun (2002-2005) asunnottomuuden vähentämisen toimenpideohjelmien arviointi. Ympäristöministeriön raportteja 8. Teoksessa: Alppivuori, K (toim.2018) Koontia asunnottomuutta käsittelevistä tutkimuksista, artikkeleista ja toimenpideohjelmista- julkaisujen sisältöä ja tuloksia. ARA.
- Kaisto, J. & Pyykkönen, M.** (toim.2010) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Gaudeamus.
- Kozinets, R.** (2010) Netnography – Doing Ethnographic Research Online. Sage, London.
- Kunelius, R.** (2009) Viestinnän vallassa: johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. WSOY. Helsinki.
- Kärkkäinen, S-L. & Hannikainen, K. & Heikkilä, I.** (1998) Asuntoja ja palveluja asunnottomille: Historiaa ja nykypäivää. Stakes Aiheita 8/1998. Helsinki.
- Lehtonen, M.** (1996) Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Vastapaino. Tampere.
- Lamppu, M.** (2010) ”Loppumaton luonnonvara vastoin tahtoaan”- Diskurssianalyttinen tutkimus vallasta, vastarinnasta ja opettajuuden rakentumisesta 2000- luvun luokanopettajan puheessa. Itä- Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta.
- Lehtonen, L. & Salonen, J.** (2008) Asunnottomuuden monet kasvot. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 3/2008.
- Leppo, A. & Kivelä, P.** (2016) Asiakkaan ääni. Sininauhasäätiön julkaisuja. Helsinki.
- Luostarinen, H. & Väliverronen, E.** (1991) Tekstinsyöjät: Yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta. Vastapaino. Tampere.
- Mason, J.** (2002) Qualitative Researching. 2nd Edition, Sage Publications, London.

Miller, P. & Rose, N. (2010) Miten meitä hallitaan? Vastapaino. Tampere.

Murto, L. (1978) Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet: Tampereella vuosina 1970-1975 suoritettu tutkimus. Alkoholitutkimussäätiö.

Murto, L. & Mäkelä, R. (1979) Asunnottomia alkoholisteja voidaan kuntouttaa. Alkoholipolitiikka- julkaisu 2/1979.

Murto, L. (2006) Ilkeät ongelmat haaste hyvinvointipalveluille. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) Vääräkirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 135-144.

Meriluoto, T. (2018) Making experts-by-experience : governmental ethnography of participatory initiatives in Finnish social welfare organisations. University of Jyväskylä.

Mäkelä, R. (1978) Asunnottomien alkoholistien hoito ja kuntoutus. Tampereella vuosina 1970-1975 suoritettu tutkimus. Tampereen yliopisto.

Mäki, J. (2017) Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustausten asunnottomuudesta ja asumisesta. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2017. Tampereen Yliopisto, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.

Mason, D. (1996) How Civil Wars End: A Rational Choice Approach. Research article. First Published December 1996.

Niemi, M. (2016) Hallitsematon ja houkutteleva media. Yhteiskuntatieteilijöiden näkemyksiä julkisesta asiantuntijuudesta. Yhdessä Ville Pitkäsen kanssa. Yhteiskuntapolitiikka 2016, 81 (1), 5-16.

Nordensterg, K. & Wiio, O. (toim.2012) Suomen mediamaisema. 1. painos Vastapaino. Tampere.

Noponen, H. (2013) Tila, paikka ja identiteetti Helsingin sanomien asunnottomuuskeskusteluissa- diskurssianalyysi vuosien 2010-2013 artikkeleista ja mielipidekirjoituksista. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Nuorteva, J. (2018) Asunnon yhteiskunnan jäsenenä. Sosiaalisesti syrjäytyneen osallistumismahdollisuudet ja deliberatiivinen demokratia. Teoksessa: Alppivuori, K

(toim.2018) Koontia asunnottomuutta käsittelevistä tutkimuksista, artikkeleista ja toimenpideohjelmista- julkaisujen sisältöä ja tuloksia. ARA.

Ohisalo, M. (2017) Murusia hyvinvointivaltion pohjalla. Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus. Väitöstutkimus. Itä- Suomen yliopiston julkaisuja. Juvenes Print, Tampere.

Perelman, C. (1996) Retoriikan valtakunta. Vastapaino, Tampere.

Perttula, R. (2015) Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä. Väitöstutkimus. Jyväskylän yliopisto.

Pietikäinen, M. (2012) Vajaamielisiä ja punkkareita; Diskursseja kehitysvammaisista. Pro gradu- tutkielma. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalitieteiden laitos.

Potter, J. & Wetherell, M. (1987) Discourse and Social Psychology Beyond Attitudes and Behaviour. Loughborough University.UK.

Rautio, M. & Saastamoinen, P. (2006) Minuus ja identiteetti- sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampere University Press.

Rose, N. (1999) Powers of Freedom. Reframing Political Thought. Cambridge University Press.

Räisänen, U. (2003) Masentuneet nuoret mediassa: riskiryhmiä ja masennuksen orjia. Teoksessa Modinos, T & Suoninen, A (2003) Merkillinen media; tekstit nuorten arjesta. Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen yksikkö.

Saari, J. (2015) Huono-osaiset; Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Gaudeamus. Tampere.

Sandberg, O. (2015) Hallittu syrjäytyminen- Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski? Väitöstutkimus. Tampere University Press.

Sen, A. (2009) The Idea of Justice. Allen Lane & Harvard University Press. US.

Sipilä, J. (1984) Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Tammi. Helsinki.

Soyland, A.J. & Kendall, G. (1997) Abusing Foucault: Methodology, critique and subversion. History and Philosophy of Psychology Section Newsletter, pp. 9-17.

- Sunikka, S., Seppälä, U-M., & Granfelt, R.** (2007) Asunnottomuuskirja - Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. Soccan ja Heikki Waris-Instituutin julkaisusarja nro. 13.
- Suoninen, E.** (1999) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 17-36.
- Tainio, H.** (2009) Kaupunkiköyhälistö asunnottomuuskierteessä: näkökulmia pääkaupunkiseudun pitkäaikaisasunnottomuuteen. Diakonia- ammattikorkeakoulun B-julkaisuja.
- Tiihonen, S.** (1990) Hallitusvalta. Valtioneuvosto itsenäisen Suomen toimeenpanovallan käyttäjänä. VAPK-kustannus. Helsinki.
- Tiitinen, V.** (2018) Ongelmia asunnottomuuden vähentämisessä- toimenpide- ehdotuksia tilanteen parantamiseksi. Teoksessa: Alppivuori, K (toim.2018) Koontia asunnottomuutta käsittelevistä tutkimuksista, artikkeleista ja toimenpideohjelmista- julkaisujen sisältöä ja tuloksia. ARA.
- Tontti, J.** (1998) Tieto, valta ja kontrollipolitiikka- Michel Foucault'n ajatusten tarkastelua. Rikostutkimus 1998 s. 1-10.
- Tsemberis, S.** (2010) Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction Manual. Colombia University.
- Van Dijk, T.** (1997) Editorial Applied Discourse Studies. Volume: 8 issue: 4, page(s): 451-452 Issue published: October 1, 1997
- Van Dijk, T.** (2011) Discourse studies. A multidisciplinary Introduction. Second edition. Sage.
- Wetherell, M. & Potter, J.** (1998) Discourse and Social Psychology - Silencing Binaries. Article available in Theory and Psychology 8(3) 377-388 June 1998. Researchgate.
- Wodak, R. & Fairclough, N.** (1997) Critical Discourse Analysis. Discourse as Social Interaction. ed. / T. A. van Dijk. London: Sage, 1997. p. 258-284
- Wodak, R.** (2013) Critical Discourse Analysis. University of Lancaster. UK.

VERKKOLÄHTEET

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) <https://www.ara.fi/fi-FI>. Viitattu 6.5.2019.

Laukkanen, T. & Luoto, H. (2016) Pelisääntöjä tutkimukseen ja nuorisotyöhön YouTubeissa. Blogi. <https://www.verke.org/blog/pelisaantoja-tutkimukseen-ja-nuorisotyohon-youtubessa/>. Viitattu 12.4.2019.

Lähteenmaa, J. (2019) Asunnottomuus lyö ihmiseen vahvan leiman: hän on narkkari, juoppo tai itse syyppää alhoonsa. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006278018.html>. Viitattu 1.12.2019

Lämsä, A-M. (2014) Diskurssianalyysi empiirisen tutkimuksen näkökulmasta. Metodix <https://metodix.fi/2014/05/19/lamsa-diskurssianalyysi-empiirisen-tutkimuksen-nakokulmasta/>. Viitattu 23.6.2019.

Mishler, B. (1987) Sociology of Science and the Future of Hennigian Phylogenetic Systematics. Wiley Online Library <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1096-0031.1987.tb00497.x>. Viitattu 12.10.2019.

Nieminen, H. (2007) Median sääntely ja informoitu kansalaisuus. <https://www.researchgate.net/publication/28363075> Median saantely ja informoitu kansalaisuus. Viitattu 12.7.2019.

Remes, P. (2014) Diskurssianalyysin kolme traditiota. <https://metodix.fi>. Viitattu 11.10.2019.

Saari, A. (2010) Hallinnan tutkimusta suomeksi. <https://elektra.helsinki.fi> .Viitattu 2.9.2019.

Tiisala, T. (2010) Foucault, Michel <https://filosofia.fi/node/5351>. Viitattu 23.10.2019.

Tiitinen, L. (2018) Sosiaalinen tekijä <https://sosiaalinentekija.wordpress.com/opiskelijan-aani/>. Viitattu 11.11.2019.

Utas, M. (2005) <https://genderandsecurity.org/projects-resources/research/victimcy-girlfriending-soldiering-tactic-agency-young-womans-social> Viitattu 18.6.2019.

Vailla Vakinaista ry <https://vvary.fi/> Viitattu 24.9.2019.

Valtioneuvosto <https://valtioneuvosto.fi/rinteen-hallitus/hallitusohjelma/asuntopolitiikka>.
Viitattu 2.12.2019.

Y-säätiö <https://ysaatio.fi/> Viitattu 22.9.2019.

LIITTEET

LIITE 1: TAULUKKO 2. AINEISTON KUVAUS

	Asunnottoman Subjektipositio	status	Pääviesti	Kenen ääni kuuluu
Artikkeli 1	Tottelematon, epänormaali, syrjäytynyt	"Roskasakkiin" kuuluva	"Asunnoton on rikollinen, joka tulee poistaa ihmisten näkyviltä"	Kriminaalipoliittinen ja kuntapoliittinen. Toimittajan vahva oma mielipide
Artikkeli 2	Tottelematon, syrjäytynyt, vähään tyytyväinen	Vankilasta vapautunut	"Asunnoton tarvitsee yhteiskunnan palveluja selvitäkseen. Ei vaadi paljoo"	Asunnottoman ääni lehdistön avulla esillä (jossain määrin uhripuhetta)
Artikkeli 3	Epänormaali asunnoton/ Lähes normaali normikansalainen	Työssä käyvä asunnoton	"Asunnottomuus voi olla väliaikainen tilanne myös työssäkäyvän kohdalla"	Asunnoton tuo viestiään lehdistön avulla esiin (häpeää omaa tilannettaan). Lehdistö tuo esiin, että asunnotonkin voi olla "lähes normaali" kansalainen.
Artikkeli 4	Vaikuttaja	Asunnottomuuden asiantuntija	"Asunnottomia kuuluu auttaa. Tavoitteena tulee olla muutos nykyiseen".	Asunnoton tuo vahvasti esiin omaa kokemustaan oikeana tapana selviytyä vaikeasta tilanteesta (hieman mustavalkoinen asetelma)
Artikkeli 5	Epänormaali, syrjäytynyt	"Roskasakkiin" kuuluva	"Asunnottoman aamu alkaa keskioluella. Elämä on pelkkää kurjuutta".	Asunnoton kertoo omaa tarinaansa (osittain uhripuhetta). Toisaalta realistinen kuvaus, toisaalta toimittajan kärjistämä "nyyhkytarina"

Artikkeli 6	Epänormaali asunnon/ lähes normaali normikansalainen	Yhteiskunnan toimien uhri	<i>"Asunnottomuus johtuu asumisen kalleudesta ja soveltuvien asuntojen puutteesta"</i>	Toimittaja ja haastateltava "samalla viivalla". Realistinen, vailla turhia nyansseja oleva kuvaus.
Artikkeli 7	Syrjäytynyt, epänormaali	Päihteitä käyttävä, haasteellinen asiakas	<i>"Asunnottomuus on omaa syytä. Asunnottomat ovat narkomaaneja, jotka rikkovat paikkoja"</i>	Haastateltava asunnottomien parissa työskentelevä. Vahva yläpuolelle asettuminen. Käyttää "asiantuntija"- aseman suomaan valtaa.
Artikkeli 8	Tottelematon	Kontrollikoneiston vakioasiakas (pikkurikollinen)	<i>"Asunnon on taparikollinen, joka työllistää poliisia"</i>	Haastateltava on poliisi. Virkamies on "oikeassa"- mentaliteetti läsnä. Poliisivoimien suhde lehdistöön kiistaton
Artikkeli 9	Uhri	Yhteiskunnan toimien uhri	<i>"Asunnottomuuden hoito on liikaa järjestöjen vastuulla"</i>	Järjestötyön näkökulma, Asunnottomuuspolitiikka, toimittajan oma näkemys
Artikkeli 10	Syrjäytynyt, epänormaali	"Kassi- Alman ja metsienmiehen"- stigma	<i>"Asunnon kantaa aina koko omaisuutta mukanaan nukkuu puiston penkillä"</i>	Asunnottomuustyön näkökulma; Stereotyyppisiä ja stigmoja+ realismia. Asiantuntijuutta halutaan korostaa/ toimittaja elävöittänyt artikkelia väritetyllä kerronnalla
Video 1	Vaikuttaja	"Vanhempi"- hahmo, "opettaja"	<i>"Ei nää muita tottele kun mua. Olen tärkeä"</i>	Voimakas yläpuolelle asettuminen. Kokemusasiantuntijuus.
Video 2	Uhri, syrjäytynyt, vähään tyytyväinen	"Yömajan asukki"	<i>"Yhteiskunta aiheuttanut ongelmat, mutta toisaalta mahdollistaa myös palvelut"</i>	Kiitollinen, uhrilupetta, ulkoa opittua puhetta. Voimakkaat mielipiteet (ei kuitenkaan kärjistetyt yhteiskuntavastaiset)
Video 3	Epänormaali asunnon/ lähes normaali	Ahkerä työmies	<i>"Miehen tulee elättää perhe, vaikka"</i>	Voimakas opittu "miehen malli". Kertoo, miten asiat

	normikansalainen vähään tyytyväinen		<i>olisi ilman kattoa pään päällä</i>	tulee hoitaa. Ei hyväksy "luusereita".
Video 4	Epänormaali asunnoton/ lähes normaali normikansalainen	Seikkailija, elämäntapa-asunnoton	<i>"Asunnottomuus voi olla myös oma ja ihan hyvä valinta, mutta elämässä tulee olla unelmia"</i>	Haluaa korostaa asunnottomuutta omana valintana ja elämäntapana. Tavoitteet korkealla (epärealismia suhteessa itseen?)
Video 5	Syrjäytynyt, uhri, tottelematon	Pikkurikollinen päihteidenkäyttäjää	<i>" Elämässä kaikki mennyt pieleen. Korvaushoidon avulla ehkä muutkin asiat selkiää".</i>	Itsen väheksyminen: " En ole onnistunut missään. Olen luuseri". Opittu huumeidenkäyttäjän minäkuva.
Video 6	Epänormaali asunnoton/ lähes normaali normikansalainen	Elämäntilanteen takia väliaikaisesti asunnoton	<i>" Häpeän sitä, että olen joutunut asunnottomaksi vastoin omaa syytäni"</i>	Itsen kategorisoiminen "normaaleihin" kansalaisiin. Voimakas häpeän ja toiseuden tunne asunnottomuuden kokemuksesta.